

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

VEŘEJNÉ OHROŽENÍ?

Karel Habsbursko-Lotrinský optikou deníku Národní politika

(1918-1922)

Autorka práce: **Johana Rotkovská**

Vedoucí práce: **PhDr. Martina Ondo Grečenková, Ph.D.**

Praha 2014

Klíčová slova

Karel Habsbursko-Lotrinský, Národní politika, Československá republika, obsahová analýza, kvalitativní analýza, denní tisk

Keywords

Karl Habsburg-Lothringen, Národní politika, Czechoslovak Republic, Content analysis, Qualitative analysis, journalism

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně ocitovány. Práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. června 2014

.....

Johana Rotkovská

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Martině Ondo Grečkové, Ph.D. za velikou podporu, ochotu a obětavé vedení bakalářské práce. Současně chci vyslovit poděkování Mgr. Janu Tučkovi za bezbřehou trpělivost při udílení rad a vedení v metodologické oblasti. Dále děkuji Barboře Smolíkové a Monice Hampacherové za technickou pomoc, své mamince a všem přátelům, kteří navzdory mnohým neúspěchům nepřestali věřit ve zdárné dokončení práce.

Obsah

ÚVOD	1
1 TEORETICKÁ ČÁST	3
1.1 <i>Studium mediálních obsahů</i>	3
1.1.1 Kvantitativní obsahová analýza	4
1.1.2 Hermeneutická interpretace textu	8
1.2 <i>Noviny jako pramenná základna</i>	8
1.3 <i>Prvorepublikový tisk</i>	12
1.4 <i>Národní politika</i>	19
1.5 <i>Karel Habsbursko-Lotrinský</i>	21
2 ANALYTICKÁ ČÁST	28
2.1 <i>Metoda výzkumu</i>	28
2.1.1 Formulace výzkumné otázky/hypotézy	28
2.1.2 Definice výběrového souboru	28
2.1.3 Výběr vzorku	29
2.1.4 Výběr a definice jednotky měření	30
2.1.5 Sběr dat	31
2.1.6 Konstrukce kategorií obsahu	31
2.1.7 Vystavení systému kvantifikace	33
2.1.8 Kódování obsahu	36
2.2 <i>Kvantitativní obsahová analýza novinových článků věnovaných osobě Karla Habsburského v deníku Národní politika</i>	36
2.2.1 <i>Pád z trůnu</i>	36
2.2.1.1 <i>Politická činnost Karla Habsburského</i>	37
2.2.1.2 <i>Sixtova aféra</i>	37
2.2.1.3 <i>Reflexe politických aktivit Karla Habsburského</i>	37
2.2.1.4 <i>Monarchistické, protimonarchistické projevy, demonstrace</i>	37
2.2.2 <i>Osobní zprávy</i>	40
2.2.2.1 <i>Charakter, povaha</i>	41
2.2.2.2 <i>Zdravotní stav, smrt, pohřeb, poslední vůle a závěť</i>	41
2.2.2.3 <i>Rodinní příslušníci</i>	41
2.2.2.4 <i>Místo pobytu, deportace, vojenská opatření</i>	41
2.2.2.5 <i>Osobní majetek</i>	41
2.2.2.6 <i>Renta od nástupnických států</i>	41
2.2.3 <i>Restaurační otázka</i>	45
2.2.3.1 <i>Předpoklady a restaurační plány</i>	45
2.2.3.2 <i>Průběh/realizace restauračního pokusu</i>	46
2.2.3.3 <i>Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Československa</i>	46
2.2.3.4 <i>Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Maďarska a Rakouska</i>	46
2.2.3.5 <i>Následky pokusu o restauraci: reakce dalších států, mezinárodní reakce</i>	46
2.2.3.6 <i>Restaurační otázka, monarchistické projevy</i>	46
2.2.4 <i>Karel Habsburský ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie</i>	50
2.2.4.1 <i>Politická aktivita Karla Habsburského po rozpadu monarchie</i>	50
2.2.4.2 <i>Mezinárodní reakce na politickou aktivitu Karla Habsburského a jeho působení ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie</i>	51

2.2.5 Shrnutí výstupu kvantitativní obsahové analýzy	53
2.3 Kvalitativní analýza vybraných novinových článků věnovaných osobě Karla Habsburského v deníku Národní politika	64
2.3.1 Úvod ke kvalitativnímu oddílu	64
2.3.2 Poučení z Karlova návratu: rozbor	65
2.3.3 Záruky proti reakci: rozbor	67
2.3.4 Maďarská otázka: rozbor	69
2.3.5 Dobrodružství excísaře Karla: rozbor	71
2.3.6 Excísař Karel zemřel: rozbor	72
2.3.7 Shrnutí kvalitativní analýzy	74
3 ZÁVĚR	75
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
SEZNAM PŘÍLOH	80
PŘÍLOHY	81

ÚVOD

Příslušníci modré krve budí emoce dodnes. V někom evokují nostalgickou vzpomínku na dobu, kdy jsme ještě patřili pod „císaře pána“ a život měl svůj pevně daný řád. Někteří je považují za celebrity, pro jiné jsou šlechtické tituly pouhým přežitkem minulosti. Ať patříme k jakékoliv z těchto skupin, nikomu nejsou lhostejní. Názorným příkladem může být Karel Schwarzenberg, či snad lépe kníže Schwarzenberg? Osobně jsem se nesetkala s nikým, kdo by na tohoto muže neměl jasně vyhraněný názor. Staré šlechtické jméno je stále znamením svého druhu, pod kterým si každý z nás zafixoval přesnou představu o tom, jací tito lidé jsou.

Monarchistická myšlenka je živá dodnes. Řada evropských zemí je toho důkazem. Návštěva Londýna, Stockholmu či Kodaně je zkrátka nemyslitelná bez prohlídky královského paláce. Alespoň část veřejnosti považuje aristokracii za ztělesnění tradičních hodnot. V dnešní pluralitní společnosti, která se pro samou svobodu ocitá ve zmatku, představují tito jedinci upomínku na „staré dobré časy“, kdy dané slovo mělo svou váhu. A možná to je důvod, proč se v zemích s republikánským zřízením vzmáhají monarchistická uskupení. Paradoxně tak při volbách do Poslanecké sněmovny či Evropského parlamentu můžeme podpořit kandidáta České koruny, monarchistické strany Čech, Moravy a Slezska.

Pro mne osobně se příslušnost k rodové šlechtě rovná závazku. V tomto ohledu jsem ovlivněna výše zmíněným Karlem Schwarzenbergem. Žádná povýšenost a myšlenka jedinečnosti. Úcta k rodinné tradici, zásadám křesťanství, odpovědnost vůči bezprostřednímu okolí a vlasti. Zcela určitě se nedá jeden životní osud zobecnit. Tento zvláštní pocit úcty mne však přivedl k tématu bakalářské práce. Karel Habsbursko-Lotrinský prožil plný a jistě nelehký život. Zemřel v nuzných podmínkách jako vyhnanec, jeho jméno bylo nesčetněkrát veřejně vláčeno ulicemi. Přesto odcházel s vědomím vděčnosti a zejména závazku, který musí předat dál. Takový postoj je hoden následování.

Rozsáhlých a kvalitních monografií o posledním rakouském císaři existuje celá řada. Mne však zajímalo, jaký obrázek si mohl na základě četby prvorepublikového tisku udělat řadový občan. Kladla jsem si otázku, zda se v poválečné době vůbec objevují témata, která jsou svou podstatou spjata se starým režimem, na který řada politiků odkazovala s opovržením a výčitkou.

Pro účely bakalářské práce jsem si z široké palety prvorepublikového tisku vybrala deník Národní politika. Oficiálně nestranná tiskovina s dlouholetou tradicí, těšící se značné

oblíbenosti, byla jasnou volbou. Předpokládám, že proklamovaná nestrannost titulu je zárukou co „nejobjektivnějšího“ pohledu na vybranou historickou postavu. Budu analyzovat všechny výtisky od 28. října 1918 do 31. prosince roku 1922. Vymezené období začíná oficiálním vyhlášením samostatného Československa, druhý mezník odpočítává osmiměsíční lhůtu od smrti Karla Habsburského. V rámci vytčeného časového úseku budu sledovat vývoj témat, v jejichž souvislostech se bývalý panovník objevuje na stránkách deníku Národní politika. Dochází v tematické agendě k dramatickým změnám? Kolik novinových článků se bude vyskytovat na titulní straně? Nebo snad bude excísař prvorepublikovým tiskem programově přehlížen? Všechny tyto otázky lze více či méně úspěšně zodpovědět na základě práce s kvantitativními výzkumnými metodami. Já jsem však chtěla jít ještě o kousek dál a poskytnout komplexnější pohled. Rozhodla jsem se podrobit dílčí část novinových článků kvalitativní analýze. Hermeneutická interpretace textu umožňuje proniknout hlouběji k jádru problému. Teoretický oddíl tvoří významnou část bakalářské práce. Považovala jsem za vhodné zmínit kromě historických reálií úlohu mediálního světa, který se stále více podílí na utváření společnosti. Zkoumané téma je zasazeno do širších souvislostí.

Uvědomuji si, že formulace výzkumných cílů je do značné míry troufalá. Na základě dílčí sondy nelze vyslovit obecně platné závěry. V první řadě zůstane můj pohled nevyhnutelně zúžený a subjektivně zabarvený. Jiný výzkumník by mohl při dodržení totožného postupu dojít k dramaticky jiným závěrům (zejména v kvalitativní části práce). Další slabinou je fragmentace výzkumu. Jistě by bylo přínosné zasadit výsledky sondy do širších souvislostí. Nabízelo by se srovnání se stranickými tituly, které v meziválečném Československu tvořily drtivou většinu. Přínosná by byla rovněž komparace se situací z 30. let 20. století (v souvislosti s nástupem fašismu v okolních zemích).

Cílem každé bakalářské, diplomové či rigorózní práce by mělo být rozšíření vědeckého poznání. Probádat kousek neznámé půdy, které je na poli historického vědění dostatek. Mou aspirací je však zejména podnícení diskuse. Jak bylo řečeno, nemohu, nesmím a ani nechci předkládat hotové závěry a stanoviska. Naopak bych byla velice ráda, kdyby i tato bakalářská práce přiměla současníka k novému pohledu na zkoumané období a osobnost. Platí beze zbytku, že starý politický režim byl v porovnání s prvorepublikovým skrz na skrz zpátečnický a hodný zapomnění? Mohou nám osobnosti narozené v 19. století předat nějaké poselství? Tyto a další provokativní otázky bychom si měli denně pokládat.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Studium mediálních obsahů

Každý den se odehrává nepřeberné množství událostí. My sami se dozvíme o pouhém zlomku, především díky médiím. Ke studiu mediálních obsahů existuje řada motivů. Můžeme se zabývat obsahy jednoho média, srovnávat a hodnotit výstupy několika médií nebo sledovat vztahy mezi mediálními sděleními a společenskou realitou. Někteří jedinci pojmají mediální obsahy jako odraz společenských hodnot a přesvědčení. Lze uvažovat o předpokládaných účincích médií¹, jejich předpojatosti. V neposlední řadě se nabízí analýza cílového publika².

Média mají moc určit o čem, jak a do jaké míry bude veřejnost informována. Rozhodujícím způsobem ovlivňují témata společenské diskuse. V těchto souvislostech hovoříme o tzv. tematické agendě³, kterou definujeme jako „(...) soustavu témat, která se dostávají do obsahů médií“⁴.

Problematika tematické agendy patří k tradičním oblastem výzkumu médií. Vychází z kvantitativních přístupů a nabízí dvě základní profílance. V prvním případě sledujeme postavení zvoleného tématu, v zásadě v delším časovém horizontu. Zkoumáme, kolik prostoru je události či jevu věnováno v odlišných obdobích a zda se zájem o naši kauzu proměňuje. Tento druh výzkumu je mnohdy doplněn o analýzu faktorů, které média stimulují k zájmu o problematiku (tzv. agenda building). Druhou možností je výzkum celé agendy média. Určujeme, jaká témata se v něm objevují a kolik prostoru je jim vyhrazeno. Tento přístup

---

¹ V souvislosti s vlivem médií nastává problém při stanovení konkrétních účinků. První metodické výzkumy proběhly ve 30. letech 20. století. Denis McQuail rozlišuje mediální účinky plánované a neplánované, krátkodobé a dlouhodobé: TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 228.

² MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 351-352

³ Nastolování důležitosti témat neboli agenda setting. Spolu s dalšími 4 body (šíření informací a zpráv, technologických a kulturních inovací, socializace a kulturní změna) patří mezi předpokládané dlouhodobé účinky médií. Nastolování důležitosti témat je považováno za empiricky prokazatelné: TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 240-242.

⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 100

poskytuje materiál pro studium tematické struktury média, její proměnu v čase nebo srovnávání tematické struktury dvou či více médií⁵.

Výzkum mediální agendy získal na popularitě na přelomu 60. a 70. let 20. století. Základním cílem analýzy je rozčlenit obsah média do tematických kategorií. Sledujeme, kolik prostoru je kategoriím vyhrazeno. Škála je široká, od obecně pojatých témat (náboženství, politika, ekonomika, počasí atp.) až k těm specifickým. Při rozhodování hraje roli typ média, včetně jeho profilace, periodicity, povahy cílového publika a cíle naší analýzy⁶.

Chápání mediálního obsahu není jednotné. McQuail rozlišuje mediální sdělení, které studujeme přímo a jehož povaha zůstává v čase konstantní, a sdílený význam⁷, který je závislý na kontextu a účastnících mediálního procesu. Obsahová analýza tak nabývá dvou forem. V prvním případě se užívá kvantitativní obsahová analýza. Druhý přístup je kvalitativní a interpretativní. Soustředí se na hledání latentního významu⁸. Koncepce vychází z rozdílných premis, nelze jednu z nich vyzdvihnout a nadřadit druhé. V praxi dochází často k jejich kombinaci⁹.

Helmut Scherer rovněž hovoří o dvou možnostech výzkumu mediálních obsahů. Kromě kvantitativní obsahové analýzy zmiňuje kvalitativní přístup, hermeneutickou textovou a obrazovou analýzu. Hlavní odlišnost spatřuje ve strukturovanosti práce¹⁰.

1.1.1 Kvantitativní obsahová analýza

Helmut Scherer definuje kvantitativní obsahovou analýzu jako „(...) výzkumnou metodu pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky

---

⁵ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 102

⁶ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 101

⁷ Významotvornému procesu textu se věnuje strukturalismus. Vychází z přesvědčení, že jednotlivé jazyky fungují na principu vestavěných struktur. Vědec tyto struktury analyzuje a hledá podprahové významy. Pojem struktura odkazuje na konstantní a uspořádaný vztah prvků, který nemusí být na první pohled zjevný. Struktury jsou součástí širších systémů významů, které jsou kulturně specifické. V rámci strukturalismu se rozvinula sémiologie, pojímající text jako celek. Sémiologická analýza patří mezi náročné přístupy zkoumání, poněvadž předpokládá hlubokou znalost kulturního kontextu: MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 360.

⁸ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 356-360

⁹ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 377

¹⁰ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 29

podloženého kladení otázek“¹¹. Její existence je tradičně spojována s osobností Bernarda Berelsona a první polovinou 20. století¹². Dodnes představuje klíčovou metodu výzkumu mediálních obsahů. Její kvantitativní ukotvení nabízí řadu pozitiv. V první řadě se jedná o metodu přenositelnou. Výsledky jsou nezávislé na osobě výzkumníka a zpravidla mají podobu statistických údajů, které lze snadno znázornit pomocí tabulek a grafů. Kvantitativní obsahová analýza se vyznačuje vysokou strukturovaností, což z ní činí metodu snadno ověřitelnou. Jednotlivé kroky se řídí jasně formulovanými pravidly. Využívá kvantifikaci a statistické postupy, což umožňuje práci s velkým množstvím materiálu¹³.

Zmíněná pozitiva řadí kvantitativní obsahovou analýzu k vyhledávaným výzkumným nástrojům. V oblasti studia médií nachází široké uplatnění. Přesto je doporučována kombinace s dalšími badatelskými přístupy, které vyvažují její stinné stránky. Nesmíme opomenout, že kvantitativní obsahová analýza poskytuje tvrdá, statisticky zpracovaná data. Odhaluje četnosti nebo korelace jednotlivých kategorií. Není však schopna tyto výsledky vysvětlit a dopátrat se jejich významu. Výzkumník může podlehnout iluzi, že si zachovává objektivní odstup. Naše výsledky jsou ovšem odrazem toho, jakým způsobem kategorizujeme jednotlivé proměnné. Čím méně kategorií stanovíme, tím spíše se bude jednat o pouhou konstrukci, nikoliv analýzu. Kategorizační systém vzniká na základě subjektivního uvážení a volby. Jedná se pouze o jeden z možných způsobů nazírání skutečnosti. Při konstrukci třídícího systému pracujeme s ideálním představitelem kategorie, což nás ochuzuje o jedinečnost konkrétních případů. Kategorie tvoříme tak, aby se vzájemně vylučovaly. Musíme mít na paměti, že předmětem výzkumu je sociální realita. Pomocí kvantitativní obsahové analýzy se ji snažíme uchopit, zjednodušit a převést na počítatelné jevy¹⁴. Redukce materiálu zapřičiňuje, že nejsme schopni postihnout zkoumaný jev v jeho komplexnosti¹⁵.

---

¹¹ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 30

¹² MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 375

¹³ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 103

¹⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 110

¹⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 362

Kvantitativní obsahová analýza začíná stanovením cíle, formulací výzkumné otázky nebo hypotézy¹⁶. Definice musí být konkrétní, aby bylo zřetelné, co přesně v mediálních obsazích hledáme¹⁷. Výzkumné téma bývá zpravidla abstraktní povahy a nelze jej zkoumat přímo. Nejprve musíme definovat jednotlivé prvky. Posléze stanovíme proměnné, pomocí nichž budeme téma studovat. Dále je nutné zmínit požadavky na výzkumné metody. Kvantitativní obsahovou analýzu vystihují pojmy systematičnost, intersubjektivita, reliabilita a validita¹⁸.

Následuje definice výběrového souboru. Uvádíme, jaké médium budeme zkoumat a které mediální obsahy budeme analyzovat. Výběrový soubor je ohraničen časově, s ohledem na konkrétní médium, případně se může jednat o omezení žánrové či tematické. Třetím krokem je výběr vzorku. Pokud na základě kritérií vybereme dostatečně reprezentativní vzorek, měli bychom být schopni vztáhnout výsledky na celý výběrový soubor, případně minimalizovat zkreslení. Pokud se věnujeme konkrétnímu fenoménu, volíme účelový vzorek. Čtvrtým bodem je výběr a definování jednotky měření. Ta představuje nejmenší prvek analýzy, se kterým budeme ve výzkumu pracovat. Přesně stanovíme, kde jednotka měření začíná a končí. Může se jednat o celý článek, odstavec nebo třeba jednotlivou zprávu. Klíčové je, abychom byli schopni soubor obsahů rozdělit na námi definované jednotky. Ty poté analyzujeme s ohledem ke stanoveným proměnným¹⁹. Čím menší je definovaná jednotka, tím komplikovanější, ale i preciznější bude celý výzkum²⁰.

Pokračujeme tvorbou kategorií obsahu, které budou analyzovány. Jedná se o proces „(...) konstrukce obsahových kategorií jednotlivých proměnných, kterých mohou zkoumané jednotky analýzy nabývat“²¹. Kategorie vyjadřují vlastnosti mediovaného obsahu, které nás zajímají. Tyto znaky nazýváme proměnnými. Mohou nabývat různých hodnot. Jednotky měření

---

¹⁶ Výzkumnou otázku používáme, pokud se zajímáme o novou oblast a nemůžeme navázat na předešlé výzkumy. Hypotéza je naopak častěji využívána, pokud navazujeme na předešlý výzkum nebo jej replikujeme a jsme tak schopni odhadnout konečné výsledky: TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 104.

¹⁷ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 104

¹⁸ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 33-34

¹⁹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 104-106

²⁰ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 41

²¹ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 106

rozčleňujeme podle vztahu k jednotlivým proměnným. Proměnné je třeba definovat tak, abychom je v materiálu mohli jednoznačně identifikovat a aby byly pro naše účely relevantní. Zajímat nás může např. politický dosah příspěvku, autor atp. Jednotlivé znaky mohou mít více charakteristik (lze rozlišovat politiku zahraniční, domácí, hospodářskou atd.). Každé charakteristice přidělíme vlastní číselný kód. Číselné hodnoty mohou pojmenovávat, určovat pořadí jevů nebo vyjadřovat skutečné hodnoty. Rozlišujeme proměnné identifikační, které umožňují zpětnou kontrolu materiálu a proměnné analytické, díky nimž odpovídáme na stanovené abstraktní téma²².

Šestým úkolem je vystavení systému kvantifikace. Pro účely kvantitativní obsahové analýzy používáme kódovací knihu²³, která je soustavou proměnných a jejich kategorií. Následně probíhá pilotní výzkum. Pokud pracujeme s rozsáhlejším materiálem, můžeme požádat o pomoc další pracovníky. Většinou se jedná o skupinu cca 2-6 jedinců, kteří by měli analyzovat strukturně obdobný vzorek. Začíná se vstupním zacvičením a zkušebním kódováním²⁴. V přípravné fázi sestavujeme a zkusíme výzkumné metody, zaškolujeme kódovače. Testujeme spolehlivost proměnných. Pokud pracujeme sami, je dobré vyzkoušet proměnné s časovým odstupem nebo požádat o spolupráci cizí osobu. Získáme zpětnou vazbu, zda je naše metodika srozumitelná i laikovi. Pokud test proběhne bez problémů, přikročíme ke kódování obsahu²⁵.

Výzkumník zpracovává jednotku za jednotkou a zaznamenává, jakých kategorií nabývají jednotlivé proměnné. Jedná se o časově náročnou etapu výzkumu. Při práci nám pomáhá kódovací manuál, popřípadě specializovaný software. Do kódovacího formuláře či softwaru zanášíme pouze číselné kódy. Předposledním úkolem je analýza shromážděných dat a jejich statistické zpracování. Zkoumáme četnost nebo korelace²⁶. Doporučuje se zařadit fázi

---

²² SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 38-44

²³ Kódovací kniha obsahuje instrukce pro kódovače. U každé proměnné je uveden její název, definice, podrobný pracovní návod a hodnoty s příslušnými číselnými kódy. Proměnné jsou logicky seřazeny. Kódovací kniha je dokumentací pro kontrolu, revizi či zopakování výzkumu: SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 45-46.

²⁴ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 106-107

²⁵ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 47-48

²⁶ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 107

verifikace, kdy se ujistíme o tom, zda jsme se během práce s daty nedopustili chyb. V případě nesrovnalostí nejprve zkontrolujeme záznamový arch a data v počítači. Pokud jsou v pořádku, musíme se vrátit ke zpracovávanému materiálu. Rovněž se ujistíme o tom, že jsme zanesli všechna data²⁷. Na závěr definujeme výsledky. Zpracovaná data konfrontujeme s výzkumnou otázkou nebo hypotézou. Případně stanovíme nový výzkumný problém²⁸.

1.1.2 Hermeneutická interpretace textu

Při hermeneutické analýze zpracováváme úzký okruh textů, které nahlížíme z různých úhlů pohledu. Jedná se o proces hloubkové textové interpretace. Rozkrýváme argumentační strukturu a záměry pisatele. Hermeneutickou analýzu charakterizuje vysoká míra otevřenosti, která je vykoupena její subjektivitou. Závěry různých výzkumníků se mohou diametrálně odlišovat²⁹. Tento typ práce vyžaduje plné soustředění a značnou časovou investici. Na počátku stojí výzkumná otázka. Stěžejní roli hrají dvě skutečnosti. Zkoumaný materiál nahlížíme v kontextu jeho vzniku. Vlastní životní zkušenost se snažíme co nejvíce potlačit. Jednotlivé části textu čteme s vědomím celku. Stejný postup platí i obráceně. Celek lze pochopit pouze na základě znalosti dílčích součástí. Předmětem interpretace jsou jednotlivá slova, slovní spojení, stejně tak i delší úseky a posléze celý text. Hermeneutická analýza je proces nikdy nekončícího dialogu s výzkumným materiálem. Přistupujeme k němu se svými otázkami, na které dostáváme odpovědi a současně vyslovujeme otázky nové. K interpretaci lze přikročit až v momentě, kdy se seznámíme s celým textem. Jsme si vědomi toho, s jakým druhem pramene pracujeme a za jakých okolností vznikl. Jednotlivými částmi se zabýváme do hloubky. Zvažujeme výběr slov, způsob argumentace, hodnotíme věcnost komunikace, všímáme si obrazných vyjádření atp³⁰.

1.2 Noviny jako pramenná základna

Po staletí se většina sociálních interakcí odehrávala tvář v tvář. Taková forma komunikace je oboustranná, symetrická. Aktéři na sebe bezprostředně reagují. Pokud jedinci nesdílí stejný

---

²⁷ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 50

²⁸ TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 110

²⁹ SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 29

³⁰ KRONICK, Jane C. Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat. *Sociologický časopis*, 1997, č. 33, s. 60-64.

časoprostor, hovoříme o zprostředkované interakci. K přenosu sdělení používáme médium. Při absenci neverbální komunikace je třeba zvážit, jaké informace a v jakém množství poskytneme druhému jedinci, aby nedošlo k mystifikaci. V souvislosti s masovými médii, tedy i s novinami, používáme termín zprostředkovaná kvaziinterakce. Přenos sdělení je nezávislý na čase a prostoru, nově není vázán ani na konkrétní okruh osob. V důsledku toho vznikají nové typy sociálních vazeb. Autor sdělení neočekává nutně odezvu, komunikace je monologická a asymetrická³¹.

První komerčně pojaté noviny začaly vycházet v 17. století. S jejich nástupem začíná nová éra dějin komunikace. Listy oslovují vzrůstající se společenskou vrstvu; městské řemeslníky a obchodníky. Společenské klima se mění a tomu se přizpůsobují noviny³². Jsou užitkové, světské, orientují se na praktické záležitosti, vychází pravidelně, oslovují širší veřejnost. Masovým médii se stávají ve 20. století³³.

Noviny tvoří jádro mého výzkumu. Spolu s deníky, plakáty či knihami je řadíme mezi dokumenty³⁴. Hendl definuje dokumenty jako „(...) *data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální výzkum*“³⁵. Klasifikační systém historických pramenů není jednotný. Můžeme je třídit podle formálních znaků, původu, obsahu, informační struktury, typů atd. Na základě tohoto konstatování nabývají noviny mnoha charakteristik. Řadíme je mezi prameny písemné, respektive tištěné povahy. Určující je jejich veřejný charakter. Vznikají za účelem přenosu sdělení uvnitř společenských struktur. Tento fakt hraje důležitou roli při analýze a interpretaci. V neposlední

---

³¹ THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2004, s. 70-74

³² Tisk stál u zrodu občanské společnosti. Tlumočil aktuální společenské požadavky, bojovalo se za svobodu slova. Zpočátku byl okruh čtenářů úzký. S rozvojem technologií a inzerce tisk zlevnil a zmasověl: BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 25-27. Společnost se proměňovala a lví podíl na tom měla média. Vznikla nová komunikační síť, která dopomohla k formulaci a šíření sdílených hodnot a postojů. I ve společnostech, kde se většina obyvatel nemohla podílet na správě věcí veřejných, zafungoval tisk jako prostředník mezi politicky aktivními jedinci a zbytkem veřejnosti, který na svou příležitost teprve čekal: BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 98-99.

³³ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 39-41

³⁴ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 130-131

³⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 204

řadě jsou přímým svědkem jevů a událostí, jedná se tedy o zdroj primární³⁶. Bartoš připomíná, že noviny v sobě spojují dvě odlišné roviny. Zpravidla se omezujeme na dokumentární funkci neboli vztah mezi určitou skutečností a jejím odrazem v novinách. Nesmíme však opomenout informační složku, která se zabývá tím, o čem daný dokument vypovídá současnému čtenáři, tedy výzkumníkovi³⁷.

Základním posláním novin je informovat. Tato funkce má velice krátký dosah. V novinách nalezneme to, co je z hlediska současnosti vnímáno jako důležité. Zpráva zůstává zjednodušeným a nedokonalým odrazem skutečnosti. V praxi se můžeme setkat s dlouhou řadou propojených, ale i naprosto kusých zpráv o konkrétním tématu. Přesto noviny poskytují představu o tom, jakými tématy žila společnost námi studovaného období. Pokud sledujeme delší časový úsek, můžeme zjistit, zda se daným fenoménem zabývají krátkodobě, nebo zda dochází k vývoji³⁸.

Noviny nabízí rozličné novinářské žánry, od zprávy, přes komentář až po reportáž. Vyskytují se v nich rovněž žánry nenovinové; literární (báseň), dokumentární (statistika, úřední záznam), zábavní (křížovky, vtipy), opomenout nesmíme ani reklamu, inzerci a grafické doplňky (titulky). Kromě textu nacházíme kresby a fotografie, které mají také svou vypovídací hodnotu. Ať budeme analyzovat bulvární nebo vědecké tituly, vždy se setkáváme s jistým obsahem a strukturou. Mohou nás zajímat informace jako název, vydavatelství, periodicita, redaktor, datum, místo vydání atp.³⁹.

Při studiu článku sledujeme, zda je hlavním účelem přenos informací nebo analýza problematiky. V takovém případě je předkládán soubor různých pohledů. Autor uvažuje, uvádí argumenty. Zvláštnímu postavení se těší úvodníky, které nabízí autorův osobní postoj⁴⁰.

---

³⁶ ZWETTLER, Otto, Libor VYKOUPIIL, Jaroslav VACULÍK a František ČAPKA. *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 69-81

³⁷ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 8-9

³⁸ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 9-11

³⁹ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 11

⁴⁰ Každý článek lze vnímat jako odraz pisatelovy individuality. Do hry však vstupují další proměnné. Významná je hierarchická struktura organizace a z toho odvozené mocenské vazby. Práci redaktora ovlivňuje jeho

Kromě úvodníků existuje řada jiných forem- soudničky, černá kronika, dopisy čtenářů, recenze, kritiky, zprávy o počasí, recepty, praktické rady, mapy nebo tabulky⁴¹.

Nesmíme zapomínat, že noviny jsou velice dobrým nástrojem ovlivňování. Všechny novinové tituly podávají informace. Odlišují se v tom, jaká témata pro ně budou stěžejní, na co položí důraz. Zásadní odlišnost je spatřována v tom, jakou názorovou linii razí jednotlivé tiskoviny. Politické ovlivňování se projevuje v tom, jakým tématům je věnována pozornost⁴². Můžeme se také setkat s otevřeným přesvědčováním. Noviny se mohou hlásit k politickým směrům či frakcím, některé se prezentují jako nezávislé. Liší se i tím, jak moc chtějí svým čtenářům zalichotit nebo na ně apelovat⁴³.

Využití novin jako historického pramene je poměrně široké. Z hlediska kvantity nabízí nepřehledné množství informací. Právě tento aspekt může být problematický. Musíme zvažovat, jaké informace jsou pro účely našeho bádání relevantní. Při výzkumu nelze opomíjet širší kontext⁴⁴. Je naivní tvrdit, že se vybraný titul věnoval všem tématům, která byla pro tehdejší období určující. Do novin se dostávají zprávy převážně atypické. Co se

---

nadřazený a kolegové. Je nutné zvážit faktory formální i neformální povahy: TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 72-73.

⁴¹ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 12

⁴² Názorová profilace novin a jejich moc ovlivňovat čtenářskou obec je nesporným faktem. Na druhé straně je nutné zmínit řadu nároků na novinářskou praxi. Jako první je požadavek objektivitu. Teorie žurnalistiky ji pojímá jako závazek odkazovat na zdroj, striktní oddělování faktů od názorů, referování na základě alespoň dvou nezávislých zdrojů a zveřejňování názorů protistran. Vedle objektivitu vyžaduje zpravodajská činnost i nestrannost, vyváženost a důvěryhodnost zdrojů: TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 128-129.

⁴³ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 9-10

⁴⁴Na této premise je založen tzv. systémový přístup ke zkoumání médií. Žádné médium nemůže fungovat nezávisle na dalších složkách prostředí. Určující faktory dělíme do několika skupin. První se vztahuje k aktuálnímu společenskému dění. Média se přizpůsobují nastaveným podmínkám, omezením a normám. Jedná se o legislativní rámec, politickou situaci, kulturní pozadí a technologický pokrok. Druhou část faktorů najdeme uvnitř mediálního systému. U tisku jsou určující vydavatelé, organizace regulující činnost, zpravodajské organizace. Svůj vliv má tzv. neredakční část tisku, např. inzerce. Nesmíme opomenout vliv jednotlivců. Jsou jimi čtenáři, kteří mají své potřeby a jež se média snaží zajmout a udržet si jejich přízeň. Významní jsou mediální pracovníci. Novináři disponují specifickým souborem hodnot, postojů a postupů, které ovlivňují jejich činnost. Výzkum mediálních výstupů je záležitostí složitou a náročnou. Části systému nelze posuzovat odděleně: TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 31-33.

v novinách objeví a co ne, určuje více faktorů⁴⁵, což je jeden z důvodů, proč by měl historik pracovat s širším spektrem pramenů⁴⁶.

Analýza novin zůstává významnou oblastí historického zájmu. Prozatím se historická práce zaměřovala převážně na politická témata, využití tiskovin však může nabývat větší šíře. Jednou z eventualit je studium dějin každodennosti. Za velkou slabinu výzkumu médií je považována nesoustavnost. Většina badatelů provádí dílčí studie zacílené na jeden novinový titul. Studium novin by mělo být mnohem systematictější a provázanější⁴⁷.

1.3 Prvorepublikový tisk

Tištěná média si v meziválečné společnosti Československa udržela klíčové postavení. Ve dvacátých letech posluchači poprvé naladili rozhlasové vlny, hlavní mediální vliv ale náležel tiskovinám. Jejich význam dokládají číselné údaje. Jen v Praze napočítáme pro rok 1926 celkem 1400 novinových a časopiseckých titulů, v roce 1929 toto číslo vzrostlo o dalších 400. Z dnešního pohledu se jedná o astronomické počty, které mají své přirozené příčiny. Zprvé byly náklady spojené se založením a provozováním novin poměrně nízké. Zásadní bylo propojení většiny titulů s konkrétní politickou stranou. Tisk si díky voličské základně stran držel poměrně stabilní okruh čtenářů, které mohl ideologicky formovat. Existence politických stran byla v období samostatného Československa neodmyslitelně spjata s vlastním novinovým titulem⁴⁸.

Prvorepublikový čtenář vybíral z pestré nabídky. Význačné místo zaujímal periodický tisk, zejména denní. Pouze deníky mohly nabídnout pravidelné aktuální zpravodajství.

---

⁴⁵ Proces výběru mediálních sdělení se řídí striktním souborem pravidel. Za konstituující faktory jsou považováni lidé, místo a čas. Nejvíce pozornosti vzbuzující zprávy, týkající se známých osobností. Abstraktní téma nabývá skrze konkrétní osobu na hmatatelnosti a pro mediální publikum je přístupnější. Svou roli sehrává fyzická blízkost. Čím blíže se daná událost odehrává, tím více nás zasáhne. Posledním faktorem je čas. Nejvíce pozornosti vzbuzují novinky, bezprostřední a jedinečné kauzy: MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 321-325.

⁴⁶ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 9-13

⁴⁷ MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, s. 13-15

⁴⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 326-327

U nejvýznačnějších titulů vycházelo ranní a odpolední vydání, tzv. večerníky⁴⁹. Ranní vydání přinášela stranické projevy, záznamy ze schůzí, komentovala aktuální dění⁵⁰. Odpolední vydání se strukturně lišila. Poutavé grafické pojetí, populárnější témata a nejčerstvější informace, to byly faktory, které rozšiřovaly čtenářskou základnu⁵¹. Večerní vydání vycházela ve zdatelně vyšším nákladu. Po stránce formátové se nijak nelišila od zahraničních bulvárních tiskovin. Právem je lze považovat za předzvěst nástupu bulváru v druhé polovině 20. století⁵².

Denní tisk nabýval několika forem. Výše je zmíněna klíčová pozice denního politického tisku, existovaly však i nestranické tituly. Samostatně bývá uváděn tisk národnostních menšin, v drtivé většině se jedná o německé deníky.

O stranické příslušnosti listu informovalo záhlaví výtisku. Tribunou Československé národní demokracie byly od roku 1861 Národní listy, Československá strana lidová vydávala listy Den, Republikánská strana československého venkova oslovovala své příznivce v novinovém titulu Venkov. Hlavním deníkem Československé strany socialistické bylo České slovo. Československá sociální demokracie je propojena s listem Právo lidu. Dále zmíním rodící se Komunistickou stranu a její hlavní tiskovinu Rudé právo, vycházející od roku 1920. Počátky těchto novin vzbudily senzaci, což dokumentuje seznam přispěvatelů. Počítáme mezi ně Jaroslava Seiferta, Ivana Olbrachta, Vítězslava Nezvala nebo Vladislava Vančuru. Nutno podotknout, že velká část redaktorů a přispěvatelů byla ze strany na konci 20. let vyloučena⁵³.

V období první republiky nacházíme nezávislé, či snad spíše nestranické listy. V souhrnu se ovšem jednalo o výjimečné případy⁵⁴. Malý výběr vyvažovala vysoká kvalita a nezřídka značný společenský vliv⁵⁵. Počátky Lidových novin byly navázány na působnost Moravské lidopokrokové stany, předcházela je však pověst tiskovin vysoké úrovně s nezávislým zpravodajstvím. Svou historii započaly v Brně roku 1892. Posléze vznikla pražská redakce,

⁴⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 326

⁵⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 159

⁵¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 326

⁵² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 159-160

⁵³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 327-331

⁵⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 331-332

⁵⁵ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 41

kteřá byla pro titul určující. Mezi přispěvatele patřily osobnosti jako bratři Čapkové nebo Ferdinand Peroutka. Převážná část čtenářů se názorově klonila k Hradu. Mezi další nestranické deníky řadíme Národní osvobození (od roku 1924 pod názvem Československá samostatnost), Národní politice bude věnován samostatný oddíl. V roce 1919 vznikla Tribuna, kopírující formát britských novin. Ústředním motivem bylo všestranné zpravodajství vysoké kvality. Tribuna zanikla v průběhu 20. let, prošla jí ale celá řada význačných osobností. Jako šéfredaktor zde začínal Ferdinand Peroutka, své příspěvky zde otiskli Arnošt Lustig, Marie Pujmanová nebo F. X. Šalda⁵⁶.

Další kategorii tvoří cizojazyčné noviny. Vydávání německy či polsky psaných tiskovin podléhalo stejným podmínkám, jako tomu bylo u novin českých. Čtenářská základna byla podstatně užší. Německé stranické tituly lze roztrdit do dvou skupin. První z nich tvoří nesocialistické listy. Německá agrární strana vydávala Reichenberger Zeitung, němečtí křesťanští sociálové titul Deutsche Presse, v nacionálně radikálním táboře se distribuovaly listy Sudetendeutsche Tageszeitung. Druhou kategorií jsou tiskoviny německé sociální demokracie, která si mezi německými stranami Československa držela výsadní postavení až do poloviny 30. let. V socialistickém táboře neexistoval jeden ústřední titul. Po jistou dobu se největšímu zájmu těšil teplický časopis Freiheit, později se prosadil liberecký titul Vorwärts nebo karlovarský list Volkswille⁵⁷.

Za zmínku stojí pražské německy psané tiskoviny. Dva nejčtenější tituly měly nacionální ladění. Deník Deutsche Zeitung Bohemia vycházel od roku 1848. Mezi vlivné osobnosti řadíme vydavatele Bruno Kafku, který se ve 20. letech výrazně politicky angažoval. S titulem Prager Tagblatt je spojen Max Brod. Činnost obou deníků byla zastavena na konci 30. let⁵⁸.

Přes rozmanitost periodického tisku zaznamenáme pozvolné sjednocování novinové struktury. Vnitřní uspořádání kopírovalo ve větší či menší míře následující rámec. Každé číslo začínalo úvodníkem, přinášejícím téma dne. Význam úvodníku podtrhoval podpis šéfredaktora či jiné čelní osobnosti vydavatelství. Zbytek titulní strany a strana druhá náležely nejvýznamnějším událostem domácí politické scény. Následovala zahraniční politika, zprávy z regionu a

---

⁵⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 331-332

⁵⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 337-338

⁵⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 334

kulturní zpravodajství. Zbývající strany zaplnily dopisy čtenářů. Nechyběl hlavní finanční zdroj novin, inzerce. Konec výtisku ovládla sportovní rubrika⁵⁹.

Z prvorepublikového tisku nesmíme opomenout revue, tj. žurnály, týdeníky, čtrnáctideníky. Na rozdíl od denního tisku, který se nutně omezil na informační a agitační funkci, se tituly s nižší periodicitou věnovaly zvoleným tématům do hloubky a s patřičným odstupem. I zde nacházíme jednotlivé proudy, od celospolečensky nebo kulturně politicky laděných tiskovin po dětské časopisy. Populární byly žurnály koncernu Melantrich, jmenovitě Pražský ilustrovaný zpravodaj a Hvězda. Z titulů pro děti a mládež vycházely časopisy Srdíčko, Mladý svět nebo Malý čtenář. Díky Foglarovým Rychlým šípům se do historie zapsal časopis Mladý hlasatel. Dále vycházely časopisy kulturně politické. Vliv Komunistické strany nezapřely tiskoviny Červen, VAR a Komunistická revue. V katolickém duchu se nesly tituly Akord, Rozmach nebo Řád. Sociální demokraté vydávali Akademii, agráři revue Brázda, národní socialisté titul Červená a bílá. Zvláštní pozornost si zaslouží revue Přítomnost, založená v roce 1924 Ferdinandem Peroutkou. Titul otiskl vysoce ceněné příspěvky ke všem zásadním tématům meziválečného Československa. S Peroutkou spolupracoval například Alfréd Fuchs nebo Karel a Josef Čapkovi⁶⁰.

Tiskařský průmysl měl své stinné stránky. Vydavatelství řešila problémy hmotné povahy (nedostatek kapitálu, papíru), kvalitních redaktorů bylo málo. Finanční situace byla pochopitelně optimističtější u největších tiskařských koncernů, v drtivé většině navázaných na vlivné politické strany. Pražské akciové tiskárny vydávaly noviny národně demokratického ražení, například Národní listy. Agrární strana spolupracovala s tiskařskými a nakladatelskými podniky Novina. Z dalších závodů zmíníme Tempo, Politiku nebo Československé akciové tiskárny. Ve 30. letech se objevil tiskový kolos Melantrich. Pod vedením Jaroslava Šaldy zde vycházely desítky titulů, novinových i knižních⁶¹. Provázanost koncernů s politickými stranami se neobešla bez komplikací. Politická strana nemohla v ČSR vystupovat jako právní objekt, což jí znemožňovalo disponovat nemovitým majetkem, tedy i vydavatelstvím či tiskárnou. Situace se řešila přes tiskové podniky, ve kterých stranici

---

⁵⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 326-327

⁶⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 334-335

⁶¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 335-336

zastávali klíčové posty. Na tiskařském trhu se uplatňovaly i soukromé osoby, sledující ekonomické cíle. Příkladem je vydavatelství Politika. První republika je obdobím expanze tiskařského průmyslu. Honba za ziskem pomalu předčila politické cíle. Inzerce nabývala na významu. Jednotlivé tituly soupeřily se stále dravější konkurencí. Nabídka brzy předčila možnosti poptávky⁶².

V meziválečném období vznikla řada organizací⁶³ zastřešující profesní zájmy novinářů. Zprostředkovávaly kontakt mezi novináři a vydavateli, popřípadě státem. Dohlížely na odborné vzdělávání novinářů, jejich pracovní a životní podmínky, vydávaly vlastní časopisy. Žánrově se jednalo o odborné, profesně či spolkově orientované tituly. Přinášely novinky z branže, objevovaly se v nich úvahy o médiích. Jednalo se o Věstník československých novinářů nebo orgán Syndikátu československých novinářů⁶⁴.

Nezbytnou součástí tiskařského průmyslu jsou informační zdroje. Redakce spolupracovaly zejména s Československou tiskovou kancelář⁶⁵. Ta vznikla 28. října 1918, ve své činnosti plynně navázala na působnost rakouské pobočky Korrespondenzbüro⁶⁶. ČTK udržovala kontakty s řadou zahraničních agentur, s francouzskou Havas, britskou Reuters nebo německou Wolff. Své zpravodaje rozeslala do všech významných evropských center, ve 30. letech se však musela omezit na Paříž, Berlín a Bělehrad. Další informace získávala díky široké síti zahraničních dopisovatelů. Kromě zahraničního zpravodajství zprostředkovávala kancelář novinky z domova. Informovala o dění v parlamentu, na burze nebo ve sportu. Domácí politické zpravodajství bylo v češtině a němčině, o stěžejních tématech ČTK referovala i v maďarštině a slovenštině. Kancelář byla neodmyslitelně provázána se státními

---

⁶² KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 35-36

⁶³ V roce 1926 vznikl Syndikát československých novinářů (ustaven o 8 let dříve). Přešli do něj novináři sdružující se dříve v Syndikátu denního tisku československého, Jednoty československých novinářů a Klubu československých žurnalistů. Svou samostatnou novinářskou organizaci založili v roce 1919 i němečtí kolegové, jednalo se o Reichgewerkschaft der deutschen Presse: BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 176-177.

⁶⁴ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 176-177

⁶⁵ Tištěná média získávala informace i z vlastních zdrojů. Spolupracovala s řadou domácích korespondentů, kteří poskytovali regionální zprávy. Zahraniční zpravodajové byli vzhledem k finančním nákladům spíše výjimkou. Dovolit si je mohla například redakce Lidových novin: KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 31.

⁶⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 336

institucemi. Spolupracovala s tiskovým odborem předsednictva vlády⁶⁷. Ten schvaloval státní tiskové dokumenty, které pak postupoval ČTK. Informace putovaly do redakcí úředního i dalšího denního tisku, dále byly určeny státním zaměstnancům. Státní aparatura dostávala od ČTK podrobné přehledy tisku. Činnost agentury ovlivňovala ekonomická situace. Tisk a soukromé finanční ústavy musely za poskytnutý materiál platit, státní orgány jej získávaly zdarma. ČTK byla založena jako státní tisková agentura, její činnost byla leckdy dotována ze státního rozpočtu⁶⁸. Budování stabilní struktury a technického zázemí trvalo celá 20. léta. V souhrnu distribuovala ČTK solidní informace v přijatelném časovém rámci. Novinky z vnitrostátního politického dění poskytovalo Národní shromáždění, vydávající Sněmovní korespondenci. Jak ČTK, tak Národní shromáždění měly zásadní vliv na konečnou podobu zpráv (informace procházely korekcí). Na vládní popud vzniklo vydavatelství Orbis, které se specializovalo na publikace poukazující na státní úspěchy. Za „netendenční“ můžeme označit vládní noviny Československá republika⁶⁹.

Práce v novinách se nevyhnula státním zásahům⁷⁰. Státní orgány mohly korigovat, jaké informace budou přístupné, vyjádřit podporu (např. neoficiální finanční podpora Lidových novin), zákonodárna moc určovala legislativní rámec⁷¹.

Nově vzniklý stát přejal v oblasti tiskového práva celkem 16 zákonů z dob Rakouska-Uherska⁷². Teprve v průběhu let vznikaly zákony nové, eventuálně novelizace. V Čechách se periodický tisk po roce 1918 řídil tiskovým zákonem č. 6 z roku 1863⁷³, na Slovensku platil

---

⁶⁷ Aktivity odboru podléhaly pravomoci ministerského předsedy. Odbor dohlížel na aktivity ČTK, státní tiskárny (Praha, Bratislava, Žatec, Užhorod), a úřední noviny v Praze a Bratislavě: BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 175.

⁶⁸ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 175-176

⁶⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 336

⁷⁰ Média byla korigována od nepaměti. Hranice jejich působnosti stanovovaly společenské instituce. Zásadním požadavkem bylo, aby tisk neškodil. Jeho postavení ve společnosti bylo tedy po dlouhou dobu vyjádřeno negativní definicí. Ve 20. století se situace změnila. Tento obrat je nutno hledat i v systému samotném. Poprvé vznikají nejrůznější asociace, tiskové rady či etické kodexy. Práce novináře se začala kromě platných zákonů řídit vlastními etickými pravidly. Průkopníky jsou američtí novináři, kteří svůj soubor zásad pro práci šéfredaktorů zveřejnili v roce 1923: MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 182-186.

⁷¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 337-338

⁷² BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1984, s. 73

⁷³ Rakouský tiskový zákon platil i přes opakované protesty novinářů do 20. 12. 1950. Upravoval povinné údaje tiskovin, předkládání povinných výtisků, povinné zveřejňování vyhlášek a státních projevů, pravidla pro

uherský zákon z roku 1914⁷⁴. Zásadním přelomem byl 29. únor 1920, kdy vznikla nová ústava. Dokument proklamoval svobodu tisku. Nutno dodat, že se jednalo o svobodu „(...) v mezích zákonů buržoazního státu“⁷⁵. Další normou je zákon o mimořádných opatřeních ze 14. dubna 1920. Zavazoval se k ochraně republiky, její ústavy, veřejného klidu a pořádku. Stát si vyhrazoval právo omezit, korigovat nebo zastavit vydávání tiskovin. Periodické časopisy se nevyhnuly předběžné cenzuře. Stát získal pravomoc disponovat jejich povinným výtiskem dvě hodiny před uveřejněním. Poměry se od roku 1920 stále přiosťovaly⁷⁶. V roce 1923 vznikl zákon na ochranu republiky. Odpovědný redaktor zodpovídal za zveřejněný obsah. Publikováním bylo možné spáchat trestný čin zrady státního tajemství atd.⁷⁷. O rok později následoval zákon o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskovin ve věci křivého obvinění, utrhaní nebo urážek na cti⁷⁸. Ve 30. letech vznikly v reakci na německé ohrožení další restriktivní normy. Zákon č.124/1933 umožnil zákaz kolportáže tiskovin hanobících či podvracejících samostatnost a ústavní jednotnost státu. Následoval tzv. malý tiskový zákon č.126/1933, díky němuž mohl stát omezit či zastavit vydávání titulů v případě zvýšeného ohrožení republiky. Zákon č.131/1936 povoloval cenzuru v případě branné povinnosti⁷⁹.

První republika je často spojována s rozvojem demokracie. I ta však měla své trhliny. Stát chtěl pomocí všech dostupných nástrojů zamezit ohrožení, které přicházelo zpravidla ze tří stran. Jednalo se o protistátní působení německého a maďarského tisku, dále o tisk Komunistické strany. Svou roli sehrála snaha eliminovat skandální zprávy⁸⁰.

---

rozšiřování tiskovin atd.: PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 33-41.

⁷⁴ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 33-34

⁷⁵ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 39

⁷⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 337-338

⁷⁷ BLODIGOVÁ, Alexandra. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky : Státní ústřední archiv v Praze - archivní areál Chodovec 12. listopadu - 15. prosince 2002*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002, s. 14

⁷⁸ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 39

⁷⁹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 164-165

⁸⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 337-338

Meziválečný tisk navázal na dědictví monarchie, ať už se jedná o zákonné normy nebo pevnou pozici periodického tisku, zejména pak politicky orientovaného. Přesto se brzy ohlásily změny, a to na poli organizačním, strukturním, technologickém i obsahovém. Tiskařské koncerny upevnily své postavení. Nové technologie zkvalitnily tisk. Ve velkém se rozmáhaly novinářské spolky. Řada příspěvatelů se pohybovala v uměleckých kruzích, což se pozitivně odrazilo na podobě příspěvků. Produkce tištěných médií vzrostla nebyvalým způsobem a kvalita lavírovala mezi dvěma krajními póly. Na jedné straně raketově vzrostl zájem o bulvárnější tituly a časopisy¹⁹. Na straně druhé nacházíme listy, které vynikaly svou věcností, střízlivostí a snahou kriticky postihnout aktuální dění. Denní tisk nabízel specializované rubriky a přílohy, grafická úroveň byla na vzestupu⁸¹.

1.4 Národní politika

Počátky deníku *Národní politika* spadají do roku 1882. Tehdy poprvé vychází Česká politika, denní česky psaná příloha zavedeného listu *Politik*⁸². Již o rok později se dočkala samostatného vydání, nyní pod názvem *Národní politika*. V době stranického tisku působil titul rozpačitým dojmem. Nejdřív patřil do staročeského tábora, posléze sympatizoval s mladočechy, v roce 1907 byl prohlášen za nestrannou tiskovinu⁸³.

Do prvorepublikové společnosti vkročila *Národní politika* jako dobře zavedený deník s mnohaletou tradicí. Ve 20. letech byla nejrozšířenějším novinovým titulem. V následující dekádě ji o tento post připravil tiskařský koncern Melantrich⁸⁴. *Národní politika* vycházela dvakrát denně. Ranní výtisky měly speciální vydání pro Prahu a venkov, jejich obsah byl však

---

⁸¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 38

⁸² Německy psaný deník *Politik* vycházel od roku 1862. Klíčovou pozici redaktora zastával do roku 1878 Jan Stanislav Skrejšovský (1831-1883). Noviny získaly záhy na oblibě. Mezi čtenáře počítáme české, rakouské a říšské Němce. Politická orientace listu byla nejednoznačná. Noviny vznikly coby tribuna staročeských ideálů, později byl znát příklon k mladočechům. Nežádka se v nich zrcadlily Skrejšovského soukromé názory a postoje: MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 119-120. Rokem 1907 definitivně končí propojení s konzervativními staročechy. O rok později titul vychází pod novým názvem *Union*. Ten prosazoval česko-německou národnostní toleranci : BEDNÁŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, s. 141.

⁸³ MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, s. 122

⁸⁴ BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1984, s. 177

totožný. Deník měl velký vliv na střední společenskou vrstvu⁸⁵. Národní politika se tiskla v pražském závodě Politika. List se po celou dobu samostatného Československa prezentoval jako nezávislý. Zpravodajství usilovalo o co největší možnou objektivitu. Bylo aktuální a pestré. Znatelná je snaha nerozdmýhávat vášně mezi politickými stranami. I přesto je Národní politika řazena k listům, které se názorově klonily k národní demokracii⁸⁶. Politické ladění deníku mohli ovlivnit zejména ti členové redakce, kteří se specializovali na úvodníky. Z výraznějších osobností zmíním Lva Borského. Před druhou světovou válkou se redaktorské práce ujal Stanislav Nikolau a list tak získal profašistický nádech⁸⁷. Zdánlivá apolitičnost nebyla jediným specifikem Národní politiky. Pověstné bylo grafické provedení. Pozornost si zaslouží rozsáhlá inzertní část Malý oznamovatel. Národní politika vydávala obrázkový týdeník Ozvěny⁸⁸.

Oblíbenost Národní politiky demonstrují číselné údaje z let 1918, 1928 a 1938. V roce 1918 vycházelo v českých zemích celkem 124 deníků, nejčtenějším ráčkem byla Národní politika. Její výtisk čítal 12 stran, konkurenční Lidové noviny měly pouze 4 strany⁸⁹. O 10 let později vychází Národní politika v průměrném denním nákladu 134 000 výtisků (v neděli dokonce až 324 000). Druhým nejoblíbenějším ráčkem byl Venkov s 96 000 kusy, následuje České slovo s 90 000 a Lidové noviny s 65 000 výtisků⁹⁰. Údaje z roku 1938 svědčí o silném konkurenčním tlaku. Ve všední den vycházela Národní politika (stále nejoblíbenější ráček) s nákladem 135 000 kusů, následují A-zet se 123 000 kusy a České slovo se 110 000 výtisky. Velmi zajímavé je porovnání údajů z všedních dnů a nedělí (neděle byla v tiskařském průmyslu jakýmsi vrcholem). Ráček středeční Národní politiky čítal v červnu 1938 10 stran a 8 stran příloh, v neděli obsahoval výtisk 32 stran a 8 stran příloh⁹¹.

---

⁸⁵ PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 230- 231

⁸⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, s. 331

⁸⁷ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 42

⁸⁸ BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1984, s. 177

⁸⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 25

⁹⁰ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 72

⁹¹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 85

Nacistická okupace učinila prvorepublikové rozmanitosti tiskovin přítrž. Do konce 2. světové války disponovalo oficiálním svolením pouze 11 titulů denních listů. V Praze vycházely kromě Národní politiky Lidové listy, Lidový deník, Národní práce, Národní střed, Polední list, Večerní České slovo a Venkov. V Brně pak Lidové noviny a Moravské noviny. Jako poslední se tiskla plzeňská Nová doba⁹². V květnu 1945 začala KSČ uplatňovat skrze ministerstvo informací svou mediální politiku. Vytvořila novou strukturu periodického tisku. Vydavatelství musela pro svou činnost získat oficiální povolení. Toho se dočkaly pouze vybrané politické strany, státní úřady a společenské organizace. V praxi to znamenalo zánik mnoha, často i velice populárních a zavedených titulů. KSČ se tímto opatřením vypořádala se vším nepohodlným tiskem. Zmíníme noviny stranické (deníky agrární strany Venkov a Večer), nebo tituly národnostních menšin. Nařízení znamenalo konec i pro Národní politiku, český deník s více než šedesátiletou tradicí⁹³.

1.5 Karel Habsbursko-Lotrinský

Karel František Josef Ludvík Hubert Jiří Otto Maria Habsbursko-Lotrinský se narodil 17. srpna roku 1887. Nikdo tehdy nevěřil, že se stane císařem. První v pořadí byl korunní princ Rudolf. Po tragických událostech v Mayerlingu jej vystřídal císařův mladší bratr arcivévoda Karel Ludvík, potažmo jeho syn František Ferdinand d'Este. Morganatický sňatek s Žofií Chotkovou zamíchal kartami znovu. Rázem přecházela řada na dalšího z mocnářových bratrů, arcivévodu Ottu. Mnohem realističtěji se uvažovalo o jeho synovi, arcivévodovi Karlovi. V pořadí pátý uchazeč se hříčkou osudu stal rakouským císařem. Málokdo tušil, že bude také posledním⁹⁴.

Arcivévodovo dospívání mělo několik specifíků. Se soustavnějším vzděláváním začal v sedmi letech. Jako jeden z mála příslušníků habsburského domu navštěvoval vídeňské gymnázium U Skotů. Student projevoval značnou pílí. Vynikalo zejména jazykové nadání. Kromě angličtiny, francouzštiny a maďarštiny si osvojil i český jazyk. Vzdělání muselo být komplexní. Budoucí monarcha se zdokonaloval ve státovědě, vojenství, šermu nebo jízdě na

---

⁹² BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1984, s. 239

⁹³ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 115-116

⁹⁴ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 14-16

koni. Nezastupitelnou úlohu mělo cestování. Praktická znalost mnohonárodnostní říše byla pro výkon státních povinností nezbytná. Devatenáctiletý Karel započal svou vojenskou kariéru na pozici důstojníka u posádky ve Staré Boleslavi. O rok později povýšil na nadporučíka. K výcviku se brzy přidružilo studium práv a státovědy na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě. Studijní plán byl sestaven s ohledem na budoucí náročné poslání. Pražský pobyt trval dva roky. Poté přišel ke slovu opět vojenský výcvik. Život mladého arcivévody se již několik let odehrával na českém území. Od roku 1908 žil na zámku v Brandýse nad Labem. Mezi místními obyvateli byl oblíbený, zvláště díky svému civilnímu projevu a výborné češtině. Sympatiemi oplýval i ve svém mužstvu. Vojenská služba jej naplňovala. Určujícím faktorem Karlova života byla hluboká zbožnost a úcta ke katolické církvi. Právě tato skutečnost mu pomáhala zvládat mnohé těžkosti⁹⁵.

Málokterý Habsburk prožil stejně naplněné manželství jako Karel. Jeho životní družkou se stala princezna Zita Bourbonso-Parmská. Pocházela ze starobylého evropského rodu. Byla vzorně vychovaná a stejně jako její muž upřímně věřící. Z dynastického hlediska nelze hovořit o výhodném svazku. Nakonec se ale mladý pár kýženého požehnání dočkal. Zitina rodina pobývala střídavě na rakouské a italské půdě, přesvědčením se však hlásila k francouzskému národu. A právě Zitin původ sehrál za války významnou úlohu⁹⁶.

Do června roku 1914 se život Karla Habsburka odvíjel bezstarostně. Na denním pořádku byla vojenská služba a reprezentační povinnosti. Mnohdy zastupoval strýce Františka Ferdinanda. O politických plánech arcivévody nikdo nic bližšího nevěděl. Spíše se mělo za to, že žádné nemá. Po sarajevském atentátu se situace radikálně změnila. Karel Habsburk, předpokládaný císař 40. a 50. letech 20. století, se stal středem zájmu. Nutno konstatovat, že na výkon budoucího úřadu nebyl připraven. Postrádal zkušenosti diplomatického rázu, valná nebyla ani jeho vojenská kariéra. Celou svou dosavadní službu absolvoval na českém území, v červnu 1918 disponoval hodností podplukovníka⁹⁷.

Události nabraly rychlý spád. Z původně lokálního konfliktu se rozhořela světová válka. Bylo zřejmé, že se mladý arcivévoda bude muset do státních záležitostí dříve či později aktivně

---

⁹⁵ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 27-44

⁹⁶ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 53

⁹⁷ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 78-81

zapojit. Císař František Josef I. byl pokročilého věku a Karel se mohl ze dne na den ocitnout v čele mnohonárodnostní říše, o jejíž správě neměl potuchy. Následovalo urychlené vojenské povýšení a převelení na frontu. V praxi se jednalo o formální opatření. Karel nebyl přizván k žádným jednáním, jeho názory či postoje nikoho nezajímaly. František Josef I. svého nástupce od výkonu státních povinností programově izoloval⁹⁸. Tento fakt v konečném důsledku poskytl Karlovi alibi. Na válečném konfliktu nenesl přímý díl viny. 21. listopadu roku 1916 stanul v čele říše, rozvrácené světovou válkou, kterou si on sám nikdy nepřál⁹⁹. Jako rakouský císař chtěl co nejdříve uzavřít mír. Monarchie však nemohla postupovat samostatně, vázaly ji spojenecké smlouvy s Německem. Karel se chtěl rovněž vyhnout otevřené kapitulaci¹⁰⁰.

Nový císař si k překvapení mnohých počínal poměrně rázně¹⁰¹. Již dva dny po smrti Františka Josefa I. stanul v čele c. a k. armády¹⁰². Mnohé změny byly pozitivní. V jednom aspektu se však přece jen projevila Karlova nezkušenost. Navzdory silné kritice se rozhodl pro brzkou korunovaci na uherského krále. Zřekl se tak šance provést potřebné změny, které by zásadním způsobem přispěly k řešení jihoslovanské otázky a národnostních problémů říše¹⁰³. Dobré

---

⁹⁸ Jistá změna nastala v létě roku 1915. Karlovy opakované protesty přesvědčily mocnáře, aby svého nástupce alespoň částečně seznámil s praktickým výkonem moci. V průběhu války se Karel dopracoval k hodnosti polního podmaršála a generála jízdy. Aktivně se zapojil do bojových operací. Následně byl odvolán do Schönbrunn. Zde se měl za odborného vedení rakouského a uherského ministerského předsedy seznámit s chodem úřadů. V konečném důsledku se jednalo o teoretický výklad, k praktickým záležitostem nebyl připuštěn. Následovalo převelení do císařské vojenské kanceláře. Zde se arcivévoda podílel na posuzování vojenských dokumentů. Všechna tato opatření byla učiněna na poslední chvíli. Přesto jsou jasnou výpovědí o tom, že si císař uvědomoval nepřipravenost svého nástupce a pokusil se situaci alespoň částečně zvrátit: PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 116-120.

⁹⁹ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 87-92

¹⁰⁰ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 127-128

¹⁰¹ Záhy po nástupu do funkce provedl zásadní personální změny. Dotkly se hlavně dvorských úředníků. Mezi prvními byl nahrazen vrchní hofmistr kníže Montenuovo. Následovaly další klíčové figury rakouské politiky. Uprázdňený post ministra zahraničí obsadil Ottokar Czernin, ministerský post přijal hrabě Clam-Martinic. Oba šlechtici podporovali císaře Karla v plánu ústavního oktroje: PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 130-134.

¹⁰² Což ale nic nezměnilo na faktu, že Rakousko-Uhersko zůstalo až do konce války ve stavu faktické závislosti na svém německém spojenci. Císaře vázala smlouva z 6. září 1916, která v rozhodujících momentech stavěla monarchii do podřízeného postavení vůči německému velení: PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 138-139.

¹⁰³ Panovník musel složit korunovační přísahu do šesti měsíců. Slibem se zavázal k dodržování uherské integrity a tamní ústavy. Následně nemohl bez souhlasu uherského parlamentu provádět žádné reformy, což dalekosáhle ovlivňovalo celou říši. Uhry se těšily v rámci soustátí význačnému postavení. Bez potřebných reforem neměl rakouský císař žádný legální nástroj k ovlivňování politické situace východní části monarchie. Oficiálně tak obě části propojovala pouze postava panovníka, armáda, společné finance a zahraniční politika: PERNES,

zprávy nepřicházely ani z fronty. Německo zahájilo ponorkovou válku, což do světového konfliktu vtáhlo po boku Dohody i Spojené státy. Tento klíčový moment přiměl císařský pár k samostatnému vyjednávání o míru. Jejich úsilí zůstalo nenaplněno a tzv. Sixtova aféra¹⁰⁴ přispěla k pádu monarchie¹⁰⁵. Císař Karel měl několik dobře míněných politických vizí, které ovšem během krátkého období panování nestačil zrealizovat. Na jaře roku 1917 obnovil zasedání říšské rady ve Vídni, čímž se monarchie poprvé od června 1914 opět přihlásila k parlamentnímu životu. Panovník se chystal k ústavní revizi, netajil se ani pozitivním přístupem k řešení napjaté národnostní otázky. Pokusil se o sblížení s českou politickou reprezentací, vnitřní rozkol mezi českou a rakouskou stranou byl už ale příliš hluboký¹⁰⁶. Zahraniční odboj získával na síle, jedna mocnost za druhou uznávala právo Čechů a Slováků na vlastní stát. 16. října roku 1918 vydal Karel manifest, ve kterém zveřejnil úmysl přetvořit Rakousko ve spolkový stát a poskytnout tak každému národu šanci na vlastní státní útvar. Na jakoukoliv reformu bylo příliš pozdě. 28. října vznikl československý stát, o tři dny později propukla revoluce v Budapešti, 3. listopadu následovalo příměří s Dohodou. 11. listopadu

---

Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 142-145.

¹⁰⁴ Tímto termínem bývá označován diplomatický skandál z dubna roku 1918. Rakousko-Uhersko se již dlouho zmítalo v krizi. Naprostému kolapsu říše mohl zabránit jen mír. Vilém II. ale situaci nepokládal za ztracenou a rakouskou nabídku společného postupu odmítl. Císař Karel se chopil soukromé iniciativy. Bez vědomí Německa začal roku 1917 vyjednávat o separátním míru. Diplomatičtějšího spojení s Francií se ujal princ Sixtus, bratr rakouské císařovny Zity. Za francouzskou stranu vyjednával ministerský předseda Clemenceau. Rakousko-Uhersko mělo v mírové politice postupovat samostatně, což by poškodilo zájmy německého spojence. Na jaře roku 1918 vypluly na povrch informace o tajných mírových jednáních císařského páru. Celá kauza začala na základě slovní přestřelky mezi Clemenceauem a rakouským ministrem zahraničí Ottokarem Czerninem. Ve vypjaté situaci uveřejnil francouzský ministerský předseda dopisy císaře Karla z 24. března a 9. května 1917, v nichž píše princovi Sixtovi o oprávněných nárocích Francie na Alsasko-Lotrinsko a možnosti znovuoživení Belgie. Z obou dopisů mělo jasně vysvítat, že Czernin o existenci těchto dokumentů věděl. Jádrem sporu se stal zejména druhý dopis, uznávající francouzské nároky na Alsasko-Lotrinsko. Czernin se proti Clemenceauovu nařčení ohradil. Posléze se na existenci inkriminovaného dopisu informoval u císaře, který jeho spornou pasáž o územních nárocích Francie zapřel. K této lži se uchýlil zřejmě na radu své ženy. Czernin pokračoval v diplomatickém sporu. Clemenceau pohrozil předvoláním svědků, kteří měli dosvědčit pravost druhého dopisu. V Německu vyvolala kauza skandál. Karel nastalou situaci nezvládl a na lež vrstvil lež. Rakouskému císaři již nikdo nevěřil. Za zrádce ho považovali v Německu i v Rakousko-Uhersku. Pozornost se nepříjemně zaměřila zejména na Karlovu manželku Zitu, které se pro její původ říkalo Italka a kterou nyní rakouská veřejnost považovala za zrádkyni národa. Sixtova aféra oba manžele nesmírně poškodila. Císař Karel byl usvědčen ze lži. Navíc byl obviněn z toho, že jednal na základě nepřátelského našeptávání své ženy. Největší újmu znamenala kauza pro budoucí osud Rakouska-Uherska, jehož pozice vůči Německu i spojencům byla katastrofální. Původně dobře míněná ale diplomaticky nezvládnutá snaha o uzavření separátního míru byla vnímána jako zrada. Vůči poslednímu císařskému páru monarchie se rozpoutala štvavá kampaň: GRIESSER-PEČAR, Tamara. *Zita poslední císařovna*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 124-131.

¹⁰⁵ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 146-149

¹⁰⁶ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 166-170

1918 císař rezignoval na výkon státních záležitostí v Rakousku. O dva dny později přišlo totožné prohlášení pro uherskou část říše. Česká politická reprezentace postupovala samostatně. Prohlásila Československo za svobodnou republiku a habsbursko-lotrinské dynastii upřela nárok na český trůn¹⁰⁷.

Karel ztratil veškerou reálnou moc, národy se od něj odvracely. 24. března roku 1919 opustil rakouské území. Spolu s rodinou směřoval do švýcarského vyhnanství. Na hranicích vydal tzv. Feldkirchenský manifest, v němž znovu zopakoval, že se nároku na trůn nevzdal. Pobyt ve Švýcarsku se neobešel bez podmínek. Karel se musel zavázat, že zanechá veškerých aktivit, které by mohly spolkovou republiku poškodit. Nutno konstatovat, že v politické činnosti pokračoval dál. V exilu přijímal zahraniční hosty, s příznivci udržoval čilou korespondenci. 3. dubna roku 1919 jej zastihla zpráva o schválení tzv. protihabsburského zákona. Rakouští poslanci zbavili příslušníky habsburského rodu veškerých panovnických práv a to na věčné časy. Následně jim zapověděli vstup do země, pokud se nezřeknou rodových privilegií a nepřijmou status občana republiky¹⁰⁸.

Bývalého císaře velice zajímal vývoj nástupnických států. Zejména Maďarsko vzbuzovalo naděje. Po pádu Rakouska-Uherska zachvátila zemi panika a chaos. O slovo se hlásily extrémistické proudy. O rok později se situace začala vyvíjet v Karlův prospěch. Národní shromáždění svolalo zemi monarchií. V jejím čele stanul říšský správce, viceadmirál Horthy. Tomu byla na přechodnou dobu svěřena nejvyšší moc ve státě, do budoucna se však počítalo s králem. Karel mohl začít uvažovat o restauraci. V nástupnických státech vzbudily nové poměry zděšení¹⁰⁹. Bývalý monarcha se ocitl pod drobnohledem. Bylo jasné, že pokud má jeho návrat do Maďarska uspět, neobejde se bez utajení a dlouhodobé přípravy¹¹⁰.

---

¹⁰⁷ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 180-195

¹⁰⁸ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 203-206

¹⁰⁹ Nástupnické státy získaly podpisem trianonské mírové smlouvy ze 4. června roku 1920 značnou část bývalého uherského území. Karlův návrat by je tedy bytostně ohrozil. 14. srpna 1920 uzavřelo Československo s Jugoslávií spojeneckou smlouvu. V případě války s Maďarskem se zavázaly k vzájemné pomoci. V dubnu následujícího roku se k spojencům připojilo i Rumunsko. Novému středoevropskému vojenskému spolku se začalo říkat Malá Dohoda. Základní ideou byl odpor vůči Maďarsku a sesazené habsbursko-lotrinské dynastii: PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 212.

¹¹⁰ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 208-212

Karlův první pokus o znovunabytí svatoštěpánské koruny z března roku 1921 padl. Jeho neúspěch nelze přičítat pouze na vrub Malé Dohody. Bývalý král musel nově počítat s vnitřním nepřítelem. Říšský správce Horthy zpočátku vystupoval loajálně. Upevnění pozice ho ale zlávalo k samostatnému postupu, v němž s bývalým panovníkem nepočítal. A právě bez Horthyho podpory nemohly restaurační plány uspět. Karel to vnímal jako zradu. Považoval se za jediného legitimního vládce Maďarska, vždyť se svých práv nikdy nevzdal. Byl skálopevně přesvědčen, že vše je pouze otázkou času, lepší přípravy a organizace. Horthy se z pozice spojence přesunul do kategorie nepřítele¹¹¹.

Druhý restaurační pokus se uskutečnil v říjnu téhož roku. Karel vsadil vše na jednu kartu. Z Zürichu se letělo do západních Uher. Následovala cesta autem do Šoproně, poslední díl cesty do Budapešti se jelo vlakem. Výpravy se účastnila i Zita, toho času v pozeňnaném stavu. Vše nakonec ztroskotalo na špatné organizaci. Karlovi spojenci, major Ostenburg, Gustav Gratz a István Rakovsky se o králově návratu dozvěděli uprostřed noci. Následovala komplikace za komplikací. Akce se navzdory počátečnímu zmatku dala do pohybu. Karel jmenoval prozatímní vládu, vojáci mu skládali přísahu. Místem určení byla Budapešť. Zde mělo dojít k setkání s Horthym. Ten disponoval mocnou zbraní; podporou vítězných mocností. Karlovi spojenci nastalou situaci nezvládli a promarnili příhodný okamžik k obsazení hlavního města. Horthy mezitím získal potřebný čas k shromáždění podpory. Karel uznal, že příznivá konstelace pominula a podepsal kapitulaci. Nyní byl v rukou Dohody. Konference velvyslanců deklarovala své stanovisko; Karel Habsburk bude internován na Madeiře, odkud mu bude znemožněn jakýkoliv pokus o restauraci. Bývalý královský pár opustil maďarskou půdu 1. listopadu roku 1921. O tři dny později přijalo maďarské Národní shromáždění zákon, který zrušil Karlova suverénní práva a platnost pragmatické sankce. Habsburkové definitivně ztratili nárok na uherský trůn. Maďarský národ si měl svého panovníka určit ve volbách¹¹².

Na Madeiře řešili manželé veskrze praktické záležitosti, v první řadě finanční¹¹³. Bývalý monarcha představoval ohrožení. Široká veřejnost pokládala jakoukoliv změnu pobytu za

---

¹¹¹ PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 219- 221

¹¹² PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, s. 223- 231

¹¹³ Velvyslanceká konference projednávala otázku apanáže pro excísaře, Karlovy prostředky se mezitím tenčily. Po nuceném odchodu do švýcarského exilu s sebou Karel vyvezl část rodinných šperků. K těm získal přístup baron Bruno Steiner, pověřený správou majetku. Steiner jednoho dne zmizel i s drahocennými klenoty, mezi

restaurační puč. Rodina strávila na Madeiře pouze několik měsíců. Nevinné nachlazení se v důsledku nedostatečné lékařské péče proměnilo ve smrtelnou nemoc. Bývalý císař Karel zemřel 1. dubna roku 1922. V exilu, v nuzných existenčních podmínkách, zapomenut většinou svých bývalých obdivovatelů. Byl mrtev. Jeho odkaz se ale zhmotnil v osobě manželky a prvorozeného syna Otty, kteří Karlovy myšlenky předávali dál¹¹⁴.

---

nimiž nechyběla domácí koruna zhotovená roku 1867 při příležitosti korunovace císařovny Alžběty, Zlaté rouno nebo dvojitý perlový náhrdelník Marie Terezie. V otázce apanáže bylo rozhodnuto, že Karel má od nástupnických států ročně obdržet částku 20 000 dolarů. Bývalý panovník nedostal nic. Po příjezdu na Madeiru obdržel návrh britského konzula, který náhradu za zabavené statky v nástupnických státech podmiňoval podpisem abdikační listiny. Karel návrh jednomyslně odmítl: GRIESSER-PEČAR, Tamara. *Zita poslední císařovna*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 188-191.

¹¹⁴ GRIESSER-PEČAR, Tamara. *Zita poslední císařovna*. Praha: Mladá fronta, 1994, s. 188-197

2 ANALYTICKÁ ČÁST

2.1 Metoda výzkumu

2.1.1 Formulace výzkumné otázky/hypotézy

Jakou pozici zauímají média ve společnosti? Na tuto otázku dosud neexistuje uspokojivá odpověď. Někteří odborníci je považují za nástroj demokratizace a integrace, jiní naopak za reakční element uchováající staré struktury. Tisk sehrál v období meziválečného Československa významnou úlohu. Zprostředkoval mediální kulturu, bez které je komunitní život nemyslitelný. Ať si to uvědomujeme nebo ne, sdílíme se svým okolím soubor norem a hodnot, který je v médiích prezentován. Média formují optiku nazírání skutečnosti a tím podobu společenské situace¹¹⁵. Za pomoci kvantitativní obsahové analýzy budu zkoumat mediální prostor vyhrazený deníkem *Národní politika* osobě posledního rakouského císaře Karla Habsburského. Stal se tento muž „vděčným“ námětem k diskusi? Těžištěm výzkumu je identifikace klíčových témat či kauz, v jejichž souvislostech je vybraná osobnost zmiňována.

V bakalářské práci stanovuji následující výzkumnou otázku: **Kterým tématům je věnováno ve zpravodajství českého deníku *Národní politika* nejvíce pozornosti v souvislosti s osobou bývalého rakouského císaře Karla Habsburského v období od 28. října 1918 do 31. prosince 1922?** Vycházím z předpokladu, že stěžejním kauzám je v tiskovině vyhrazeno více mediálního prostoru. Téma, o kterém bude pojednávat nejvíce novinových příspěvků, můžeme považovat za stěžejní. Marginální kauzy budou analogicky zastoupeny ojedinele. Vzhledem k tomu, že stanovené časové rozmezí dokumentuje první roky nově vzniklého československého státu (a tím i období budování společně sdílené identity), stanovuji následující pracovní hypotézu: **Ve zpravodajství českého deníku *Národní politika* bude nejvíce pozornosti věnováno restaurační otázce.**

2.1.2 Definice výběrového souboru

Výzkum se bude zakládat na práci s českým deníkem *Národní politika*. Z formulace výzkumné otázky vysvítá, že zvolené téma je politické povahy. Můžeme oprávněně předpokládat, že na politickou aktivitu bývalého panovníka bude kladen největší důraz. V těchto souvislostech může výběrový soubor působit překvapivě. Jak bylo řečeno výše,

---

¹¹⁵ MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, s. 92-94

většina prvorepublikového tisku byla provázána s aktivitami politických stran. Novinové tituly cíleně oslovovaly politické sympatizanty. Národní politika se oficiálně prezentovala jako tiskovina nestranná, i když lze v tomto ohledu vyslovit oprávněné námitky. Mým cílem je zjistit, jak se vůči dané osobnosti vymezuje nestranný/nezávislý novinový titul. Následně se nabízí srovnání výsledků s jinou, stranickou tiskovinou. To však není s ohledem k limitům bakalářské práce možné. Druhým argumentem pro volbu Národní politiky je všeobecná oblíbenost listu. V teoretické části jsem pomocí číselných údajů dokumentovala skutečnost, že tento titul patřil dlouhodobě k nejčtenějším deníkům meziválečného Československa. Návazně usuzuji na značný společenský vliv.

Výběrovým souborem budou všechny výtisky deníku Národní politika, které vyšly v období od 28. října 1918 do 31. prosince roku 1922 a které se věnují osobě posledního rakouského císaře Karla Habsburského. Do výzkumu jsem zařadila ranní i odpolední vydání. V průběhu dne se objevovaly čerstvé informace a redakce přinášely čtenářům v odpoledních hodinách aktuální obraz kauz. Bulvárnější pojetí večerníků poslouží jako zajímavé srovnání s ranními vydáními. V analýze pracuji s články, které vyšly od 28. října 1918. Datum bylo vybráno s ohledem na oficiální vyhlášení vzniku Československé republiky. Karel Habsburský se tímto dnem ocitá v pozici sesazené hlavy státu. Druhým hraničním bodem je 31. prosinec roku 1922. Tento mezník jsem zvolila s přihlédnutím k datu úmrtí Karla Habsburského (1.4.1922). Předpokládám, že téma skonu bývalého monarchy rezonovalo československou společností delší dobu. Proto jsem určila časový odstup osmi měsíců. Do výzkumu jsem tedy zahrнула všechny články, které se zabývají vybranou osobností od vzniku československého státu do konce roku 1922. Uvědomuji si, že zvolené časové období nabízí pouze kusou informaci o mediálním obrazu Karla Habsburského v československém tisku. Jedná se o sondu, na kterou by v budoucnu měl navázat soustavnější výzkum. Nabízí se komparace mediálního obrazu bývalého mocnáře z 20. let s pohledem ovlivněným nástupem fašismu v sousedních zemích v průběhu 30. let 20. století (předpokládám, že každý politický režim posuzuje různorodá témata vlastní optikou).

2.1.3 Výběr vzorku

V práci jsem zvolila účelový vzorek, poněvadž se zabývám konkrétní historickou postavou. Analyzovány budou všechny výtisky deníku Národní politika (ranní i odpolední vydání) vydané v období mezi 28. říjnem 1918 a 31. prosincem roku 1922, které se ve svých mediálních obsazích věnují osobě Karla Habsburského.

2.1.4 Výběr a definice jednotky měření

Za jednotku měření považuji novinový článek jako prostorově ucelenou textovou jednotku. Každý novinový příspěvek musel nabývat délky tří a více vět (souvětí je považováno za jednu větu; nadpis nebyl do požadovaného minima započítáván). Zpráva musela být uvedena nadpisem, zdrojem a datem. Novinový příspěvek končil tečkou a dalším nadpisem. Jednotkou měření byl rovněž článek bez uvedení zdroje a data, vyskytující se jako součást většího celku, pokud byl v jeho rámci jasně graficky oddělen (v deníku *Národní politika* se jedná např. o rubriku *Směs*, která mnohdy obsahuje desítky vzájemně nesouvisejících příspěvků, které jsou odděleny hvězdičkami nebo grafickým odsazením písma). Dané příspěvky zpravidla nemají samostatně odsazené nadpisy. Jejich první věty jsou však tučně zvýrazněny (zmiňované části uvádím v kódovací knize jako nadpisy). Grafické znázornění upozorňuje na novou tematickou jednotku. Články musí nabývat minima tří vět. Pokud se v textu objevuje nadpis, za kterým následuje soustava kratších článků, uvedených samostatným podtitulem, každý takový článek splňující požadavek minima tří vět je považován za samostatnou jednotku měření.

V práci se zajímám o konkrétní historickou osobnost, což je nutno zohlednit při stanovení jednotky měření. Do analýzy byly zahrnuty pouze takové zprávy, u kterých se objevila v nadpisu nebo přímo v textu slovní spojení Karel Habsburk, Karel Habsburg, císař Karel, bývalý císař Karel atp., podle nichž bylo možné identifikovat, zda se věnují vybrané osobnosti. Většina novinových článků se zabývala širším spektrem témat. Vybrala jsem pouze takové příspěvky, které se ve své nadpoloviční většině dotýkaly osobnosti Karla Habsburského, nebo ve kterých jeho osoba dala popud k popisovaným událostem. Všechny ostatní příspěvky byly vyloučeny. Do analýzy nebyl zahrnut grafický materiál.

Jednotlivé novinové články se mohou znatelně odlišovat svým rozsahem. Na jedné straně jsem pracovala s dlouhými úvodníky. Analyzovány byly rovněž příspěvky o pouhých třech větách. Oba typy článků považuji za jednu jednotku měření. Většina novinových zpráv se nacházela v rubrikách *Telegrafické zprávy*, *Z domova a ciziny*, *Různé zprávy*, *Směs* nebo *Poslední zprávy došlé do 1. hodiny v noci* (u odpoledních vydání).

Výše popsaný systém není jednoduchý. Bylo však nutné přihlídnout ke specifickému vnitřnímu uspořádání deníku *Národní politika*. Následně byly vybrány pouze takové mediální obsahy, které mají skutečnou vypovídací hodnotu vzhledem ke stanovené výzkumné otázce.

2.1.5 Sběr dat

Při sběru dat jsem pracovala s online databází Kramerius, spadající pod působnost Národní knihovny České republiky. Díky digitalizaci všech novinových výtisků Národní politiky jsem mohla s výzkumným materiálem pracovat z domova. Konkrétní články jsem vyhledávala pomocí výše zmíněných klíčových slov. Při dodržování stanoveného postupu jsem získala dlouhý seznam článků, které jsem jeden po druhém přečetla a ujistila se, zda se skutečně věnují osobnosti posledního rakouského císaře Karla Habsburského (vzhledem k tomu, že toto jméno bylo v evropských dějinách poměrně frekventované). Systém Kramerius poskytuje online přístup k článkům, což podstatně zkrátilo dobu vyhledávání výzkumného materiálu a zjednodušilo fázi kontroly.

2.1.6 Konstrukce kategorií obsahu

Dalším krokem byla tvorba kategorií obsahu (stanovení analytických a identifikačních proměnných). Stěžejní byla definice témat a podtémat, jejichž vývoj je ve studovaném materiálu sledován. Prvním kritériem pro zařazení příspěvku do kategorie byl počet vět věnovaný dané problematice (více než 50 % z celku). Konečné rozhodnutí se řídilo bezprostředním dopadem události. Jako příklad uvádím článek, jehož ústředním aktérem byl princ Sixtus z rodu Bourbon-Parma /zeť Karla Habsburského/. Dle níže uvedeného třídícího systému bychom mohli článek zařadit do kategorie *Osobní zprávy*- podtéma *Rodinní příslušníci*. Autor se však nesoustředil na rodinnou situaci bývalého monarchy. Jeho cílem bylo analyzovat tzv. Sixtovu aféru, která měla dalekosáhlé důsledky v závěrečné fázi 1. světové války. Na základě této argumentace jsem zprávu zařadila do kategorie *Pád z trůnu*- podtéma *Sixtova aféra*. Široce pojatá témata rozvíjí soustava konkrétních podtémat (viz Tabulka č. 1). Jejich popisu se věnuje samostatný oddíl práce.

Konstrukce kategorií obsahu byla časově velice náročná. Zkoumaný materiál jsem musela procházet opakovaně a kategorie systém několikrát upravovat (vzhledem ke skutečnosti, že se v novinových člancích některá témata neobjevovala v takovém objemu, který jsem předpokládala před prvním seznámením s materiálem). Přiřazování článků k jednotlivým kategoriím se neobešlo bez potíží. Vícekrát jsem se setkala s novinovou zprávou, jejíž nadpis odkazoval k jedné kategorii, po následném přečtení textu jsem ale shledala, že hlavní myšlenka sdělení směřuje ke kategorii jiné. V těchto případech jsem se k novinovému příspěvku vracela opakovaně, vždy s časovým odstupem. Zvažovala jsem počet vět, stejně tak

i společenské konsekvence zprávy. Ani podrobná deskripce proměnných není zárukou, že dva výzkumníci dojdou ke shodným závěrům.

Tabulka č. 1- Kategorie obsahu- témata a podtémata

Téma	Podtéma
<i>Pád z trůnu</i>	Politická činnost Karla Habsburského Sixtova aféra Reflexe politických aktivit Karla Habsburského Monarchistické, protimonarchistické projevy, demonstrace
<i>Osobní zprávy</i>	Charakter, povaha Zdravotní stav, smrt, pohřeb, poslední vůle a závěť Rodinní příslušníci Místo pobytu, deportace, vojenská opatření Osobní majetek Renta od nástupnických států
<i>Restaurační otázka</i>	Předpoklady a restaurační plány Průběh/realizace restauračního pokusu Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Československa Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Maďarska a Rakouska Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce dalších států, mezinárodní reakce Restaurační otázka, monarchistické projevy
<i>Karel Habsburský ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie</i>	Politická aktivita Karla Habsburského po rozpadu monarchie Mezinárodní reakce na politickou aktivitu Karla Habsburského a jeho působení ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie

2.1.7 Vystavení systému kvantifikace

Každé kategorii a proměnné jsem přidělila číselný kód.

1. Rok vydání

1- 1918

2- 1919

3- 1920

4- 1921

5- 1922

2. Měsíc vydání

1- Leden

2- Únor

3- Březen

4- Duben

5- Květen

6- Červen

7- Červenec

8- Srpen

9- Září

10- Říjen

11- Listopad

12- Prosinec

3. Den vydání

1- 1. den v měsíci

2- 2.

3- 3.

...

31- 31.

4. Druh vydání

1- Ranní vydání

2- Odpolední vydání

5. Umístění zprávy

- 1- Titulní strana
- 2- 2. strana
- 3- 3. strana
- 4- 4. strana
- 5- 5. strana
- ...

6. Typ zprávy/zařazení

- 1- Úvodník
- 2- Směs
- 3- Telegrafické zprávy
- 4- Z domova a ciziny
- 5- Různé zprávy
- 6- Poslední zprávy/Poslední zprávy došlé do 1./2. hodiny ranní
- 7. Válka světová/Hlasy novin
- 99- Nezařazeno

7. Téma

1- Pád z trůnu

8. Podtéma

- 1- Politická činnost Karla Habsburského
- 2- Sixtova aféra
- 3- Reflexe politických aktivit Karla Habsburského
- 4- Monarchistické, protimonarchistické projevy, demonstrace

2- Osobní zprávy

- 1- Charakter, povaha
- 2- Zdravotní stav, smrt, pohřeb, poslední vůle a závěť
- 3- Rodinní příslušníci
- 4- Místo pobytu, deportace, vojenská opatření
- 5- Osobní majetek
- 6- Renta od nástupnických států

3- *Restaurační otázka*

- 1- Předpoklady a restaurační plány
- 2- Průběh/realizace restauračního pokusu
- 3- Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Československa
- 4- Nás. p. o res.: vyjádření/reakce Maďarska a Rakouska
- 5- Nás. p. o res.: vyjádření/reakce dalších států, mezinárodní reakce
- 6- Restaurační otázka, monarchistické projevy

4- *Karel Habsburský ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie*

1. Politická aktivita Karla Habsburského po rozpadu monarchie
2. Mezinárodní reakce na politickou aktivitu KH a jeho působení ve VP

9. **Pozice Karla Habsburského v novinovém článku**

- 1- Subjekt
- 2- Objekt

10. **Autor příspěvku**

Autor textu byl uveden pouze u 12 zpráv z celkového počtu 176 novinových článků. V 6 případech se jednalo o úvodník.

11. **Nadpis/titul**

12. **Podtitul**

Z analytických proměnných zmíním speciálně vytvořenou kategorii *Pozice Karla Habsburského v novinovém článku*. Ráda bych odhalila, v kolika novinových zprávách sehrál bývalý monarcha aktivní úlohu (označujeme jej za subjekt) a naopak, v kolika člancích bude jeho jednání komentováno či posuzováno (Karel Habsburk v pozici objektu). Zajímavý může být poměr mezi zprávami, kde je bývalému panovníkovi přiznána aktivní a pasivní úloha. Následně se nabízí bližší analýza příspěvků, ve kterých Karel vystupuje do popředí. Najdeme v rámci nadefinovaného kategorizačního systému témata, pro která je Karlovo zapojení charakteristické? Ptát se můžeme i opačně. Existují kategorie, kde je Karel pouze objektem?

U identifikačních proměnných zdůrazním kategorii *Typ příspěvku*. Je na místě rozlišovat relevanci úvodníků a zpráv nacházejících se v sekci Směs nebo Telegrafické zprávy. Za úvodníky považují pouze ty články, které se vyskytují na titulních stranách vydání a jsou

signovány¹¹⁶. Konkrétní redaktor přináší svůj pohled na probíranou problematiku. Informace jsou zasazovány do kontextu, posuzovány v různých souvislostech. U některých článků nebylo možné uvést jejich typ. Nebyly řazeny do žádné rubriky; většinou se jednalo o články z odpoledních vydání Národní politiky. Vyhledání takových zpráv je ztížené. V těchto případech postupujeme podle nadpisů a podnadpisů, které uvozují analyzovaný text.

2.1.8 Kódování obsahu

Při kódování jsem u každého novinového článku zaznamenala, jakých kategorií nabývají jeho proměnné. Přidělené číselné kódy jsem přepsala do softwaru Microsoft Excel. Data jsem následně podrobila statistickému zpracování a vytvořila grafy. Na základě vizualizovaných výsledků jsem přikročila k interpretaci.

2.2 Kvantitativní obsahová analýza novinových článků věnovaných osobě Karla Habsburského v deníku Národní politika

2.2.1 Pád z trůnu

Do této kategorie zahrnuji všechny články dokumentující politický pád posledního rakouského císaře Karla Habsburského. Zpravodajství se o jeho osobu zajímá v souvislosti s tématem války, rozpadu mnohonárodnostní rakousko-uherské říše, vzniku nástupnických států a určení nového společenského postavení bývalého panovníka v poválečném období. Některé příspěvky se vztahují k vývoji zahraniční politiky, jiné se soustředí na kauzy vnitropolitické. V první řadě se objevují zprávy navázané na činnost armády (Karel Habsburský byl vrchním velitelem c. a k. armády od nástupu na trůn v roce 1916). Dále jsou zastoupeny články věnující se Karlově diplomatické činnosti. Politická jednání se vedla na více rovinách. Zahrnuty jsou diplomatické styky s dohodovými mocnostmi v souvislosti s pokusy o uzavření míru a ukončení válečného konfliktu. Vyjednávalo se s německým spojencem. Zařazuji články reflektující komunikaci s Vilémem II., jeho generály, politickými rádci a společný postup obou zemí. Pokud se zaměříme na domácí politickou scénu, přichází ke slovu problematika štěpení Rakouska-Uherska na jednotlivé nástupnické státy. Národy se hlásily o svou samostatnost a Karel Habsburský musel situaci reflektovat. Část zpráv přináší

---

¹¹⁶ V několika případech jsem se setkala s články otištěnými na titulní straně, které svou povahou odpovídaly úvodníkům. Věcný popis události byl doplněn komentáři a argumenty. Na konci příspěvku však nebylo uvedeno jméno ani pseudonym, podle kterého bychom mohli usuzovat na autora. Proto jsem se rozhodla umístit tyto zprávy do sekce „*Nezařazeno*“.

císařova prohlášení, výnosy a manifesty. V kategorii *Pád z trůnu* jsem rozlišila čtyři tematické okruhy. Tři z nich jsou obecnější povahy. Jedná se o Karlovu politickou činnost, následnou reflexi císařových politických aktivit, prostor je věnován i monarchistickým/republikánským projevům a nepokojům spojených s koncem války. Čtvrté podtéma je věnováno konkrétní historické události, Sixtově aféře¹¹⁷. V kategorii *Pád z trůnu* se mohou objevit zprávy aktuální, např. Karlovy manifesty, o kterých byla veřejnost bezprostředně informována, právě tak příspěvky retrospektivní, které se v pozdějších letech vracely k roli, kterou Karel Habsburský sehrál za války. Články, které se zabývají Karlovou politickou činností v období poválečném, jsou zahrnuty do 3. nebo 4. kategorie.

2.2.1.1 Politická činnost Karla Habsburského

Obsah článku se věnuje císařově činnosti ve vedení armády (přesuny vojsk, manifesty, svolání k vojákům, obsazení postů). Dále je reflektována diplomatická činnost a politická rozhodnutí (válečná komunikace s Německem, vyjednávání s domácími politickými zastupiteli i s dohodovými mocnostmi). Obsah zprávy se věnuje problematice uzavření míru. Zahrnuty jsou rovněž veškeré oficiální manifesty nebo prohlášení. Poslední složkou jsou zprávy o dění navázaném na konec války (Karel Habsburský se vyjadřuje k otázce abdikace, účasti na válečném konfliktu, nové státní formě nástupnických států).

2.2.1.2 Sixtova aféra

Obsah článku se věnuje Sixtově aféře (vznik kauzy, průběh, klíčoví účastníci, důsledky).

2.2.1.3 Reflexe politických aktivit Karla Habsburského

Obsah článku zachycuje reakce na politickou činnost a pozici Karla Habsburského během války a v období bezprostředně následujícím. Může se jednat o oficiální politická prohlášení, stejně tak o vyjádření názorů soukromých osob. Státní příslušnost komentátora není určující.

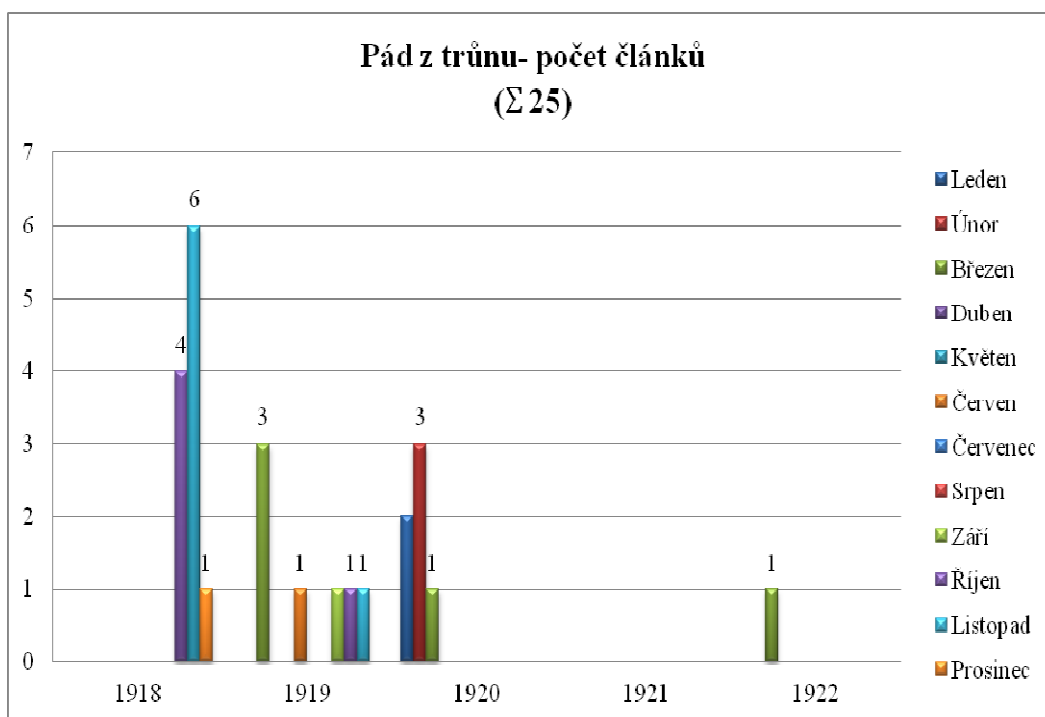
2.2.1.4 Monarchistické, protimonarchistické projevy, demonstrace

Obsah článku popisuje monarchistické či protimonarchistické projevy (výtržnosti, hanobení státních symbolů), nepokoje spojené s koncem války a Karlovo počínání v nastalé situaci.

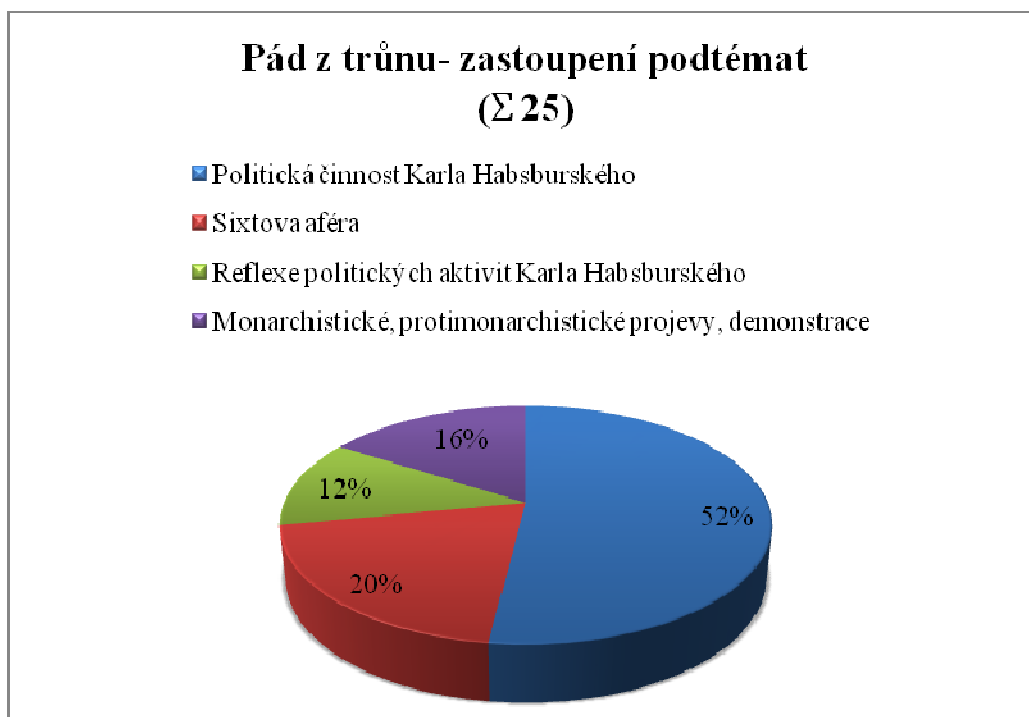
---

¹¹⁷ Sekundární literatura se shoduje, že právě tato kauza rozhodujícím způsobem přispěla ke kompromitaci rakouského císaře na zahraniční i domácí politické scéně. Oslabila jeho vyjednávací pozici ve vztahu k zahraničním politickým partnerům, stejně tak u domácího obyvatelstva. Z tohoto důvodu je Sixtova aféra vyčleněna jako samostatné podtéma.

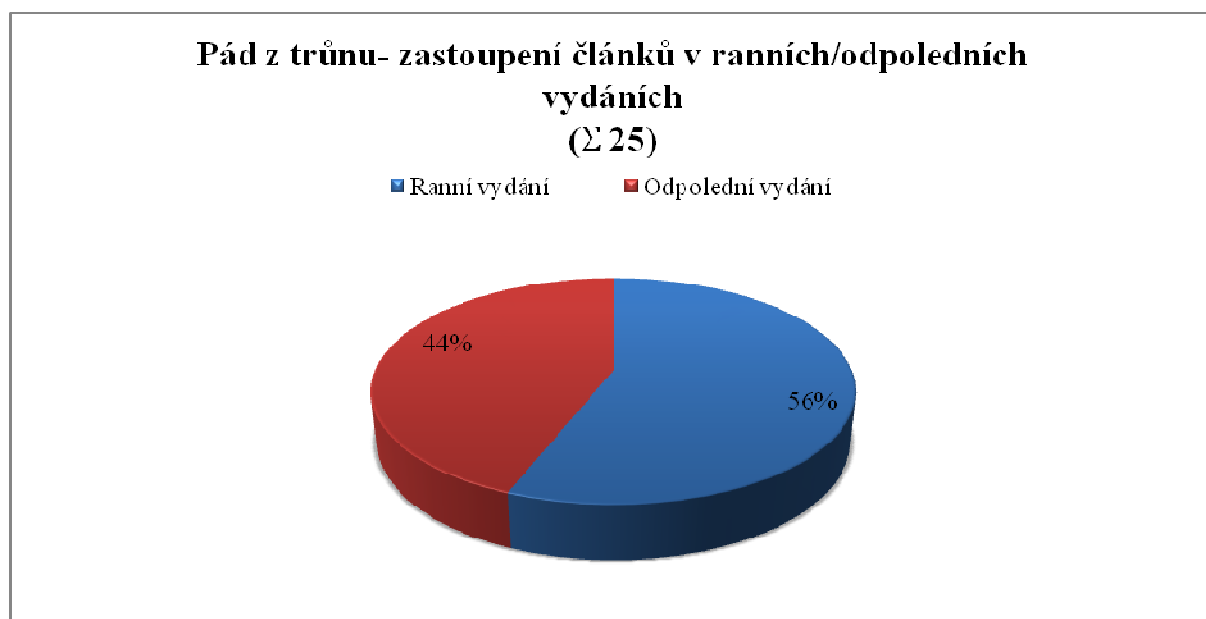
Graf č.1- Pád z trůnu- počet článků

Graf č.2- Pád z trůnu- zastoupení podtémat

Graf č.3- Pád z trůnu- zastoupení článků v ranních/odpoledních vydáních

Kategorii *Pád z trůnu* přísluší 25 novinových příspěvků z celkového počtu 176 zpráv. Samotná definice tématu napovídá, že články z tohoto oddílu budou soustředěny primárně do prvních měsíců po vzniku Československa. Tento trend potvrzuje graf č.1. V průběhu času se objevují zprávy retrospektivní, převážná část článků ale připadá na podzim roku 1918. Rakousko-uherská monarchie se rozpadala a panovník ztrácel pevnou půdu pod nohama. V kategorii zaznamenáváme tři výraznější eskalace zpráv.

Období od října do prosince roku 1918 se nese ve znamení Karlovy aktivní politické činnosti. Zprávy jsou zpočátku věcné. Karlovi Habsburskému je nadále přiznáván císařský titul. Další vývoj dokládá přechod do defenzivy. Zatímco na konci října povzbuzuje jako vrchní velitel armády své vojáky, udílí rozkazy a hýří optimismem, na počátku listopadu mu Velká Dohoda diktuje mírové podmínky a vrchní velení přechází na polního maršálka. 11. listopadem se Karel Habsburský vzdává výkonu státních záležitostí v Rakousku, posléze i v Maďarsku. Druhá vlna zpráv přichází v březnu roku 1919. Zpravodajství se zaobírá přesunem bývalé hlavy státu na území neutrálního Švýcarska (Rakousko se vyslovalo pro republikánské zřízení, které bylo neslučitelné s Karlovým postavením). Na stránky československého tisku se dostává Karel Habsburský opět na počátku roku 1920. Zaznamenáme konkrétní kauzu, Sixtovu aféru. Domnívám se, že tato skutečnost odpovídá rozpoložení československé společnosti. Těsně po válce zavládla euforie. Všechna energie se soustředila na záležitosti

zcela bezprostřední a budoucí. Mezinárodní dění zaměstnávalo poválečné uspořádání Evropy, mírové smlouvy se uzavíraly za pochodu. Postupem času se pozornost zaměřila na to, proč se válka dlouho vlekla a proč její následky musely být tak drtivé. A zde je možné najít důvod, proč se v tisku objevuje Sixtova aféra. Excísař, jeho nedostatečné vladařské kompetence, problematické rodinné vazby a napojení na dominantního německého spojence poslouží jako vysvětlení. Příčiny vojenského debaklu a válečného strádání jsou lokalizovány.

Pokud chceme zhodnotit zastoupení jednotlivých podtémat (graf č.2), jednoznačně vystupuje do popředí Karlova politická činnost. Spolu se Sixtovou aférou, ve které se císař osobně angažoval, tvoří přes 70 % všech zpráv. Velice omezený prostor je věnován reflexi politické činnosti i nepokojům, které se vázaly na konec války a přechod od monarchistického zřízení. 56 % zpráv se objevilo v ranních vydáních Národní politiky (graf č.3), tematicky jim vévodila Karlova politická činnost. Naopak problematiku monarchistických projevů a nepokojů nalezneme pouze v odpoledních vydáních.

Poměrně skromný počet článků naznačuje, že osoba bývalého rakouského císaře nebyla v československé společnosti nijak významným tématem. Vysvětlením může být relativně poklidný odchod panovníka ze scény. Monarcha se vzdal výkonu státních záležitostí a uznal právo *svých národů* na svobodný rozvoj. Současně však nepodepsal abdikáční listinu, což je fakt, na který se v budoucnosti odvolával a který stál u zrodu dvou restauračních pokusů. Za zajímavou považuji skutečnost, že pouze 6 článků bylo otištěno na titulní straně. Ve všech případech se jednalo o bulvárnější odpolední vydání. Dokonce i takové zprávy jako oznámení odchodu z politické scény nebo přesun do Švýcarska nacházíme na 4. až 6. straně. Na základě tohoto zjištění lze opět vyslovit domněnku, že redakce nepovažovaly toto téma za dostatečně přitažlivé.

2.2.2 Osobní zprávy

V druhé sekci se objevují zprávy osobního charakteru. Můžeme namítnout, že panovníka nelze vnímat jako soukromou osobu, poněvadž je neodmyslitelně spjat s výkonem úřadu. Přesto jsou články této kategorie intimnější povahy. Zahrnula jsem všechny příspěvky, které se většinou svého obsahu věnovaly Karlově povahovým rysům a jeho charakteru (předpokládám výskyt dehonestujících novinových příspěvků), nebo pojednávaly o příslušnících Karlovy rodiny, kteří ve veřejném životě sehráli důležitou roli. Dále se objevují zprávy z oblasti majetkové a finanční. Rozlišovala jsem habsburský rodinný majetek a rentu pro sesazeného panovníka. Dalším podtématem je zdravotní stav, smrt a s ní spojené

záležitosti týkající se pohřbu a poslední vůle. Speciální položkou je podtéma dokumentující, kde se Karel Habsburský nachází (podtéma *Místo pobytu, deportace, vojenská opatření*). Mým cílem je zjistit, v jakých kontextech se v novinách objevují zprávy, které se většinou svého obsahu věnují otázce aktuálního pobytu excísaře či problematizují otázku, kde Karla Habsburského intervenovat (v souvislosti s opakovanými restauračními pokusy a faktem, že se nikdy nevzdal vladařských práv, se stal nežádoucí osobou, která si nemohla svobodně zvolit místo pobytu pro sebe, ani svou rodinu).

2.2.2.1 Charakter, povaha

Obsah článku vypovídá o Karlově osobnosti a povahových vlastnostech. Zprávy jsou emocionálně zabarvené, obsahují hodnotící hledisko. O osobě bývalého císaře mohou pojednávat v pozitivním i negativním světle.

2.2.2.2 Zdravotní stav, smrt, pohřeb, poslední vůle a závěť

Obsah článku se věnuje zdravotnímu stavu Karla Habsburského nebo informuje o jeho smrti. Obě možnosti jsou provázány s dalšími skutečnostmi (bilance životního osudu, dědictví, otázka nástupnictví atd.).

2.2.2.3 Rodinní příslušníci

Článek pojednává o vztahu mezi Karlem Habsburkem a dalšími členy jeho rodiny (může se jednat o příslušníky habsbursko-lotrinského rodu, stejně tak o rodinu manželky Zity z rodu Bourbon-Parma).

2.2.2.4 Místo pobytu, deportace, vojenská opatření

Článek podává zprávy o tom, kde se Karel Habsburský bezprostředně nachází, eventuálně informuje o jeho budoucím místě pobytu. Dále jsou zahrnuty články popisující nucenou deportaci sesazeného panovníka a vojenská opatření, která se k procesu vázala.

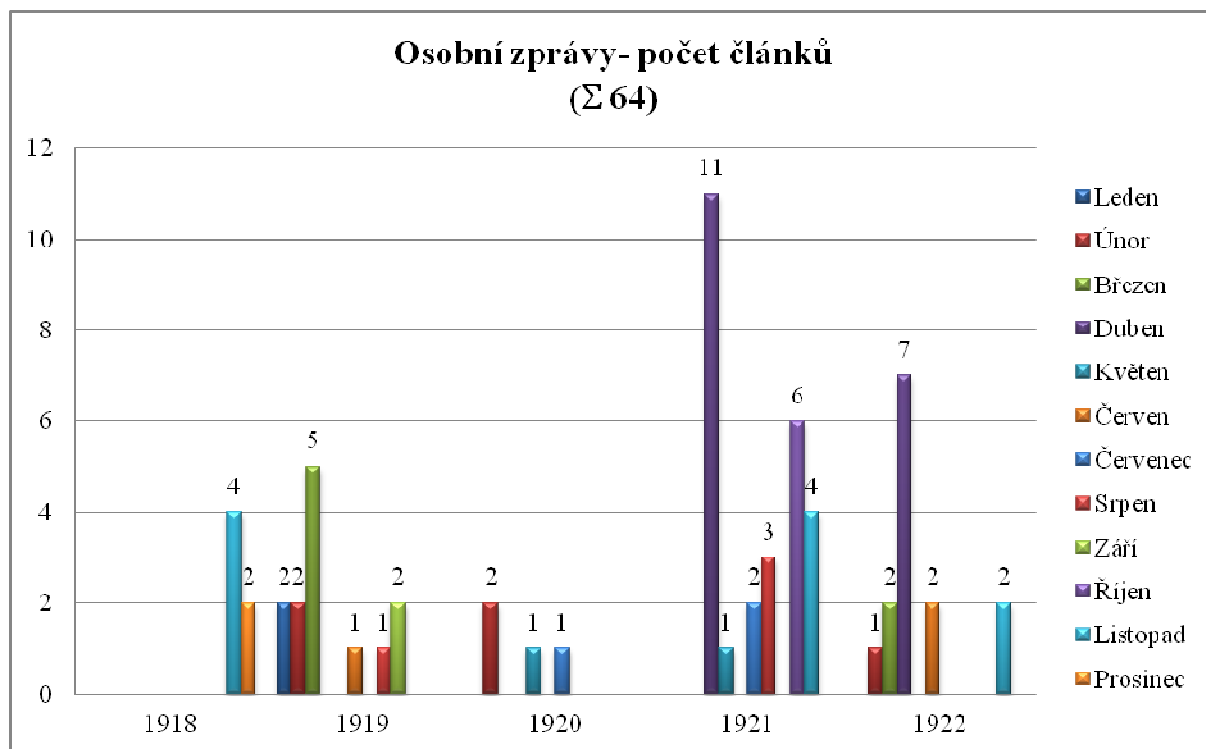
2.2.2.5 Osobní majetek

Článek se zabývá finanční situací rodiny Karla Habsburského (rod habsbursko-lotrinský i bourbonsko-parmský), machinacemi s movitým a nemovitým majetkem, osudem rodinného majetku na území bývalé monarchie nebo aktuální životní úrovní rodiny.

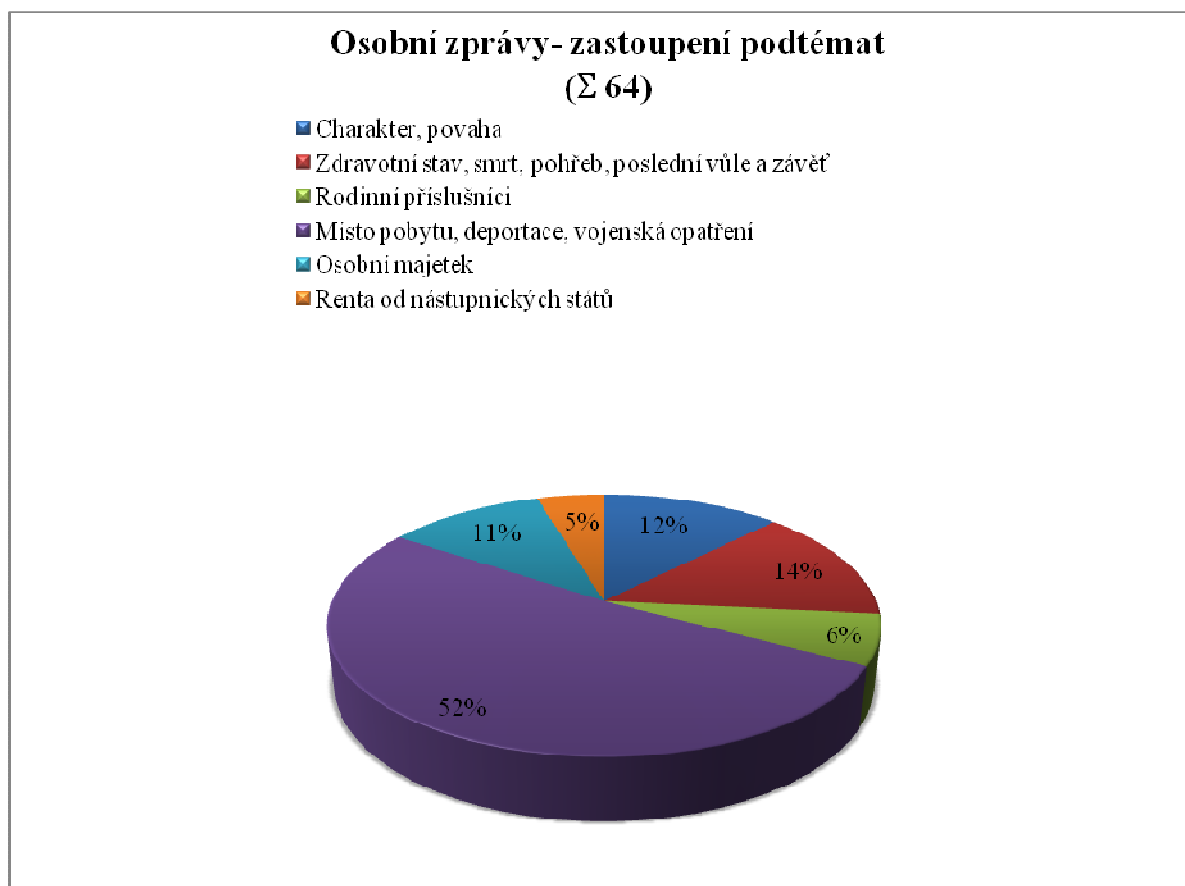
2.2.2.6 Renta od nástupnických států

Článek rozebírá problematiku renty od nástupnických států bývalé rakousko-uherské monarchie pro sesazeného monarchu.

Graf č.4- Osobní zprávy- počet článků

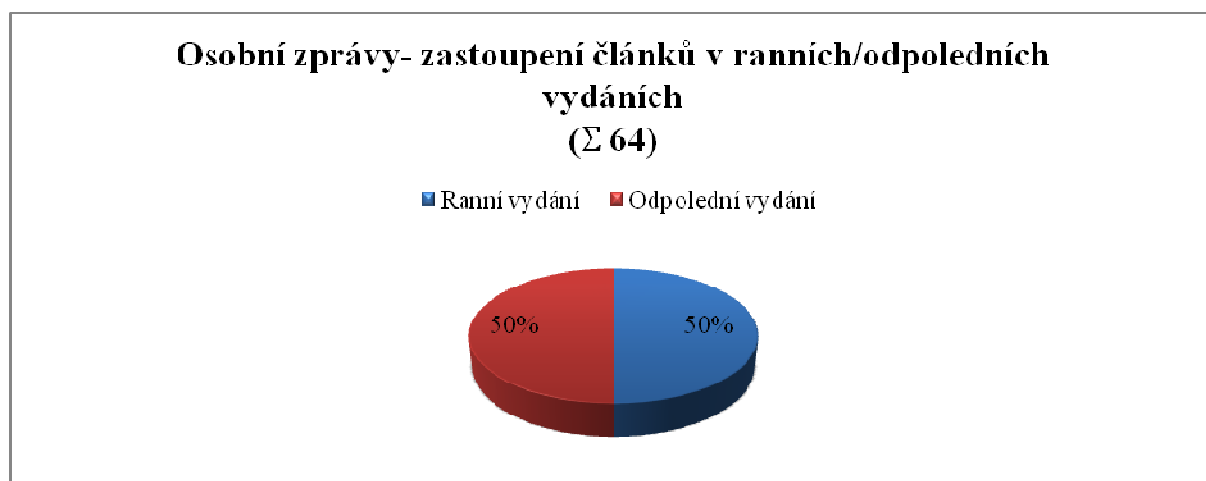

Graf č.5- Osobní zprávy- zastoupení podtémat

Graf č.6- Osobní zprávy- zastoupení článků v ranních/odpoledních vydáních

Kategorie *Osobní zprávy* tvoří významnou část výzkumného materiálu. Celkem jsem do ní započítala 64 novinových článků. Povaha tématu umožňuje analyzovat příspěvky z bezprostředně poválečného dění, stejně tak i z poloviny roku 1922. Nacházíme 4 informačně bohatá období (graf č.4). První z nich začíná listopadem 1918, končí o 4 měsíce později, v březnu roku 1919. S výjimkou motivu finanční renty jsou v daném období zastoupena všechna podtémata. Jejich výskyt se však diametrálně odlišuje. Rodinným příslušníkům a zdravotnímu stavu excísaře je věnováno po jedné zprávě. Dvě zprávy se objevují v souvislosti s materiálním zaopatřením rodiny. Zajímavé jsou zejména články vztahující se k osobnosti a charakteru bývalého panovníka. Z názvů článku mohu uvést např. „*Co se vypravuje ve vládních kruzích o císaři Karlovi*“, „*Tajný dokument*“ nebo „*Rozházené kapitoly*“. Všechny tři články jsem našla v odpoledních vydáních, což zcela koresponduje s jejich obsahem a užívanou slovní zásobou. Povaha sdělení odpovídá dnešnímu bulvárnímu tisku. Zprávy jsou zcela jednostranné. Karel Habsburský je líčen jako naivní hlupák nebo vychytralé individuum, které chtělo ze svého postavení pouze těžit. Naprostá většina, 8 z 13 zpráv, spadá do podkategorie *Místo pobytu, deportace, vojenská opatření*. Povědomí o aktuálním místě pobytu bývalého císaře bylo pro československého žurnalistu a potažmo i čtenáře důležité. Karel Habsburský je sledován od okamžiku internace v Schönbrunn, následně na zámek v Eckartsau, na jaře roku 1919 se vynoří zprávy o přesunu do Švýcarska.

Posléze se až na několik výjimek osobní zprávy téměř 2 roky na stránkách Národní politiky neobjeví. K jejich eskalaci dojde v dubnu roku 1921 v souvislosti s Karlovou první výpravou do Maďarska, kde se pokusil o převzetí trůnu. Všech 11 osobních zpráv daného měsíce patří

podtématu *Místo pobytu, deportace, vojenská opatření*. Nadpisy jsou věcné a úderné; „*Waadtský kanton nestrpí Karla nadále na svém území*“, „*Karlův návrat do Švýcarska*“, „*Bývalý císař Karel odejel ze Subotiště*“ nebo „*Cesta přes Rakousko*“. Zpravodajství informuje o Karlově zatčení, internaci a vyhoštění z Maďarska takřka minutu po minutě. V novinách se objeví všechny varianty nového místa pobytu, detaily cesty i seznamy osob, které zajistí bezpečný odjezd z Maďarska. Zájem o tuto oblast neopadá ani v nadcházejících měsících. Bývalý panovník je vnímán jako hrozba, kterou je záhodno mít pod dozorem. Situace se opakuje v říjnu téhož roku, nyní v souvislosti s druhou neúspěšnou výpravou do Maďarska. Z četby novinových titulků lze vyzorovat vystupňovanou nevoli a odsouzení; pro ilustraci uvádím nadpisy „*Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska*“, „*Karlův konec*“ nebo „*Po Karlově fiasku*“. Na rozdíl od dubna roku 1921 se vyskytují zprávy hodnotící, či spíše odsuzující Karlův charakter a povahu. V listopadu roku 1921 se ve spojitosti s nařízenou deportací na ostrov Madeira poprvé vynoří otázka renty nebo apanáže pro bývalého panovníka monarchie.

Obsah článků se v dubnu roku 1922 radikálně promění. Karlovo úmrtí reflektuje československý i zahraniční tisk. Kromě zpráv o praktických záležitostech souvisejících s pohřbem a místem posledního odpočinku, je vyhrazen prostor pro hodnotící bilanci Karlova života. Otazníky se vznášejí nad budoucností rodinných příslušníků, zejména Zity a nejstaršího syna Otty.

V druhé kategorii se 52 % všech novinových zpráv zabývá problematikou pobytu či deportace Karla Habsburského (graf č.5). Oba restaurační pokusy byly československým tiskem bedlivě sledovány. Osobnost excísaře evidentně budila vášně. Karel Habsburský, byť v exilu, představoval permanentní ohrožení mladé republiky. Zbytek kategorie je tematicky roztržštěný. Prakticky shodné poměry náleží otázkám rodinného majetku (11%), charakteru a povahy (12%), v neposlední řadě je zmíněna zdravotní situace excísaře a jeho smrt (14%). K velkému překvapení jsem zjistila, že pouhý zlomek článků vypovídá o Karlově vazbách k dalším rodinným příslušníkům. Očekávala jsem více zpráv pojednávajících o vztahu k princovi Sixtovi, manželce Zitě, císaři Františku Josefu I. nebo synovi Ottovi. Více než renta od nástupnických států byla vyzdvižena tematika osobního rodinného majetku.

Poměr článků v ranních a odpoledních vydáních je přesně 50 %. Podobnou shodu jsem našla u jednotlivých podkategorií. Dokonce i u podtématu *Místo pobytu, deportace, vojenská opatření* je rozložení článků rovnoměrné. Z celkových 32 příspěvků se 17 článků

vyskytlo v ranních vydáních, 15 zpráv ve večernících. Dle mého mínění tato skutečnost svědčí o tom, že právě osobní zprávy považovali redaktoři za všeobecně přitažlivé. Jedinou výjimku tvoří články o rodinných příslušnících, kde se 75 % příspěvků nachází v odpoledních vydáních (což není s ohledem na bulvárnější pojetí zarážející).

2.2.3 Restaurační otázka

Do třetí kategorie spadají články, které se jakkoliv dotýkají restauračního úsilí ve spojitosti s Karlem Habsburským. Převážná část příspěvků se váže k událostem v Maďarsku, kde se bývalý panovník během roku 1921 dvakrát pokusil o znovunabytí svatoštěpánské koruny. Oprávněně lze předpokládat, že se většina novinových příspěvků o Karlu Habsburském bude věnovat právě restauračním pokusům. V těchto souvislostech se excísař Karel stává aktivním politickým hráčem. Poválečná Evropa vykročila novým směrem. Karlovo úsilí získat zpět ztracenou moc přímo ohrožovalo suverenitu nově vzniklých národních států. Můžeme usuzovat, že jeden úspěšný návrat dříve vládnoucího rodu do aktivní politiky by oživil restaurační tendence v dalších zemích. Tomuto faktu jsou přizpůsobeny jednotlivé podkategorie. Restaurační pokus je zachycen ve své komplexnosti. Od předpokladů, které bývalého císaře vedly k reálným úvahám o restauraci, přes realizaci až po konečné důsledky a mezinárodní reakci. Na rozdíl od první kategorie, která se věnuje Karlovu nucenému odchodu z aktivní politiky, jsem se rozhodla oddělit reakci Československa, Rakouska, Maďarska a dalších států. Současně předpokládám, že nejvíce úvodníků bude analyzovat právě restaurační tendence sesazeného panovníka. Poslední podkategorie se věnuje znovunastolení tématu restaurace v poválečném období a monarchistickým projevům. Zajímá mne, zda budou ve spojitosti s možným návratem Habsburků zmíněny kromě Karla Habsburského další osoby, například potomci zavražděného arcivévody Františka Ferdinanda d'Este, arcivévoda Josef nebo Karlův nejstarší syn Otto.

2.2.3.1 Předpoklady a restaurační plány

Obsah článku se ve své většině zabývá okolnostmi nebo předpoklady, které vedly k realizaci restauračního pokusu (reálná či domnělá podpora evropských mocností, političtí spojenci). Rovněž jsou zahrnuty příspěvky o Karlových restauračních plánech a cílech. Bližší rozbor získaných článků by mohl pomoci při identifikaci zájmových skupin, které se podílely na Karlově restauračních plánech.

2.2.3.2 Průběh/realizace restauračního pokusu

Obsah článků se věnuje průběhu restauračního pokusu (odjezd z exilu, překročení hranic, političtí spojenci, reakce civilního obyvatelstva). Popisuje nebo analyzuje konkrétní kroky, kterými se chtěl Karel Habsburský domoci ztracených panovnických práv. Jiné zprávy líčí konfrontaci mezi excísařem, jeho příznivci a opozicí (diplomatická vyjednávání a vojenské střety). V neposlední řadě jsou zahrnuta Karlova politická prohlášení a rozhodnutí v průběhu restauračního pokusu.

2.2.3.3 Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Československa

Obsah článku reflektuje projevy československých politických činitelů, stanovisko československých státních orgánů nebo názory soukromých osob na restaurační pokus Karla Habsburského. Kromě oficiálních prohlášení a úvah jsou zahrnuty zprávy o konkrétních krocích, které československý stát podnikl v reakci na excísařův restaurační puč.

2.2.3.4 Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Maďarska a Rakouska

Obsah článku reflektuje projevy maďarských/rakouských politických činitelů, stanovisko maďarských/rakouských státních orgánů nebo názory soukromých osob na restaurační pokus Karla Habsburského. Kromě oficiálních prohlášení a úvah jsou zahrnuty zprávy o konkrétních krocích, které maďarský/rakouský stát podnikl v reakci na excísařův restaurační puč.

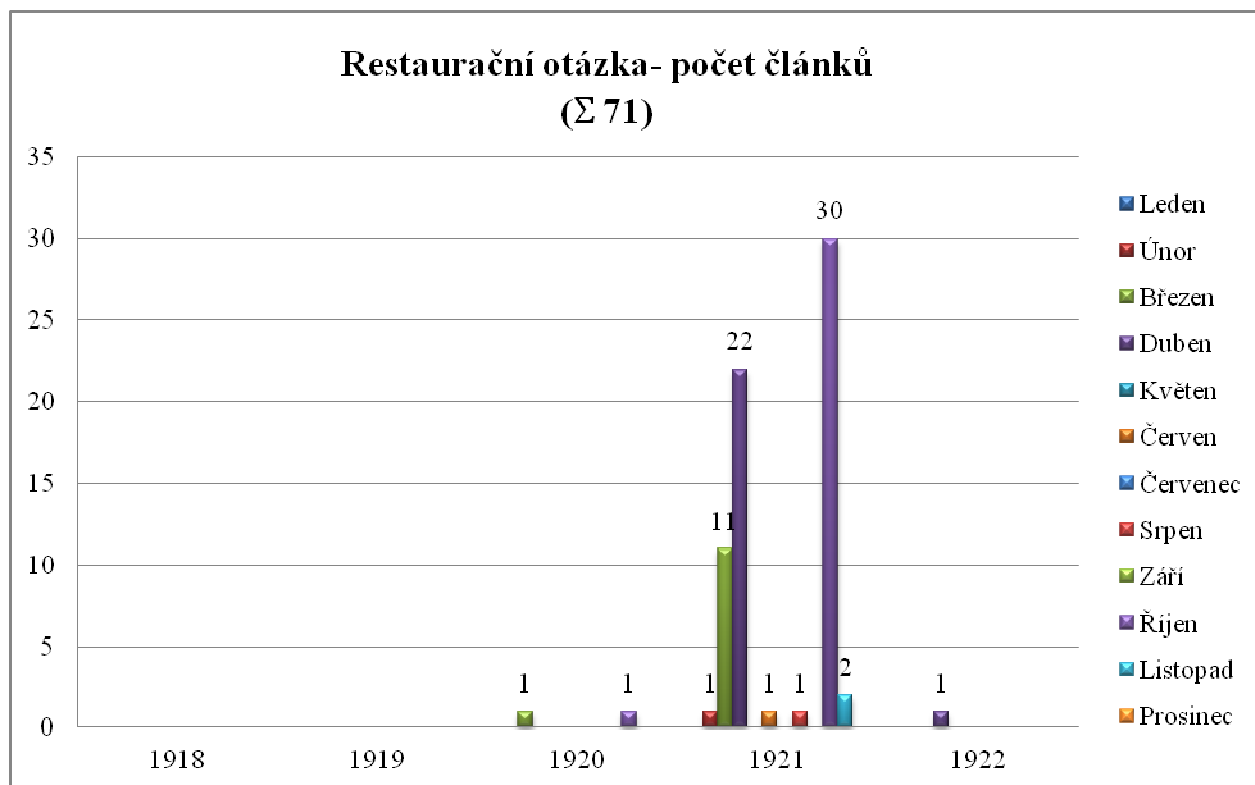
2.2.3.5 Následky pokusu o restauraci: reakce dalších států, mezinárodní reakce

Obsah článku přináší projevy zahraničních politických činitelů a státních orgánů (vyjma zemí zmíněných v bodech 3 a 4), názory zahraničních soukromých osob, organizací, uskupení nebo spolků (např. Malá Dohoda) na restaurační pokus Karla Habsburského. Kromě oficiálních prohlášení a úvah jsou zahrnuty zprávy o konkrétních krocích, které zmíněné státy nebo uskupení/spolky podnikly v reakci na excísařův restaurační puč.

2.2.3.6 Restaurací otázká, monarchistické projevy

Článek se věnuje otázce možné restaurace Karla Habsburského a dalších členů habsburského rodu (arcivévoda Josef, Otto atp.) v poválečném období. Současně jsou do této podkategorie zahrnuty články informující o monarchistických projevech v poválečném období v souvislosti s osobou excísaře Karla.

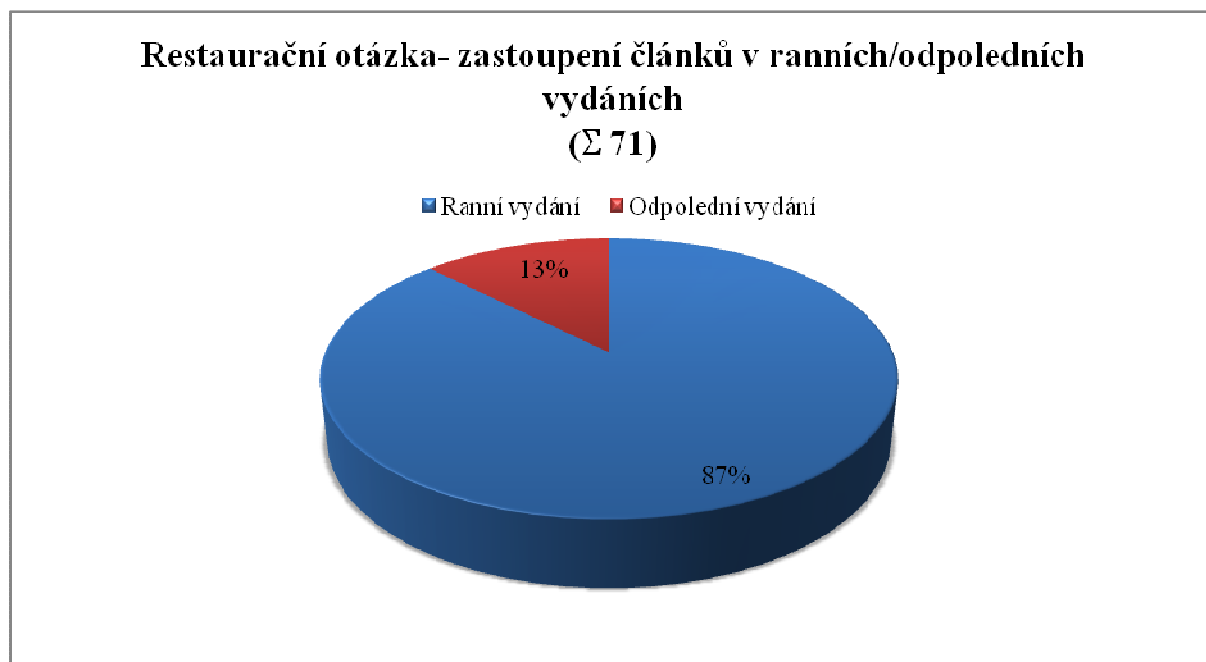
Graf č.7- Restaurační otázka- počet článků

Graf č.8- Restaurační otázka- zastoupení podtémat

Graf č.9- Restaurační otázka- zastoupení článků v ranních/odpoledních vydáních

Restauračnímu motivu se věnuje 71 novinových článků, což z dané kategorie činí nejpočetněji zastoupené téma. Při pohledu na graf č. 7 nacházíme strukturu, která kopíruje stěžejní kauzy. Nejprve se zastavím u dvou drobných zpráv z března a října roku 1920, které připouští Karlův návrat na maďarský trůn. Pokud by se akce zdařila, jednalo by se o legitimní počin s oficiální podporou tamní politické reprezentace. Umístění na zadních stranách novin naznačuje, že záležitost nebudila výrazné emoce a zřejmě nebyla pokládána za pravděpodobnou. Příspěvky z jarních a podzimních měsíců roku 1921 se už nesou ve zcela jiném duchu. Nadefinovaná kategorie se až na šestý tematický okruh objevuje v celém rozsahu. Společným jmenovatelem jsou dva neúspěšné restaurační pokusy z dubna a října roku 1921. Noviny se doslova hemží novinkami. Z hlediska umístění se jedná o čelní strany, nezřídka i titulky (18 případů). Poslední relevantní článek pochází z dubna 1922. Smrt bývalého monarchy vyvolá v legitimistických kruzích rozruch. Otto Habsburský se stává oficiálním kandidátem na svatoštěpánský stolec.

Rozbor tematické skladby odpovídá očekáváním. Pokud se zaměříme na příspěvky, které se objevují nárazově (březen, říjen 1920, srpen 1921, duben 1922), vždy se jedná o články z 6. podkategorie (*Restaurační otázka, monarchistické projevy*). Zbývajících 63 zpráv mapuje úsilí Karla Habsburského o politické zmrtvýchvstání na maďarské politické scéně (redaktoři Národní politiky by zřejmě použili označení restaurační puč). Restaurační plány a

předpoklady pro jejich uskutečnění jsou námětem 11 % článků. 31 % zpráv informuje o průběhu restaurace, zbylých 51 % příspěvků nabízí mezinárodní komentáře. Z toho 11 % připadá na Rakousko a Maďarsko, zahraniční komentáře (konkrétní státy, politické frakce) tvoří 23 %, československá strana je zastoupena 17 %. Právě posledně zmiňované číslo má značnou výpovědní hodnotu. Budapešť jako centrum restauračního dění dělí od Prahy více než 500 km. Přesto však Karlova iniciativa vzbudila v československém tisku senzaci, pobouření a v jistých případech je na místě mluvit o hysterii. Nově ustavený československý stát vnímal činnost Karla Habsburského jako přímé ohrožení suverenity, čemuž odpovídá objem vyhraněného mediálního prostoru.

87 % zpráv z této kategorie bylo otištěno na strankách ranních, „serióznějších“ vydání. Restauranční otázka byla prokazatelně aktuálním tématem, které ve vybraných obdobích (jaro, podzim 1921) stálo v čele zájmu a mohlo tak ovlivňovat společenské naladění.

Následně bych ráda přiblížila charakter jednotlivých podkategorií. Články o restauračních plánech (podtéma č.1) analyzují pozadí puče. Excísař není považován za hlavního iniciátora (vzhledem k údajně nedostatečnému intelektu). Musel tu být jiný silný politický hráč. Jako signifikantní se jeví kritika směřující vůči Maďarsku (jasně odkazující na napjaté vztahy z dob Rakouska-Uherska), současně se vyskytují spekulace o spojenci z řad dohodových mocností (Francie). Zprávy o průběhu akce (podtéma č.2) lze rozdělit do dvou skupin. První z nich obsahuje zprávy převážně popisného charakteru; strohá deskripce Karlova postupu a vyvolané protireakce. Druhou část tvoří „senzační“ zprávy, které navozují atmosféru spiknutí a proradnosti. Pro ilustraci uvádím následující názvy článků; *Karel s falešnou černou bradou- Noc ve Vídni- Kompromitovaní monarchisté, Nový zločinný a hazardní podnik bývalého císaře* nebo *Neslavný konec Karlova zločinného podniku*. Československá reakce (podtéma č.3) implikuje jednoznačnou shodu. Národ je jeden celek. Proti všem legitimistickým snahám se jasně vymezuje. Je odhodlán podniknout konkrétní, bude-li to nutné, razantní kroky. Všechny články se nachází v ranních vydáních. Zpravidla se jedná o zápisy z parlamentních schůzí a politických projevů. Při rozboru 4. podtématu (reakce Maďarska a Rakouska) jsem články opět rozdělila do dvou skupin. První z nich tvoří zprávy reflektující prakticky shodný postoj maďarských a rakouských legitimistů. Odsuzují Karlův vpád jako amaterismus. Výprava byla špatně naplánovaná a od počátku odsouzená k zániku. Dokonce se vyskytují články, v nichž jeden legitimistický kruh obviňuje druhý a spatřuje v něm příčinu nezdaru. Karel Habsburský se ocitá v izolaci. Většinu druhé skupiny tvoří proklamace maďarských

politických špiček. Karlovi jsou jako bývalému panovníkovi přiznány jisté ohledy, Maďarsko se od něj ale distancuje. Výkonné orgány spolupracují se zástupci evropských mocností. Karel Habsburský je nucen vzdát se vladařských práv a uznat zánik pragmatické sankce. Exkrálův příjezd postavil Maďarsko do nezáviděníhodné situace. Nástupnické státy byly názorově jednotné, jejich stanovisko potvrzovaly západní mocnosti. Maďarští politici (včetně těch, kteří vládce v dřívějších dobách otevřeně podporovali) se museli Karla tak či tak zřeknout. Nastalou situaci se snaží reinterpretovat ve vlastní prospěch. Maďarsko je vylíčeno jako stát, který si díky Karlově vpádu ujasnil své stanovisko. Národ je jednotný a posílený. S habsburským rodem se vypořádal jednou provždy (což může implikovat touhu stát se v očích sousedních států opět hodnověrným partnerem). Díkce článků mluví za vše. Maďarští reprezentanti hovoří o odvrácení národní katastrofy. Karel je označen za člověka jdoucího se zbraní v ruce proti vlastnímu národu. Vše se ale v dobé obrátí, pokud se maďarský národ svorně semkne. Mezinárodní reakce (podtéma č.5) se dovolává jednotného postupu. Ve výzkumném materiálu jsem nezaznamenala jedinou neutrální reakci nebo snad schválení Karlova činu. Prakticky celá Evropa vnímala restaurační úsilí jako ohrožení křehkého poválečného míru, které by mohlo mít dalekosáhlé důsledky. Objevují se odkazy na striktní dodržování mírových smluv. Karlův potenciální úspěch by spustil dominový efekt. Další sesazené rody by se domáhaly ztracených práv. Jasně vyjádřený odpor, společný postup na poli diplomatickém i vojenském. Tak vypadá evropský recept na aktuální krizi.

2.2.4 Karel Habsburský ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie

V této kategorii se objevují všechny články, které se dotýkají politických plánů, konceptů a činnosti excísaře Karla Habsburského po rozpadu Rakouska-Uherska. Většina příspěvků se zaobírá Karlovou politickou aktivitou ve vyhnanství (vyjednávání s politiky, navazování diplomatických styků). Druhou složku tvoří zprávy, které posuzují a hodnotí Karlovu pozici ve veřejném prostoru (komentáře vizí, politické činnosti, diplomatických styků). Z kategorie jsou vyloučeny články pojednávající o průběhu restauračního hnutí v Maďarsku.

2.2.4.1 Politická aktivita Karla Habsburského po rozpadu monarchie

Obsah článku pojednává o politických vizích, plánech a aktivitách excísaře Karla Habsburského po rozpadu rakousko-uherské monarchie. Značná část zpráv je věnována Karlovým konceptům v souvislosti s možností návratu na trůn z nuceného exilu. Aby nedocházelo ke křížení s kategorií vztahující se k restauraci, nezahrnují zprávy věnující se

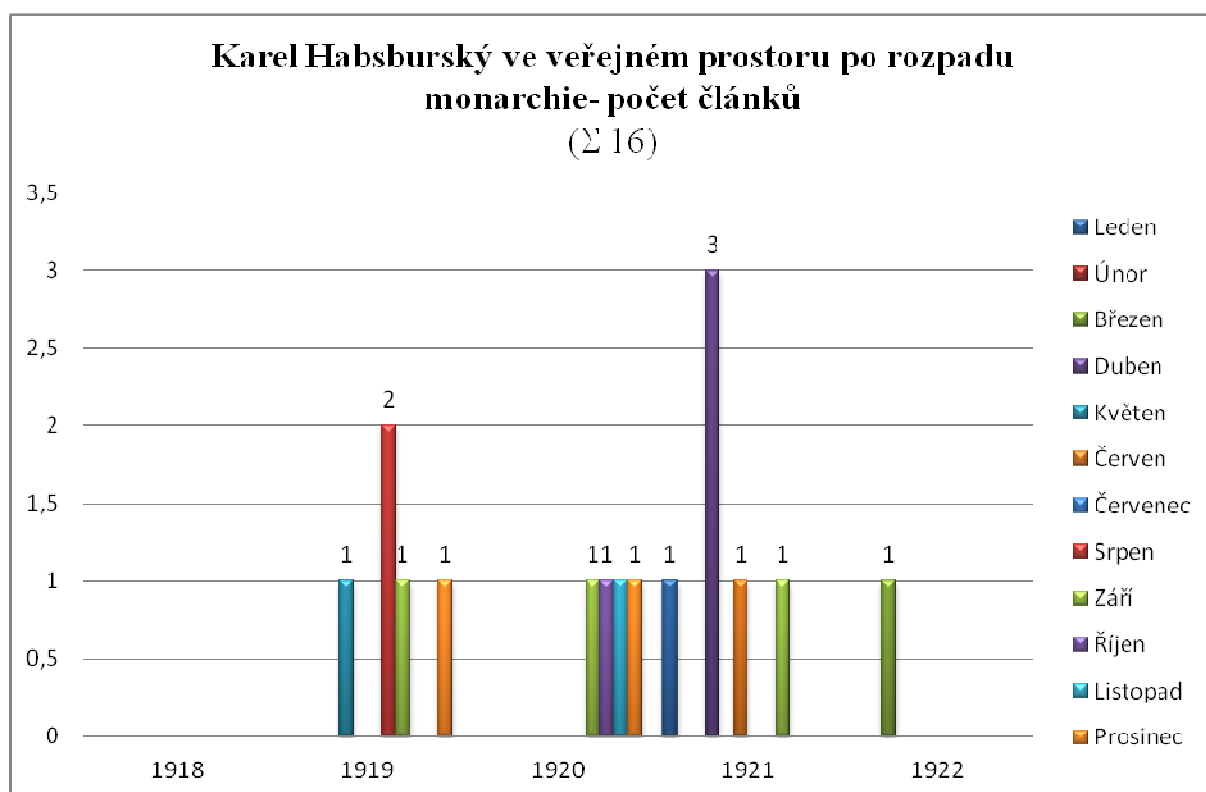

průběhu restauračního hnutí (započítávám pouze Karlovy politické vize a plány, nikoliv konkrétní praktické kroky).

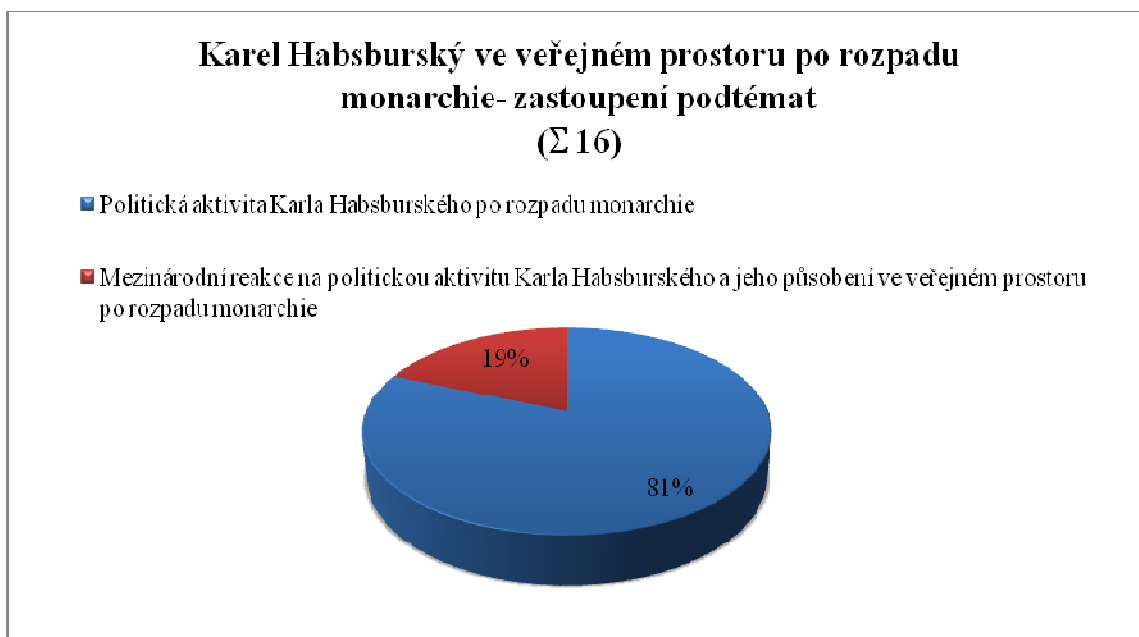
2.2.4.2 Mezinárodní reakce na politickou aktivitu Karla Habsburského a jeho působení ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie

Obsah článku přináší vyjádření státních činitelů, soukromých osob, spolků nebo organizací vztahující se k působení Karla Habsburského ve veřejné sféře, jeho politickým konceptům a činnosti po rozpadu monarchie.

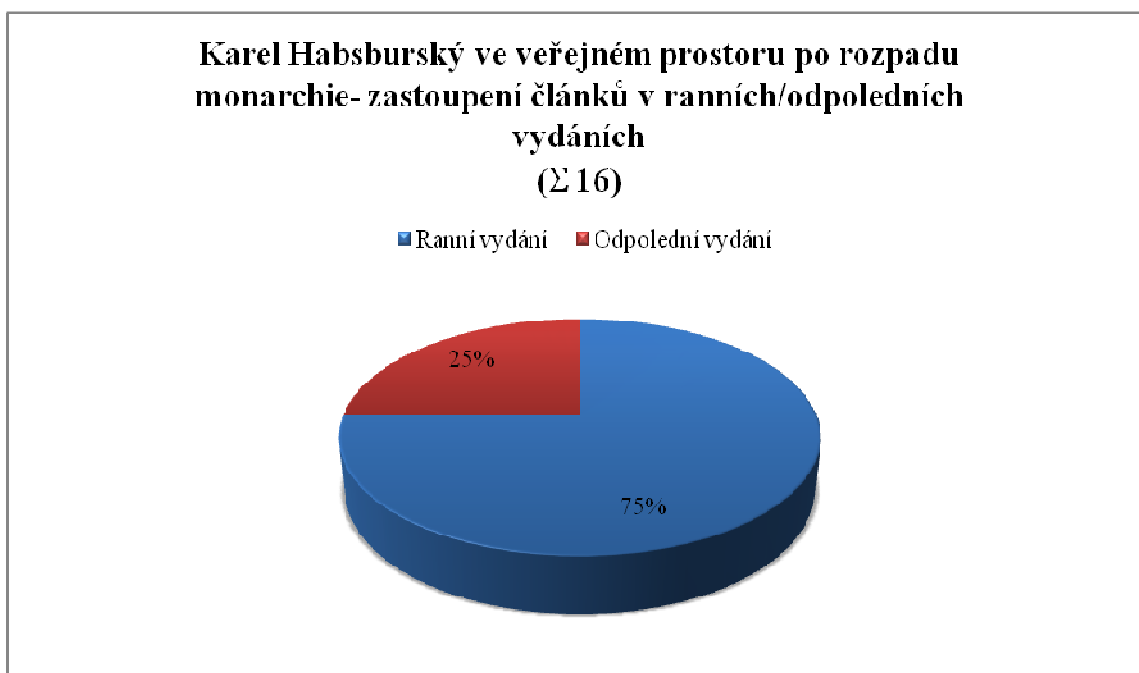
Graf č.10- Karel Habsburský ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie- počet článků

Graf č.11- Karel Habsburk ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie- zastoupení podtémat

Graf č.12- Karel Habsburk ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie- zastoupení článků v ranních/odpoledních vydáních

V poslední kategorii analyzuji 16 novinových zpráv, spadajících do dvou podtémat. Karel Habsburský se na jaře roku 1919 přesunul s rodinou do švýcarského exilu, naděje na politický návrat se ale nevzdal. Tento fakt se zrcadlí ve všech člancích. Politické plány zpočátku neměly zřetelné kontury. Karel Habsburský se svými přívrženci nezapomínali ani na Rakousko, v jejich plánech figurovali další členové rodu, například arcivévoda Josef nebo Karlův prvorozený syn Otto. Od září roku 1920 do ledna 1921 nacházíme v Národní politice každý měsíc jednu zprávu o Karlově politické činnosti. Všechny mají jedno společné. Excísař Karel se navzdory oficiálnímu příslibu švýcarské spolkové vládě aktivně zajímá o situaci v nástupnických státech. Přijímá zahraniční návštěvy, udržuje diplomatické styky, v neposlední řadě se zaměřuje na propagandu. Jeho návrat se neomezí na užití síly. Jeho cílem je vyargumentovat všechny politické přešlapy minulosti a získat sympatie na svou stranu. Duben roku 1921 přináší tři zprávy. Vztahují se k debaklu v Maďarsku. Karel Habsburský se nezříká šance na návrat. Znovu se objevuje Otto jako eventuální náhrada za otce. Ráda bych se tímto vrátila k druhé kategorii věnované osobním zprávám. Při vyhodnocování jsem zmínila, že jsem očekávala masivnější výskyt článků, které by se většinou svého obsahu zabývaly vazbami mezi Karlem Habsburským a dalšími rodinnými příslušníky. V této kategorii byli arcivévodové Otto či Josef Habsburský a excísařovna Zita zmíněni opakovaně. Nikdy ovšem jejich pozice v článku nebyla dominantní. Můžeme tedy konstatovat, že dalším členům sesazeného rodu je v Národní politice vyhrazen prostor, velice často v návaznosti na politickou činnost bývalého panovníka.

Zmíním specifickou slovní zásobu nadpisů. Pro ilustraci uvádím výrazy „*rejdy*“, „*pikle*“ nebo „*intriky*“. Užití těchto slov lze považovat za záměrné, s cílem vyvolat specifickou odezvu.

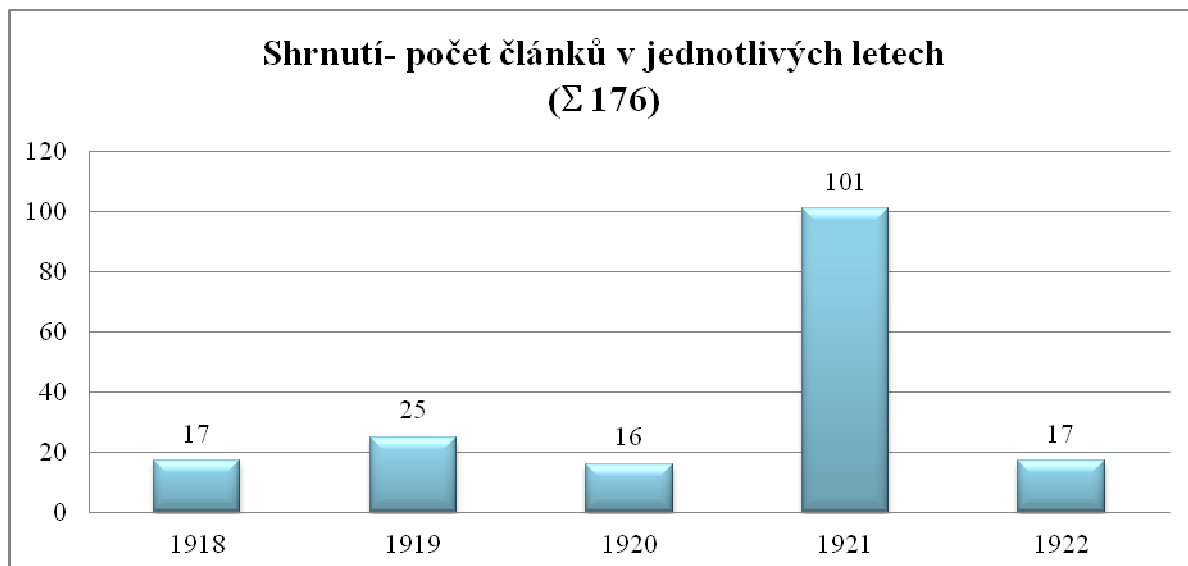
Pokud budu hodnotit procentuální zastoupení podtémat, jednoznačně převažuje Karlova politická činnost (81 %). Reflexe Karlových aktivit byla navázána zejména na restaurační puč (kategorie č.3), další vyjádření se objevila ve spojení s Karlovým úmrtím, hodnocením jeho života a tím i politické kariéry (kategorie č.2).

2.2.5 Shrnutí výstupu kvantitativní obsahové analýzy

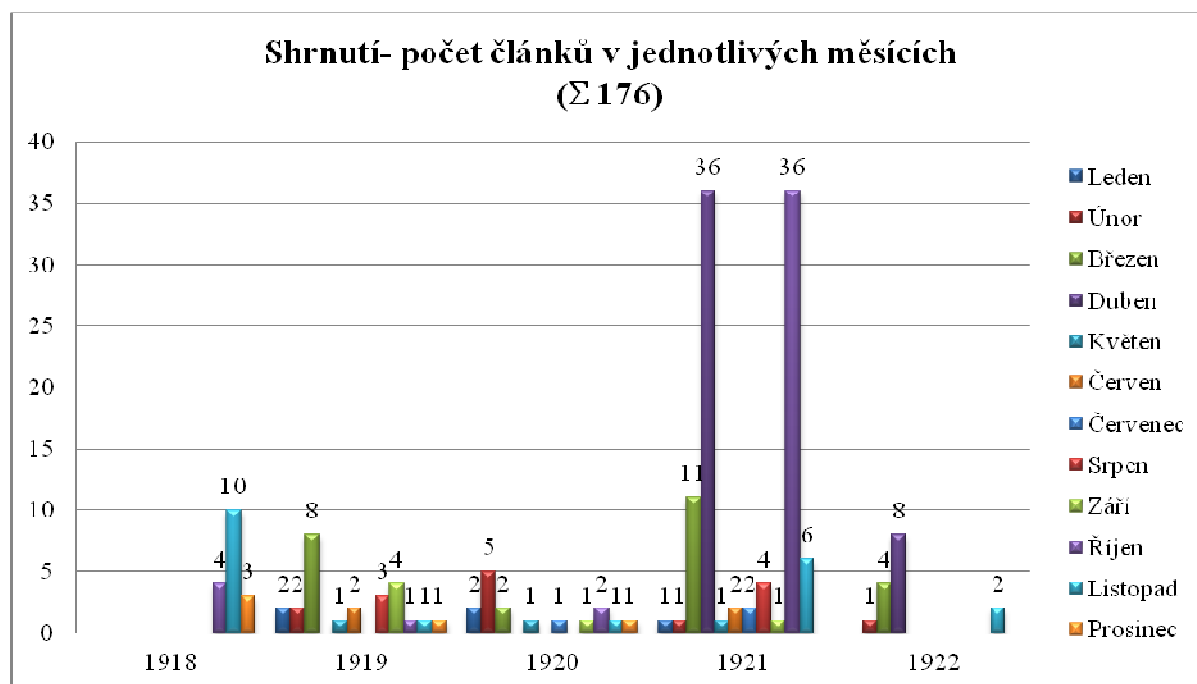
Při pohledu na počet článků připadajících na jednotlivé roky (graf č.13) můžeme konstatovat, že zpravodajství Národní politiky věnovalo osobě Karla Habsburského nejvíce pozornosti v roce 1921. V porovnání s rokem 1919, který se množstvím zpráv řadí na druhé místo,

zaznamenáme čtyřnásobný nárůst. Komparace zbývajících let nabízí překvapivě podobné hodnoty. Politický pád, odchod z Rakouska, tragické úmrtí na Madeiře; všem těmto kauzám je vyhrazen prakticky stejný mediální prostor. Přesuneme-li se z roční perspektivy k jednotlivým měsícům, (graf č.14) odkrýváme ohniska mediálního zájmu. Výsadní postavení náleží dubnu a říjnu roku 1921. Tématem číslo jedna je Karlův návrat do Maďarska. Aktivní počínání usilující o znovunabytí svatoštěpánské koruny a tím části ztracené moci, vyvolalo v československé společnosti mediální rozruch. Oběma restauračním pokusům se věnuje shodný počet novinových zpráv (36). Dalšími podstatnými body jsou listopad roku 1918 v návaznosti na odchod do politického ústraní (10 zpráv), přesun do exilu v březnu 1919 (8 zpráv) a náhlá smrt v dubnu roku 1922 (8 zpráv).

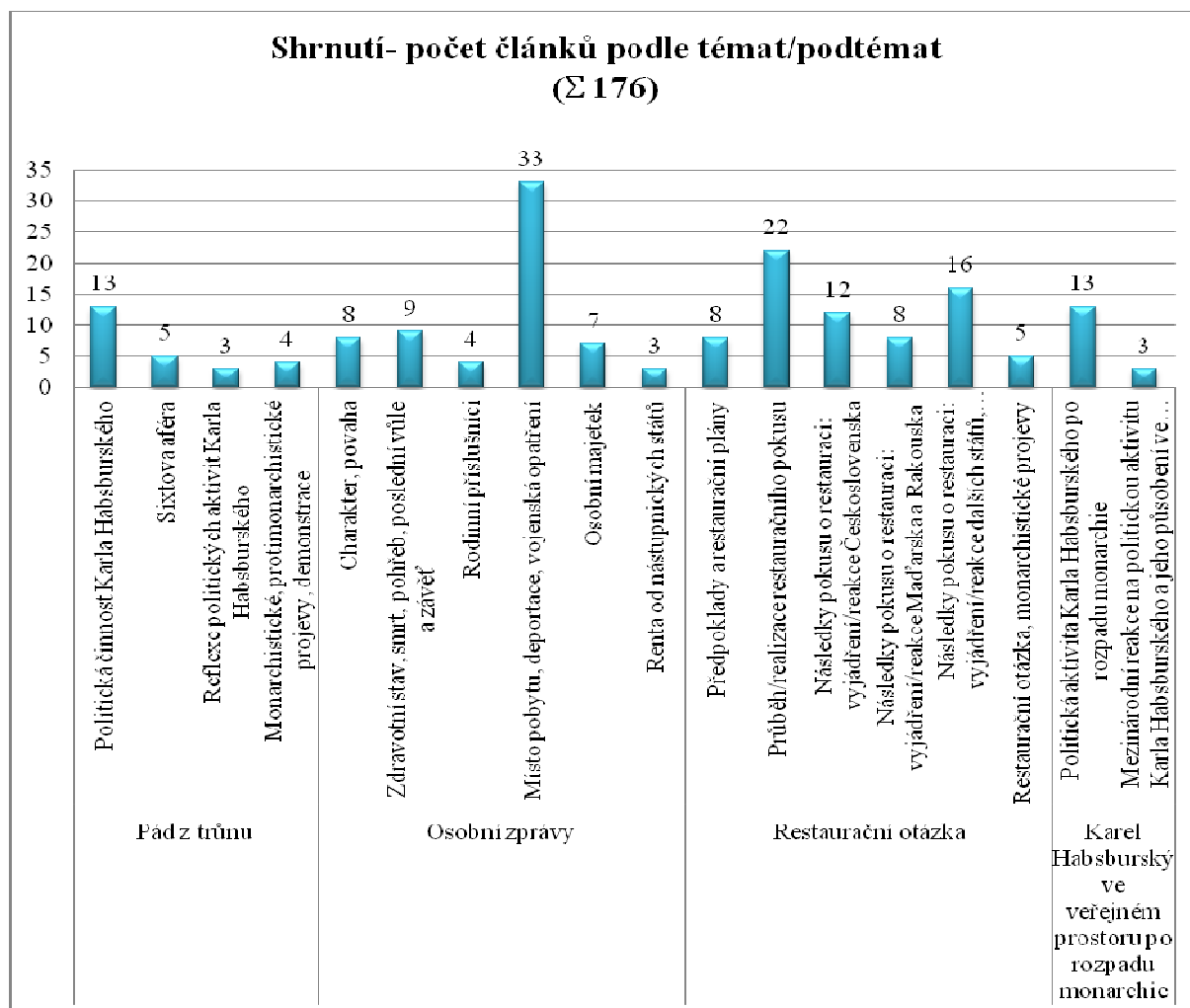
Graf č.13- Shrnutí- počet článků v jednotlivých letech

Graf č.14- Shrnutí- počet článků v jednotlivých měsících

Graf č.15- Shrnutí- počet článků podle témat/podtémat

Tabulka č.2- Shrnutí- počet článků v jednotlivých letech

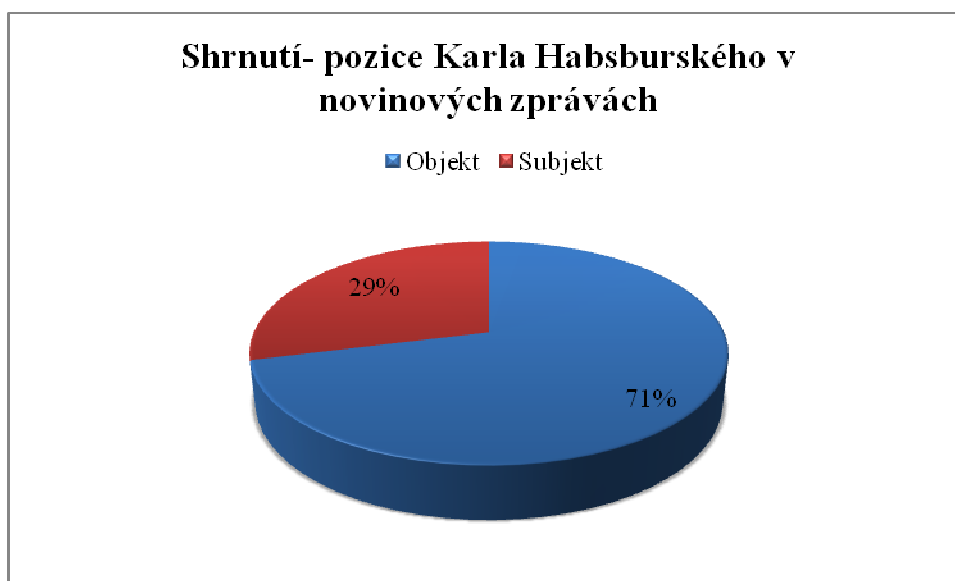
Rok	Počet článků
1918	17
1919	25
1920	16
1921	101
1922	17

Tabulka č.3- Shrnutí- počet článků podle témat/podtémat

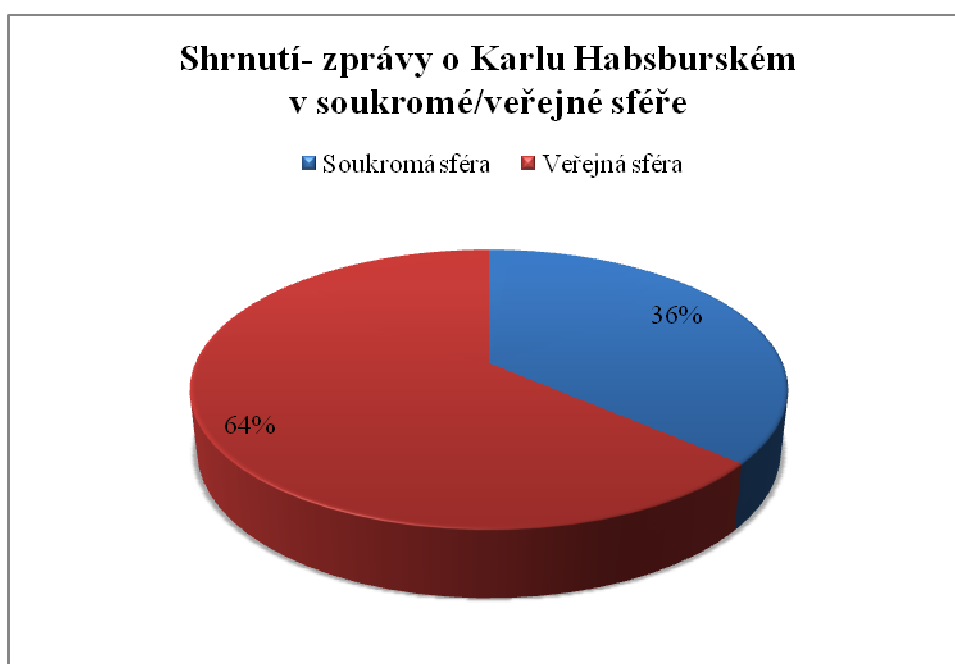
Pád z trůnu	Politická činnost Karla Habsburského	13	25
	Sixtova aféra	5	
	Reflexe politických aktivit Karla Habsburského	3	
	Monarchistické, protimonarchistické projevy, demonstrace	4	
Osobní zprávy	Charakter, povaha	8	64
	Zdravotní stav, smrt, pohřeb, poslední vůle a závěť	9	
	Rodinní příslušníci	4	
	Místo pobytu, deportace, vojenská opatření	33	
	Osobní majetek	7	
	Renta od nástupnických států	3	
Restaurační otázka	Předpoklady a restaurační plány	8	71
	Průběh/realizace restauračního pokusu	22	
	Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Československa	12	
	Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce Maďarska a Rakouska	8	
	Následky pokusu o restauraci: vyjádření/reakce dalších států, mezinárodní reakce	16	
	Restaurační otázka, monarchistické projevy	5	
KH ve VP	Politická aktivita Karla Habsburského po rozpadu monarchie	13	16
	Mezinárodní reakce na politickou aktivitu Karla Habsburského a jeho působení ve veřejném prostoru po rozpadu monarchie	3	

Největší podíl výzkumného materiálu, celkem 71 článků, patří do kategorie *Restaurační otázka*. Hegemonní postavení motivu dokládá tabulka č.3. Zbývající 3 tematické okruhy jsou značně fragmentované. Nejfrekventovanější podtéma spadá do *Osobních zpráv* (graf č.15). Fyzická přítomnost bývalého monarchy byla bedlivě sledována (33 příspěvků). Místo pobytu je zmíněno v nejrůznějších souvislostech. Na druhé a třetí pozici znovu zaznamenáme otázku návratu na maďarský trůn. Tentokrát se jedná o realizaci restauračního pokusu (22 zpráv) a mezinárodní reflexi (16 příspěvků).

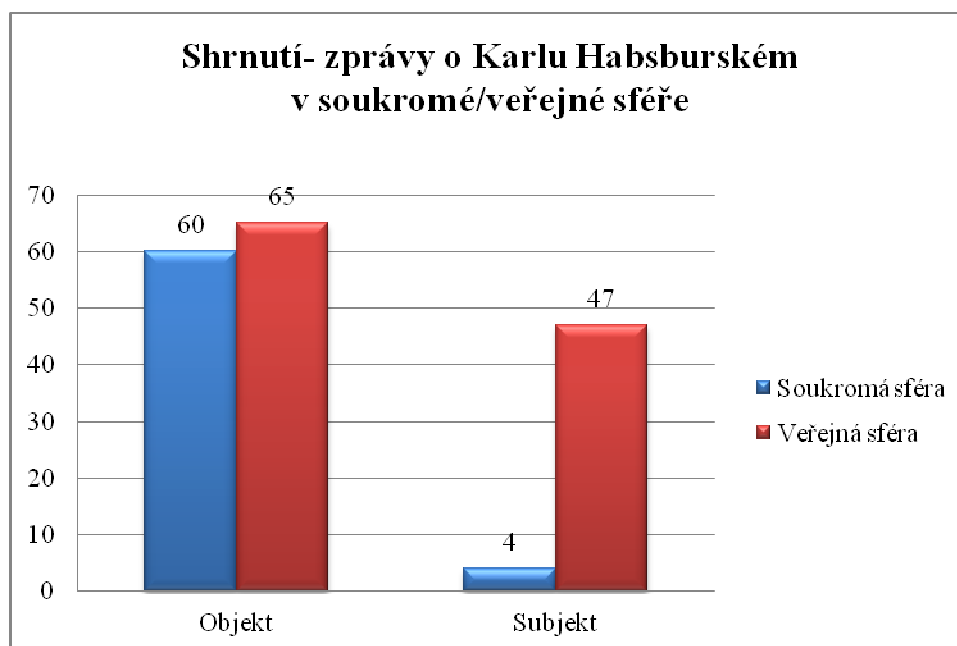
Graf č.17- Shrnutí- pozice Karla Habsburského v novinových zprávách

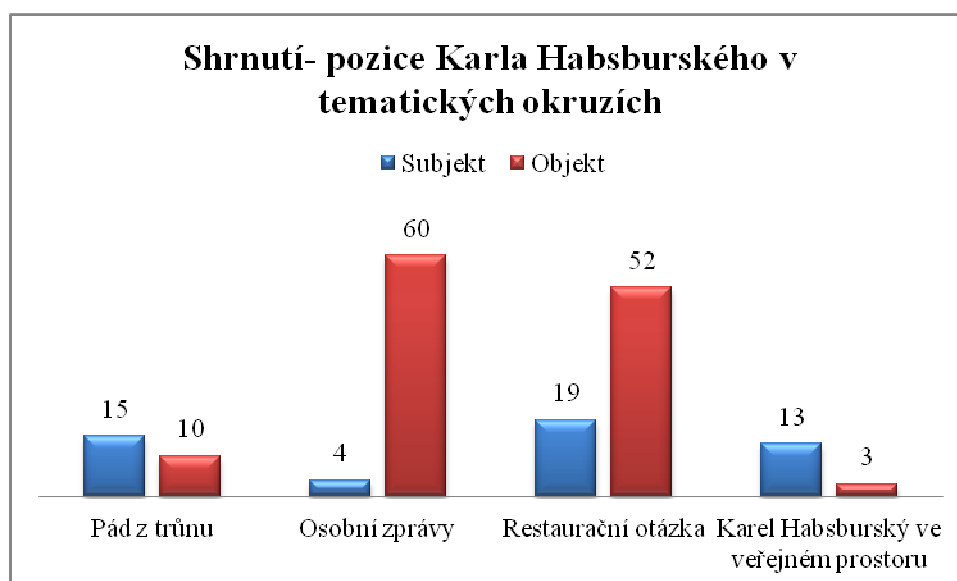
Graf č.18- Shrnutí- zprávy o Karlu Habsburském v soukromé/veřejné sfěře (%)

Graf č.19- Shrnutí- pozice Karla Habsburského v soukromé/veřejné sféře (počet zpráv)

Graf č.20- Shrnutí- pozice Karla Habsburského v tematických okruzích

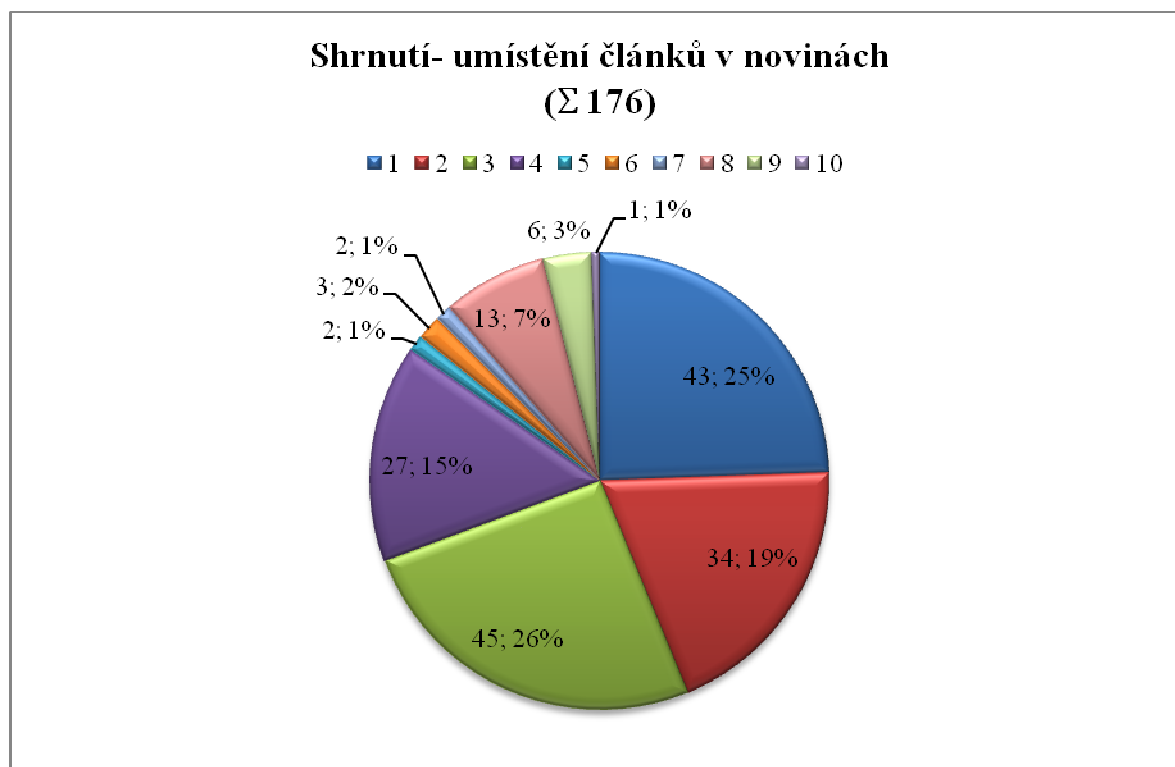

Zájem o konkrétní historickou postavu podnítl vznik speciální proměnné hodnotící pozici Karla Habsburského v novinovém příspěvku. Pouze v 29 % zpráv (graf č.17) vystupuje v roli aktivního činitele, který se rozhodujícím způsobem podílí na utváření situace. Na začátku práce jsem jako jeden z úkolů stanovila určení tématu či kategorie, pro které by byla pasivní nebo aktivní účast bývalého panovníka charakteristická. Údaje grafů č.18, 19 a 20 mne

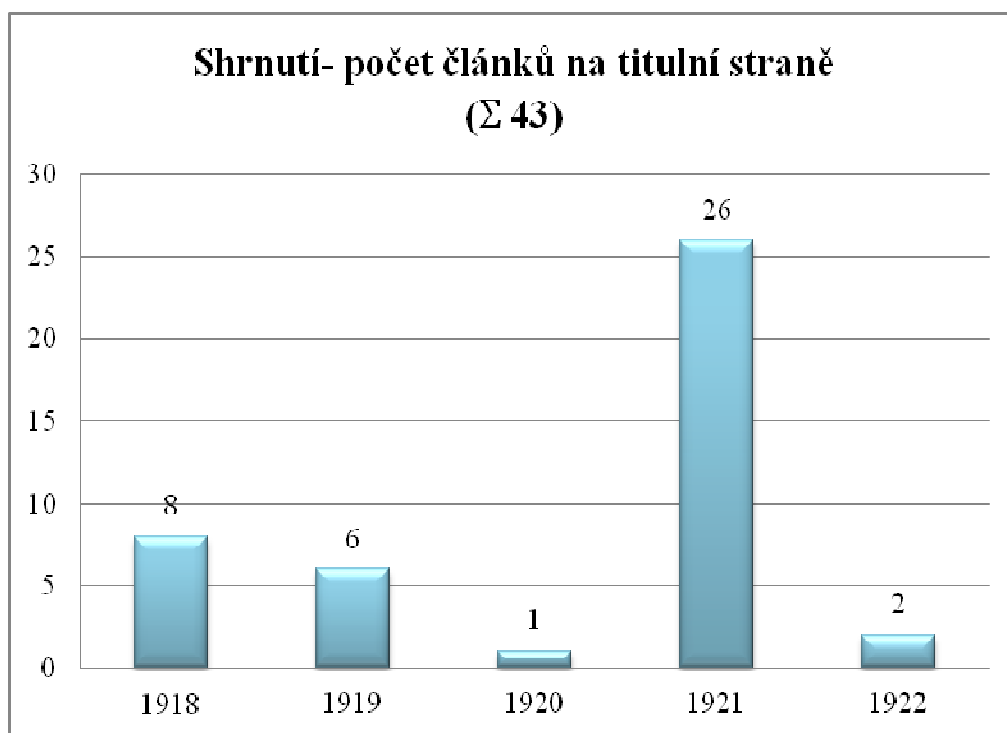

zarazily. Jestliže se zamyslíme nad poměry zpráv subjekt/objekt u jednotlivých kategorií (graf č.20), dojdeme k závěru, že záležitosti soukromé povahy (*Osobní zprávy*) byly prakticky zcela mimo Karlovu kompetenci. Pouze ve 4 případech z celkových 64 zastává pozici subjektu. Poněkud odlišný obrázek nacházíme např. u tematického okruhu *Pád z trůnu*. Oficiálně zůstává císař suverénním elementem (vydává manifesty, udílí rozkazy). Ve skutečnosti se jednalo o kroky defenzivní. Ve spojení s tématem *Restaurační otázka* jsem očekávala značný podíl zpráv svědčících o Karlově osobním zapojení. Akce ale nepostupovala podle plánu. Karel Habsburský je zatlačen do pasivní úlohy. Je omezen na osobní svobodě a zcela vydán do rukou dohodových mocností. Převážná část článků z této kategorie staví Karla Habsburského do postavení objektu. Graf č.18 nabízí srovnání poměru zpráv osobního charakteru (kategorie č.2- *Osobní zprávy*) a veřejné povahy (zbývající kategorie). 36 % zpráv se týká soukromého prostoru. Tento fakt svědčí o zájmu o privátní záležitosti bývalého císaře (při uvážení, že *Osobní zprávy* tvoří pouze 1 ze 4 zkoumaných kategorií).

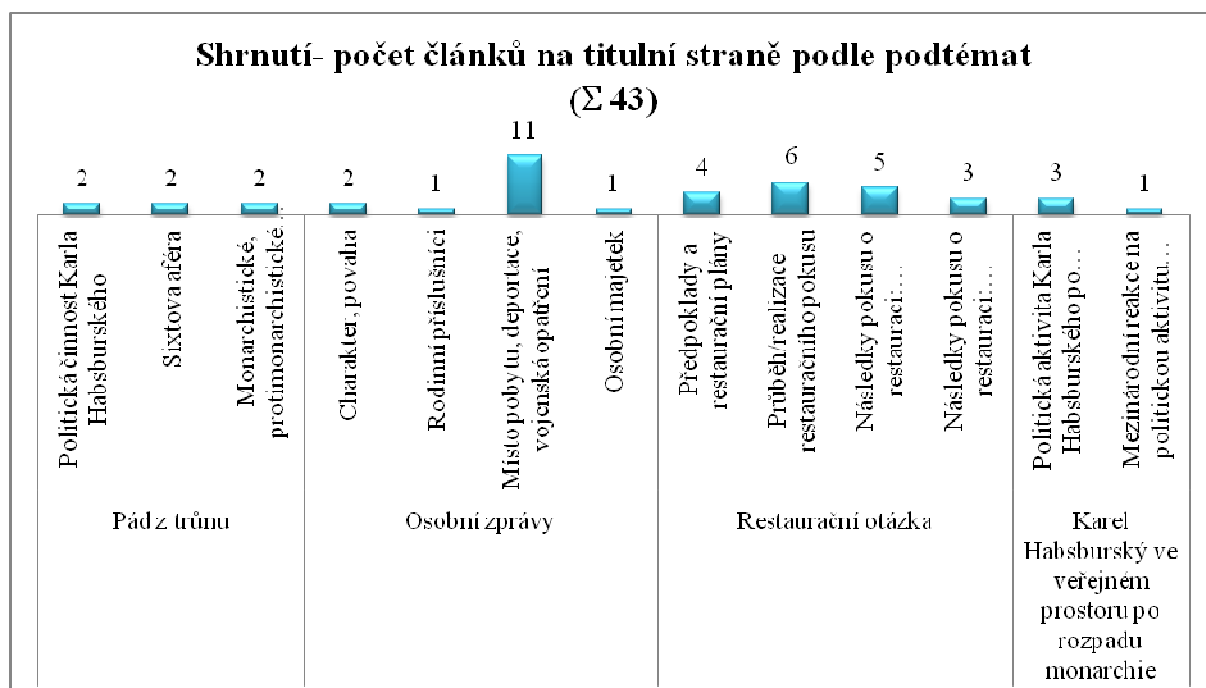
Graf č.21- Shrnutí- umístění článků v novinách

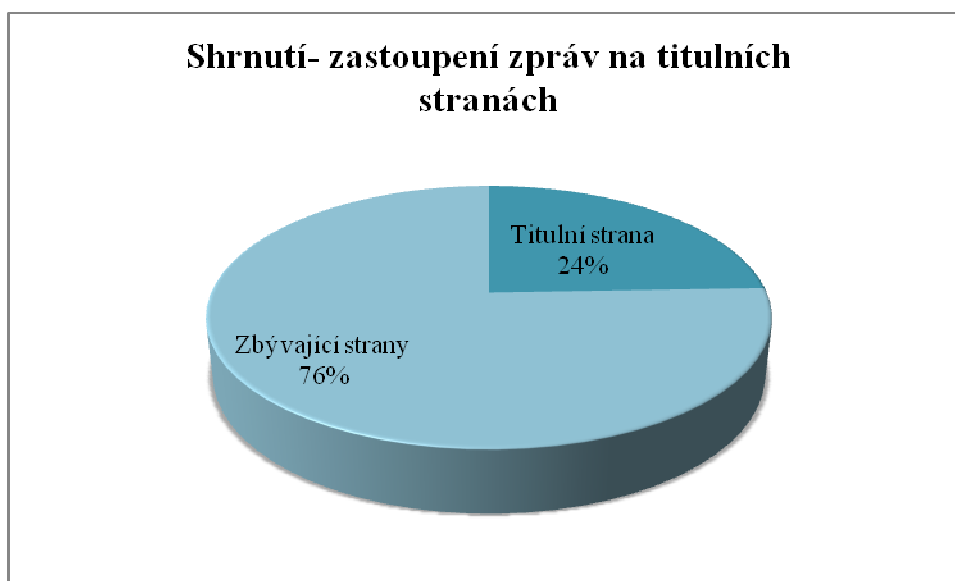
Graf č.22- Shrnutí- počet článků na titulní straně

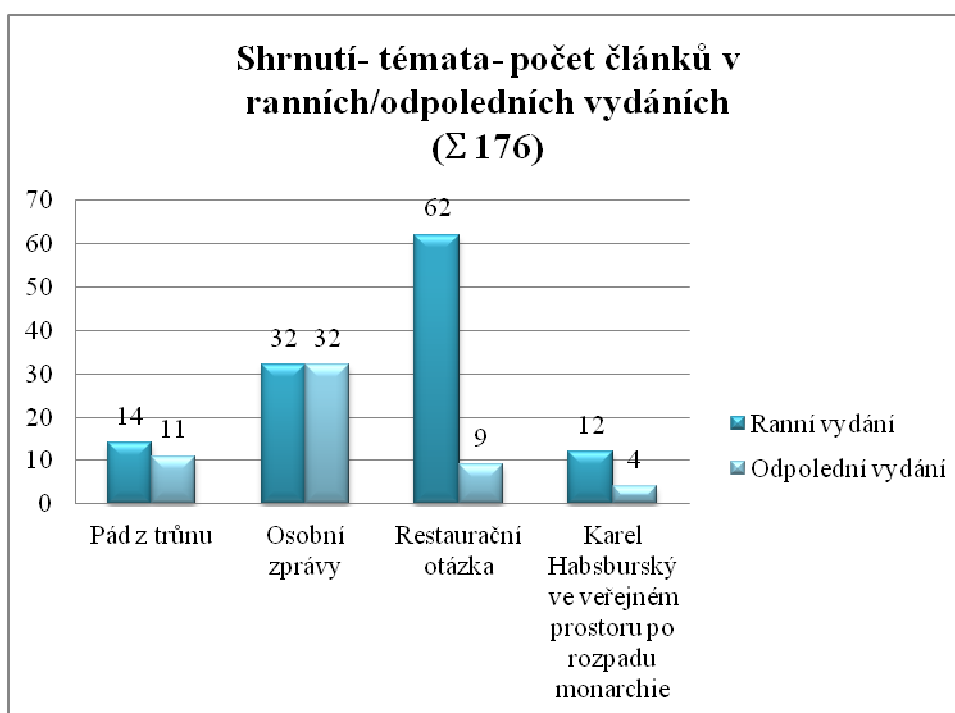
Graf č.23- Shrnutí- počet článků na titulní straně podle podtémat

Graf č.24- Shrnutí- zastoupení zpráv na titulních stranách

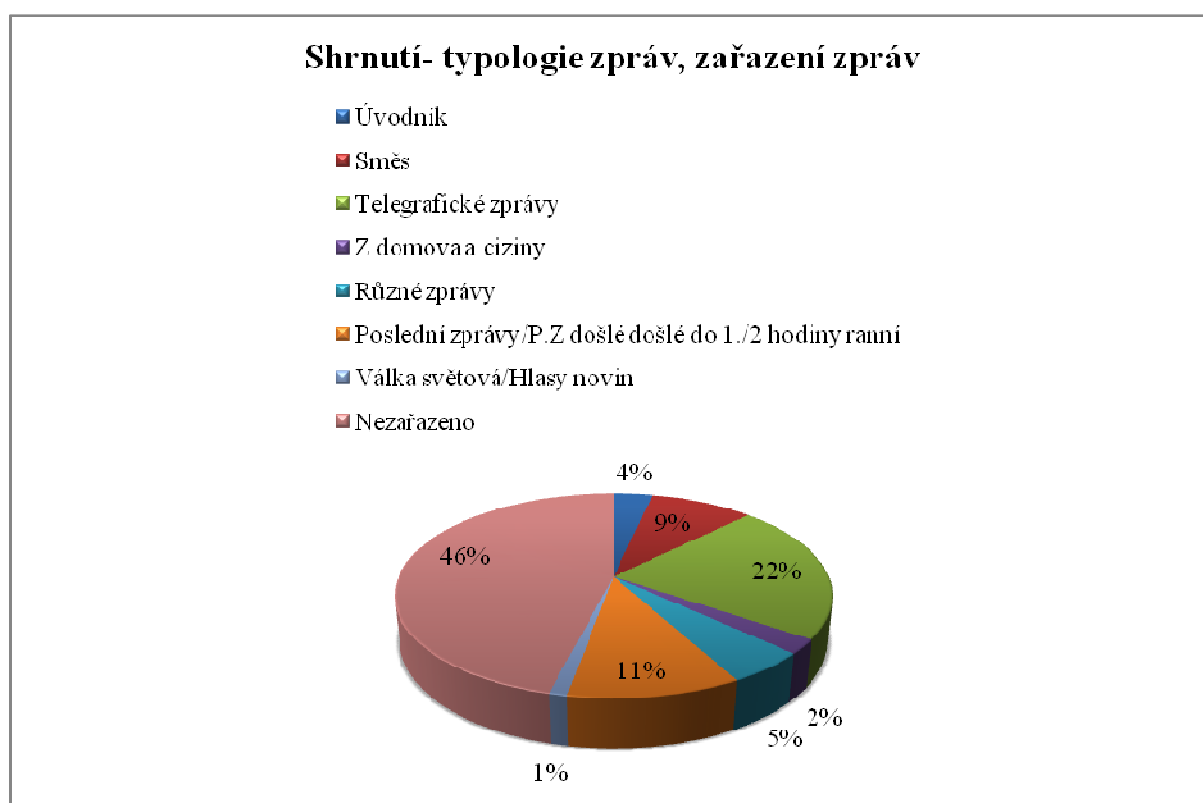
Graf č.25- Shrnutí- témata- počet článků v ranních/odpoledních vydáních

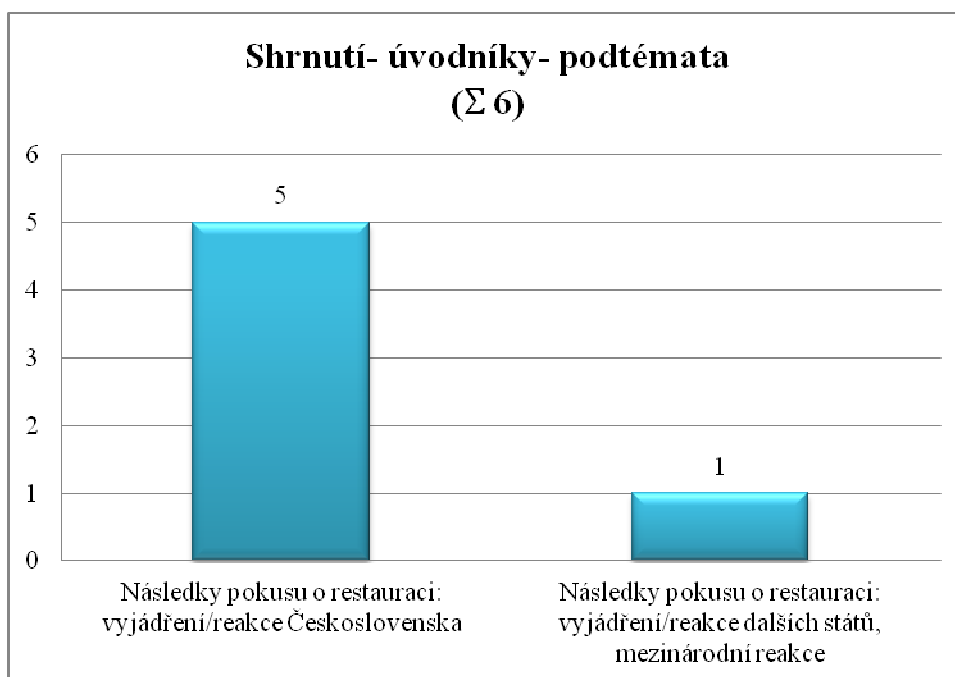
Tabulka č.4- Shrnutí- témata- počet článků v ranních/odpoledních vydání

	Ranní vydání	Odpolední vydání	Celkem
Pád z trůnu	14	11	25
Osobní zprávy	32	32	64
Restaurační otázka	62	9	71
KH ve VP	12	4	16

Graf č.26- Shrnutí- typologie zpráv, zařazení zpráv

Graf č.27- Shrnutí- úvodníky- podtémata

Z grafu č.21 lze usuzovat na zájem o osobu sesazeného mocnáře. Téměř čtvrtina článků se nacházela na titulní straně. Dalších 45 % zpráv bylo otištěno na druhé a třetí straně, v prostoru, který byl tradičně vyhrazen stěžejním událostem. Celkově se na titulní straně vyskytlo 43 zpráv. Z toho celá čtvrtina se zabývá místem pobytu Karla Habsburského (graf č.23), významný podíl článků se zaobírá restauračním hnutím. 24 % výzkumného materiálu se vyskytovalo na titulní straně (graf č.24), pouze v 6 případech se jednalo o úvodníky. Jejich tematické zaměření je jednoznačné; reakce na Karlovu výpravu do Maďarska. 5 úvodníků přináší pohled tuzemské provenience, v jednom případě je tlumočena reflexe zahraniční (graf č.27). Téměř 70 % zpráv se nacházelo na prvních 3 stranách novin (graf č.21). Z toho lze vyvodit, že Karel Habsburský patřil v novinářské branži k poměrně vyhledávaným námětům. Rozbor typologické skladby zpráv (graf č.26) však nabádá k obezřetnosti. Skutečnost, že pouze 6 novinových příspěvků (4 %) tvoří úvodníky, má vypovídací hodnotu. Téměř polovina výzkumného materiálu nebyla zařazena do žádné rubriky. 22 % článků se nacházelo v tzv. *Telegrafických zprávách*.

Dalším kritériem může být poměr novinových zpráv v ranních a odpoledních vydáních. V tomto případě jsem při interpretaci výsledků na vážkách. Ranní vydání jsou považována za serióznější. Odpolední vydání se obracela k širší veřejnosti, jejich čtenářská základna byla

pestřejší. V ranních vydáních byly otištěno 120 zpráv, tj. téměř 70% výzkumného materiálu (graf č.25). Největší důraz byl kladen na restaurační otázku. Večerníky se touto kauzou zabíraly prakticky minimálně. Zdaleka nejvíce prostoru, 32 zpráv z celkového počtu 56, věnovaly událostem ze soukromé sféry. Ranní vydání se soustředila na aktuální politický vývoj. Čtenáře večerníků oslovovala méně náročná témata. Za zmínku stojí shoda v poměru mezi ranními a odpoledními vydáními *Národní politiky* u kategorie *Osobní zprávy*. Vyváženost nacházíme i u první kategorie, dokumentující Karlův politický pád.

Graf č.14 dokládá, že Karel Habsburský nebyl prvorepublikové společnosti lhostejný. Prakticky každý měsíc se objevují dílčí zprávy, jejichž tematická skladba je velice pestrá. Zájem je stálý, i když nijak signifikantní. Na základě dlouhodobější práce s deníkem vyslovuji odhad, že zahraniční aristokracie budila v československém tisku mnohdy více pozornosti, než tomu bylo v případě Karla Habsburského. Výstup kvalitativního oddílu napoví, že rakouský excísař nebyl vnímán jako význačná osobnost formující společenské dění (na rozdíl od Viléma II.). Masivnější výskyt článků zaznamenáme pouze v návaznosti na restaurační hnutí. Tato problematika, jejíž podstata ohrožovala suverenitu československého státu, vyvolala mohutnou mediální vlnu, kdy v rámci jednoho výtisku nacházíme soustavu příspěvků zabírající několik stran.

2.3 Kvalitativní analýza vybraných novinových článků věnovaných osobě

Karla Habsburského v deníku *Národní politika*

2.3.1 Úvod ke kvalitativnímu oddílu

Druhý oddíl analytické části věnuji kvalitativnímu rozboru vybraných novinových zpráv, které se vztahují k osobě posledního rakouského císaře Karla Habsburského. Zvolila jsem pět příspěvků, které jsou vhodné k hermeneutické textové interpretaci. Jsem si vědoma faktu, že tento druh práce s pramenem zůstane pouhým předobrazem či ideálem, kterého nemohu s ohledem na limity bakalářské práce dosáhnout. Kromě kvantitativních (tzv. tvrdých) dat jsem chtěla nabídnout bližší pohled na stěžejní témata studovaného materiálu.

Ve třech případech budu zkoumat úvodníky. Záměrně jsem zvolila odlišné autory. Jsou jimi Lev Borský, Stanislav Nikolau, třetí úvodník pochází z pera francouzského příspívatele Ernesta Gaye. Výběr článků odpovídá výsledkům kvantitativní obsahové analýzy. První dvě zprávy se týkají prvního restauračního pokusu v Maďarsku, další dva příspěvky analyzují

druhou výpravu za svatoštěpánskou korunou. Poslední novinový článek, pod nímž je podepsán Karel Žák, reflektuje úmrtí Karla Habsburského na Madeiře.

Zvláštní pozornost si zaslouží redaktoři Lev Borský a Stanislav Nikolau. Lev Borský, vlastním jménem Leo Bondy, byl český politik, filosof, novinář a publicista. Před vznikem samostatného Československa se hlásil k České straně státoprávně pokrokové. Působil jako redaktor stranického tisku (Samostatnost, Pokroková revue). Během první světové války se zapojil do domácího a zahraničního odboje. Po válce se krátce angažoval v diplomatické sféře. Ve 20. letech působil jako zahraniční dopisovatel Národních listů. V roce 1927 se stal profesorem na Svobodné škole politických nauk v Praze. Lev Borský byl krajním českým nacionalistou. Netajil se skeptickým postojem vůči mírovým iniciativám Společnosti národů. Pro svůj židovský původ byl za nacistické okupace deportován do Terezína a následně do Osvětimi, kde v roce 1944 zahynul¹¹⁸.

Osobnost Stanislava Nikolau bývá uváděna ve spojitosti s krajně pravicovými proudy. Kontroverzně působí zejména redakční činnosti z konce první republiky¹¹⁹. Nepřátelský, až nenávistný postoj vůči židům dokládají novinové příspěvky z 30. let 20. století. Veškeré pohromy jsou připisovány rozvratnému živlu, který odjakživa sledoval sobecké zájmy. Některé články připomínají konspirační teorie. Linie mezi nacionalismem a xenofobií je tenká, což dokládá novinářská práce Stanislava Nikolau z konce 30. let 20. století. Lva Borského a Stanislava Nikolau pojí navzdory osudovým rozdílnostem (prvně jmenovaný byl žid, druhý antisemita) důraz na národní jednotu a identitu. Cílené budování ostrých hranic mezi vlastním a cizím prostorem můžeme považovat v poválečném období za akt ospravedlnitelný, do značné míry nevyhnutelný.

Na následujících stranách předkládám rozbory pěti zvolených článků. Přepsané originální texty jsou součástí přílohy č. 2, odkazy na konkrétní výtisky Národní politiky jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

2.3.2 Poučení z Karlova návratu: rozbor

První úvodník vyšel v ranním výtisku Národní politiky 3. dubna roku 1921. Redaktor Stanislav Nikolau předkládá reflexi bezprecedentní politické události. Karel Habsburský potají opustil švýcarský exil, aby se v Maďarsku domáhal ztracených práv.

---

¹¹⁸ CHURÁŇ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. I. A-M. I. vyd.* Praha: Libri, 1998, s. 60-61

¹¹⁹ KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, s. 42

Úvodník začíná velice atypicky, biblickým příběhem. Hned na počátku se objevuje odkaz na text, který je notoricky známý. Je to paralela. Stačí zmínit pár slovních spojení, *Noemova archa* či *cesta do Emauz*. Všichni těmto příměrům rozumí. Znají hlavní aktéry, děj a zejména poučení, které z textu vyplývá. Stačí určit, která role patří jakému herci a čtenář si už udělá obrázek sám. Potopa světové války odezněla a vzápětí se na scéně objeví Karel Habsburský. Stejně jako holubice z biblického příběhu se vrací na místo činu, aby se ujistil, zda už nastal pravý čas. Není první a ani jediný, kdo se domáhá moci. Před ním se vrátil do Řecka Konstantin a nesmíme opomenout další kandidáty čekající v exilu. Právě tato okolnost hraje význačnou roli. Kdyby byl Karel ve svém restauračním puči osamocen, dalo by se mluvit o krátkodobé epizodě. Stačilo by rázně zakročit, vetřelce plácnout přes prsty a čas by plynul pokojně dál. Karel Habsburský je přirovnán k naivnímu, svěhlovému a slaboduchému dítěti. Použité slovní obraty *slaboch*, *nesamostatný Karel*, *prostota duše*, *loutka v rukou šlechty*; to vše vypovídá o tom, že bývalý císař není považován za hrozbu. Kromě bělostných holubic a dětí tu však máme lišky a krkavce. Vilém II. je lstivým protivníkem, který by Karlova činu jistě rád zneužil ve svůj prospěch. Zapříčinil jednu válku, proč by nemohl způsobit druhou?

Karel Habsburský jako nezletilé děcko, které se namísto oblíbené hračky dožaduje panovnických práv. To vše je pouhá hra. Už z podstaty zmíněné nekompetentnosti jej nemůžeme považovat za strůjce restauračního puče. Ovládá jej vlivný politický činitel, který našemu národu škodí již dlouhou dobu. Tímto protivníkem je maďarská šlechta, což autor předkládá jako nezpochybnitelný fakt. „*Z historie známe, že Maďari...*“¹²⁰. Jednoznačné ujištění, že tato situace už tu jednou byla a scénář je stále stejný. Pokud víme, co bude následovat, máme právo zakročit. Všechny nástupnické státy se musí semknout v boji proti legitimistickým kruhům. Situace v Maďarsku vyžaduje energickou intervenci. Maďarské Národní shromáždění se musí zříci Habsburků jednou provždy a odsoudit Karlův puč. Jeho jméno totiž ztělesňuje program. Pod jeho vládou jsme byli utlačováni. Vnitřní záležitosti Maďarska leží mimo naše kompetence. Nyní se hraje o mír střední Evropy, jehož ochrana je *svatou* povinností. Autor se odvolává na stabilizaci středoevropského prostoru. Podobný požadavek by necelé 3 roky po válce zpochybnil jen málokdo. Stanislav Nikolau však nemluví o ochraně lidských životů a demokracie. Zmiňuje klid na *vážnou práci hospodářskou*. Od humánnosti jsme přešli k ryze praktickým kategoriím. Musíme ochránit mír, protože válka je moc drahá. Válka se zkrátka nevyplácí.

---

¹²⁰ NIKOLAU, Stanislav. Poučení z Karlova návratu. *Národní politika*, 1921, č. 91, s. 1.

Titul se odvolává na poučení. Před kým varovat? Kdo je nepřítel? Jen domněle Karel Habsburský. Za nesvéprávnými jedinci, mezi něž je sesazený císař počítán, se schovávají opravdoví protivníci. Jsou jimi příslušníci sesazených rodů a Maďaři. V obou případech pochází agresor zvnějšku. Je tu však ještě někdo třetí. Rozvratný živel, kterému jednotný československý národ není po chuti. První narážkou je zmínka o komunistech, kteří *neodpovědně vzbouřili německé vody*. Opětovný odkaz na negativní zkušenost. V závěru se objeví příměr *nejrudější krajan*. Podobným obrátům rozumí čtenář 20 i 21. století. Na základě Karlova restauračního puče se můžeme a musíme vypořádat se všemi nepřáteli. Jednou provždy rozmetáme utlačitelské rody, Maďarsku splatíme část historického *dluhu*, rozhodná mezinárodní reakce konsoliduje středoevropský prostor. Celou kauzu následně použijeme v boji proti vnitřní reakci, která nám začíná šlapat na paty.

2.3.3 Záruky proti reakci: rozbor

Druhý článek pochází ze 7. dubna roku 1921. Nacházíme jej na titulní straně ranního vydání. Pod příspěvkem není uvedeno redaktorovo jméno ani jeho pseudonym, proto jsem ho nezařadila mezi úvodníky. Vybraný text se podobně jako stať Stanislava Nikolau ze 4. dubna vrací k prvnímu restauračnímu pokusu Karla Habsburského. Námět je shodný. Stejným událostem ale můžeme přikládat různý stupeň důležitosti. Každý redaktor rovněž používá specifické výrazové prostředky. Zajímají mne paralely i odlišnosti obou komentářů.

Článek s titulem *Záruky proti reakci* jde tak říkajíc rovnou k věci. Žádné barvitě uvedení do problematiky, pouze strohá fakta. Jablkem sváru je restaurační hnutí v Maďarsku. Karel Habsburský je hned zpočátku odstaven na vedlejší kolej. Autor nenechává nikoho na pochybách, že tady o bývalého monarchu vůbec nejde. Je to nevýrazná osobnost s chabými kompetencemi a naivním přesvědčením o vlastní nepostradatelnosti. Za restauračním pučem stojí někdo docela jiný. Někdo, kdo excísaře využil jako prostředníka v honbě za vlastními zájmy. Stejnou „službu“ však mohl vykonat jakýkoliv příslušník sesazeného rodu. Redaktor předkládá celou řadu argumentů svědčících v Karlův neprospěch, přesto je ve svém soudu mnohem umírněnější než Stanislav Nikolau. „*Karel sám není tak silný a vlastnostmi svými vynikající jedinec, (...) jest přesvědčen o domnělé nezbytnosti svého dalšího panovnického poslání (...)*.“¹²¹ Bývalý panovník není prototypem výrazného politického hráče. Na druhou

---

¹²¹ Záruky proti reakci. *Národní politika*, 1921, č. 94, s. 1.

stranu se nesetkáváme s dehonestujícími výrazy, kterými Stanislav Nikolau v úvodníku nešetřil.

Dalším momentem je zasazení do kontextu. Stanislav Nikolau akcentoval touhu sesazených rodů po ztracených privilegiích. Zmínil paralelu s Řeckem. Za úhlavního nepřítele považuje Viléma II. Osobnost, která disponuje všemi předpoklady, aby celou záležitost dovedla až do konce. Jakmile nadejde příhodná chvíle, je připraven. Článek ze 7. dubna předkládá odlišný pohled. Aktuální situace v Maďarsku je zneklidňující. To však není nic ve srovnání s konečným cílem legitimistických kruhů, obnovou rakousko-uherské monarchie. Za hnutím stojí příslušníci reakce. Tato množina je vsutku pestrá. Čítá jedince z Rakouska i Maďarska, od šlechticů po neurozené. Kritika je namířena především vůči maďarským výkonným orgánům. Právo národa na sebeurčení není zpochybněno. To ovšem neznamená, že se návrat habsburského rodu přímo nedotýká sousedních států. Ačkoliv je autor v použití jazykových prostředků spíše umírněný, v tomto bodě nacházíme výrazné akcenty. „*Je to především Maďarsko samo a v něm v první řadě oni činitelé, kteří všemožně a namnoze a okázale přičinivši se(...), (...) to bylo odůvodněno před celým světem tak přesvědčivě a pádně, a jest vzhledem ku všem předcházejícím událostem tak samozřejmě a pochopitelně, že jen očividná zlovůle mohla to popírati.*“¹²² Opakování stejných slovních druhů, kauza je záměrně stupňována. O legitimnosti prezentovaného názoru nesmí být pochyb. Maďarské Národní shromáždění je pokáráno za svůj přístup, když se od habsburského rodu otevřeně nedistancuje. Tento krok mohl excísáře Karla přivést k mylnému přesvědčení, že se s ním stále počítá. Maďarsko se dopustilo více politických přešlapů. Na jedné straně se tamní politická reprezentace pokusila o znovunavázání diplomatických a hospodářských vazeb s Československem, v tutéž dobu se však rýsoval plán Karlova návratu. Historická zkušenost s Maďarskem je dostatečně vypovídající. Apeluje se na záruky. Slovo bylo dost, nyní musí přijít činy. Je zapotřebí vyzvat Malou a Velkou Dohodu ke společnému postupu. Konsolidace středoevropského prostoru je nejvyšší metou. Maďarsko už nesmí své sousedy ohrožovat. Mezi konkrétními kroky je počítáno striktní dodržování trianonského míru a bezpodmínečné zapuzení habsbursko-lotrinského rodu.

Poslední odstavec shrnuje stěžejní požadavky. Ve shodě se Stanislavem Nikolau se objevuje odkaz na dvojího nepřítele, vnějšího a vnitřního. Komunistická strana není zmíněna

---

¹²² Záruky proti reakci. *Národní politika*, 1921, č. 94, s. 1.

explicitně, formulace je však jasná. „(...) a pro něž zločinně pracují také všichni ti, kdož ve vnitřní politice našeho i ostatních spřátelených států udržováním stranických bojů a zmatků maří společnou a pokojnou práci pro prospěch celku.“¹²³ Argumenty byly předloženy. Nyní je řada na Malé a Velké Dohodě. Řecký scénář, kdy se mezinárodní politická reprezentace držela stranou, se nesmí opakovat. Náš postup vůči vnějším i vnitřním reakčním kruhům musí být jednoznačný a nekompromisní.

Po stránce jazykové bych ráda upozornila na zesilující gradaci. Hodnocení bývalého císaře je v podstatě neutrální, poněvadž nepředstavuje reálné nebezpečí. Jakmile se přesune pozornost na skutečné politické hráče, kteří tahají potajmu za nitky, nabývá příspěvek na bojovnosti. Od obnovy říše pod vládou Habsburků se dostáváme k habsburským *piklům*. Zařazení synonym pro zesílení argumentační výpovědi a postupný přechod k ofenzivní slovní zásobě, to jsou výrazové prostředky, které mají vyvolat adekvátní odezvu.

2.3.4 Maďarská otázka: rozbor

Třetí článek pochází z 23. října roku 1921. Lev Borský, věhlasný redaktor Národní politiky, analyzuje v úvodníku ranního vydání aktuální politické dění, druhý restaurační pokus Karla Habsburského. Bývalý panovník znovu uprchl ze švýcarského exilu, aby se vydal na dobrodružnou pouť. Místo určení je stejné, Maďarsko.

Při srovnání dubnových a říjnových úvodníků zaznamenáme citelný posun. Dubnové příspěvky se excísaři vysmívaly. Poukazovaly na jeho nekompetentnost a naivitu. Sesazenému mocnáři se zastesklo po královském majestátu. Pod vedením „povedených“ rádců se pokusil o husarský kousek. Nástupnické státy a dohodové mocnosti však zakročily a pošetilá akce skončila fiaskem. Během půl roku se historie opakuje. Autor je skálopevně přesvědčen, že i tentokrát odejde Karel Habsburský s nepořízenou. Přesto tu zůstává pachůť. Jak je možné, že k něčemu takovému došlo? Cožpak nejsou Malá a Velká Dohoda schopny ohlídat jednu osobu, aby svými skutky neznepokojovala celou střední Evropu? Karel Habsburský musí odejít. Druhý nezdařený pokus, mezinárodní zesměšnění. Ale ani pro sousední státy to není dobré vysvědčení...

První cesta do Maďarska jako následek politické neprozíravosti. Tentokrát vstupuje do hry zlý úmysl. Karel Habsburský a jeho věrní moc dobře věděli, do jak riskantního podniku se vrhají. Nabízí se prostá otázka. Co jim dodalo kuráže k druhé výpravě? Existuje snad nový spojenec?

---

¹²³ Záruky proti reakci. *Národní politika*, 1921, č. 94, s. 1.

Lev Borský tyto nejasnosti záhy rozptýlí. Za vším stojí změna *dogmatu*. Evropa se během posledního půlroku radikálně proměnila. Smlouva již není neporušitelným závazkem. Situace v Maďarsku je výsledkem nedodržování trianonské mírové smlouvy. Evropské státy ztratily na rozhodnosti a ostražitosti, což poskytlo živnou půdu legitimistickým kruhům. Vyrojily se dohady o spojeneckých vazbách Francie s Habsburky. V neposlední řadě došlo ke zvratu na maďarské politické scéně. Ty tam jsou doby, kdy čelní představitelé posílali excísaře Karla se vší vehemencí zpět do Švýcarska. Oficiální stanovisko prozatím není jednotné. Maďaři postupují obezřetně, Karlův návrat ale zůstává ve hře.

Nadešel ten pravý čas, abychom vše uvedli na pravou míru. Jako první přichází ujištění o loajálnosti Itálie a Francie. Malá Dohoda je jednotná a Karlovu návratu do Maďarska zabrání za každou cenu. Československé výkonné orgány proklamovaly stanovisko, ve kterém se zrcadlí národní jednota. Habsburská otázka bude rozřešena jednou provždy. Nejpříjemnější je řešení diplomatické. Pokud to bude nutné, přikročí se k opatřením vojenským. O konečném cíli není pochyb. Otázkou zůstává, za pomoci kterých spojenců a prostředků ho dosáhneme.

Lev Borský patří k autorům, kteří akcentují aspekt budování národní identity. Jeho příspěvky jsou ujištěním, že všechno obyvatelstvo s plnou loajálností následuje politické reprezentanty. Československý lid nezůstane s rukama založenýma v klíně. Naopak, jde příkladem svou angažovaností. Článek vypovídá o redaktorových literárních kvalitách. Slovní zásoba zprostředkovává emoce zavržení, roztrpčení, autorův nesouhlas či otevřené vyjádření sympatií. Nezáleží na tom, co je předmětem mediace. Lev Borský si je vědom svých kvalit a nenechá se strhnout k nedůstojným formulacím. Za zajímavou považuji absenci odkazu na manželku Zitu. Druhému restauračnímu pokusu byla fyzicky přítomna. Přesto se neobjevuje nejmenší zmínka o rodinných vazbách nebo vměšování se do aktuálního dění.

Celkové vyznění článku je hořkosladké. Karel Habsburský je poněkolkáté sražen na kolena. Jeho konání je pro leckoho ostudné. Přesto mu nemůžeme upřít jedno pozitivum. Nesedí v koutě, jedná. A právě tento moment kontrastuje s postupem evropských mocností. Jakoby už zapoměly na válečné útrapy. Zdánlivá bezstarostnost poválečných let je ale dávno pryč. Mír není samozřejmost, musíme se o něj aktivně přičinit. Pokud chceme, aby druzí respektovali nás, musíme i my respektovat jiné. Závazky jsou tu od toho, aby se plnily. Jakmile je narušena rovnováha, zhroutí se celý, pracně budovaný systém.

2.3.5 Dobrodružství excísaře Karla: rozbor

Čtvrtý příspěvek se s měsíčním odstupem (ranní vydání 20. 11. 1921) vrací k druhé ilegální výpravě Karla Habsburského do Maďarska. Pisatel je francouzské národnosti. Nabízí se srovnání francouzské a československé perspektivy (úvodník Lva Borského). Francie nebyla na restauračním hnutí Habsburků „osobně“ zainteresována (netvořila součást rakousko-uherské monarchie). Tato skutečnost může ovlivnit povahu článku.

Úvodník začíná bolestným srovnáním. V evropských dějinách najdeme nespočet panovníků, kteří se k moci dostali násilím. Francouzská historie není výjimkou. Kupříkladu Ludvík Napoleon dosedl na trůn za bouřlivých okolností. Na rozdíl od rakouského excísaře vládl 18 let. Karel Habsburský podnikl v pořadí druhou „spanilou jízdu“ k východním sousedům. Vedla ho touha po sociálním statusu, možná se ve švýcarském exilu nudil. Jak reflektují Karlovu cestu ve Francii? Názory se různí. Na vládní úrovni je restaurační puč odsouzen. Monarchistické kruhy pohlíží na věc pochopitelně jinak. Někteří považují intervenci vůči Maďarsku za neadekvátně tvrdou. Naprosto šokující je však odkaz na údajné sympatie dohodových mocností. Válečná vyjednávání o separátním míru jsou interpretována v Karlův prospěch.

Poslední bod je pro Ernesta Gaye hozenou rukavicí. Kdo se opovažuje použít Sixtovu aféru k obhajobě bývalého monarchy? Kauza byla od začátku do konce pouhou fraškou. Rakousko-Uhersko rozpoutalo největší vojenský konflikt v dějinách. Když bylo jasné, že jej nemůže vyhrát, pokusilo se zachránit, co se dalo. Byl to ryze účelový čin, o jehož neúspěšnosti nebylo pochyb. Ve skutečnosti se jednalo o laciné gesto, díky němuž chtěla monarchie zachránit alespoň kousek cti a území. Habsburkové rozdmýchali celosvětový konflikt. Jakmile byly poměry neudržitelné, postavili se vůči svému spolubojovníkovi a za jeho zády vyjednávali o separátním míru. Celé je to jeden velký skandál. Vrcholem všeho je použít tento hanebný skutek při obhajobě Karla Habsburského.

V souvislosti s maďarským dobrodružstvím zmiňuje pisatel Malou Dohodu. Tento spolek drží ochrannou ruku nad mírovou politikou Evropy. To díky její intervenci (významná úloha je přiznána Edvardovi Benešovi) odejde Karel s nepořízenou a habsburský rod bude odsouzen k zapomnění. Jeho návrat by rozkolísal křehkou rovnováhu sil poválečné Evropy. Úspěšná politika Malé Dohody zaručí mír středoevropského prostoru. Proto i Francie postupuje v součinnosti s nástupnickými státy. Francii a Československo pojí shodné zájmy. Politici se mění, noviny tisknou jednu lživou a podvratnou zprávu za druhou. Oba národy jsou ovšem

propojeny společnou láskou k demokracii. Jsme spojenci, kteří se na sebe mohou spolehnout. V každém státě najdeme reakční síly. Dokud ovšem Malá a Velká Dohoda budou vystupovat jednotně, mír je zaručen.

Pokud vedle sebe položíme úvodník Lva Borského a Ernesta Gaye, zjistíme, že autoři akcentují jiné momenty. Prvně jmenovaný se zaobírá předpoklady restauračního puče. V závěru se neochvějně zastane Malé Dohody. Přesto je cítit skepticismus, minimálně rozčarování. Údiv nad tím, že během krátké doby došlo na maďarském území k tolika politováníhodným událostem, které zaměstnávají celou Evropu. Do značné míry je to vizitka současné společnosti. V žádném případě se nedá hovořit o hodnocení kladném. Věříme v lepší budoucnost. Nastalá krize ale odhalila, že se to bez soustavné práce neobejde. Listopadový článek se věnuje především Sixtově aféře. Konkrétně tuto záležitost lze vyložit v Karlův prospěch, právě tak ji můžeme použít proti němu. Rakouskému císaři nelze upřít snahu. Po nástupu na trůn byl postaven před řadu skutečností, ke kterým nezavdal příčinu. Privátní úsilí o uzavření míru bylo do značné míry naivní. Ernest Gay na rozdíl od českého reportéra skládá Malé Dohodě a zejména Edvardovi Benešovi jednu poklonu za druhou. Nevyhýbá se vzletným výrazům; *služba humanitě a civilizaci, Benešova genialita* atp. Akcent na ohromující zásluhy českého národa působí místy komicky. Se stejnou vehemencí zatracuje nepřítel; Pešť připodobňovaná k *vosímu hnízdu*, Vídeň a Berlín jako *hnízdlo zmijí, jedovaté zuby upírů*. Stále se pohybujeme mezi kontrasty. Černá versus bílá, jedni dobří, druhí zlí. Jasně formulovaná fakta, která interpretujeme pouze jedním, tím *správným* způsobem. Oproti francouzskému pisateli působí Lev Borský jako skeptik. Snad je jen trochu větší realista.

2.3.6 Excísař Karel zemřel: rozbor

Poslední analyzovaný článek nacházíme na druhé straně ranního vydání Národní politiky z 2. dubna roku 1922. S trochou nadsázky je to poslední tečka za Karlovým životem. Karel Žák, dle svých vlastních slov, koná žurnalistickou povinnost a píše bývalému císaři nekrolog. Nenechá nikoho na pochybách, že by celou záležitost nechal raději bez povšimnutí. Karel Habsburský byl formálně, chtěj nechtěj, posledním českým králem, a tak musí být povinnosti učiněno za dost.

Máme co do činění s velice zvláštním nekrologem. Tradičně je tento slohový útvar vnímán jako bilance, sumarizace života a vyzdvižení nejvýznačnějších momentů. Nekrolog je poslední akt úcty. V tomto případě se jedná o poslední políček. Redaktor se s nechtíví ujme

svěšeného úkolu a rozhodne se, že poslednímu rakouskému císaři a rodu habsbursko-lotrinskému složí konečný účet.

Excísař Karel zemřel. Není to náhoda, spravedlnosti bylo učiněno zadost. Bohyně Nemesis ukončila život člověka, jehož osud byl neoddělitelně spjat s rodovou historií. Jakmile se dostaneme k rodinným poměrům, popustí Karel Žák uzdu fantazii. Ani jeden Habsburk nebude ušetřen. Korunní princ Rudolf zemřel jako opilec a vrah, František Ferdinand zaplatil v Sarajevu za proradnou politiku vůči Slovanům, Karlův otec Oto zemřel jako zdegenerovaný syfilitik. Celá řádka individuí, která uvrhla zemi v chaos. Karlův život nebyl o mnoho lepší. Až v dospělosti se doháněly nedostatky ve vzdělání, mladý arcivévoda se však radši oddával orgiím se svým plukem. Ničím nevynikal. Právě proto mu opatřili energickou manželku, která ho měla vytrhnout z letargie. I to byl krok špatným směrem. Zita Bourbonsko-Parmská, napůl Italka a napůl Francouzka, pocházela z dosti zvláštních poměrů. Část rodiny bojovala na straně Dohody, druhá zas proti ní. Ani Karel neměl své stanovisko ujasněné. Nejprve se potácel ve vleku za německým „spojencem“, aby v zápětí potajmu vyjednával s nepřítelem. Francouzi však odhalili, jak se to má s císařovými sliby.

Karlových politických faux pas bylo víc. Nezralost a nezkušenost prokázal i na domácí politické scéně. Vyštval všechny nadějně jedince, aby na jejich místa dosadil neschopná individua. Říše se mu drolila mezi prsty a on si toho ani nevšiml. Až příliš pozdě se pokusil zachránit to, co už dávno neměl. V listopadu roku 1918 ztratil moc v Rakousku a Maďarsku. Náš národ se od něj definitivně distancoval. Nakonec byl vypovězen ze země. Ani ve švýcarském exilu neprozřel. Bezstarostně udílel rády a vyznamenání, přijímal zahraniční návštěvy. Sám sebe považoval za nepostradatelného, dvakrát se pokusil o státní převrat v Maďarsku.

Pitky a zahálčivost, plané sliby a postranní úmysly, absence sebereflexe, slepá poslušnost vůči vlastní ženě. Takový účet je vystaven poslednímu panovníkovi rakousko-uherské říše. Tím ale příběh nekončí. Zbyla tu Zita. Intrikánka, která chce ze situace co nejvíc vytěžit. V rukou má silnou zbraň, malého Ottu. Nechá se vést svými politickými ambicemi? Jistě by se ráda zapsala do dějin jako císařovna, která po vzoru Marie Terezie dosadila na trůn syna, který jí ve všem naslouchal. Jestliže se odhodlá k podobnému kousku, tvrdě narazí. Tentokrát se historie opakovat nebude. Všechny nástupnické státy se semknou a spolu s dohodovými mocnostmi se postaví na odpor vůči habsbursko-lotrinskému rodu.

Autor si nebere servítky po věcné ani jazykové stránce. Vylíčí nejtemnější momenty rodinné historie, aby následně krok za krokem analyzoval excísařův život. Je pečlivý, na bývalém panovníkovi nezůstane nit suchá. Vlna kritiky se snese na Karlovu manželku Zitu. Všechny předkládané skutečnosti lze vyložit v pozitivním i negativním světle, záleží na úhlu pohledu. Otázkou zůstává, zda je příkrá kritika eticky korektní vůči osobě bývalé císařovny Zity, která v době manželovy smrti vychovávala sedm dětí a očekávala narození osmého potomka. Pokud srovnám článek se zahraniční reflexí Karlova skonu, československá reakce je jednoznačně nejostřejší. Zahraniční tisk dává odmítavý postoj na odív nezájmem. Nežádka se objeví zprávy smířlivé, které mrtvého litují jako životního ztroskotance. Reakce československého tisku je ofenzivní. Rovněž mne překvapilo umístění nekrologu. Vzhledem k plamenné argumentaci by se nabízelo použít článek jako úvodník a poukázat na současnou situaci, kdy už národ nemusí žít pod tíhou habsburského žezla.

2.3.7 Shrnutí kvalitativní analýzy

Studované články musíme posuzovat komplexně. Zvolené jazykové prostředky, styl vyprávění, zasazení událostí do kontextu; každý díl má svůj význam. Články mají více rovin. Kromě informační složky zaznamenáme odkaz na národ, jednotu, povinnosti občanů vůči státu atp. Vědomí národní identity vzniká nejrozličnějšími způsoby. Jedním z osvědčených receptů je stanovení pevných hranic mezi příslušníky referenční skupiny a *těmi ostatními* (autostereotypy versus heterostereotypy). Pokud ony cizince spojíme s ryze negativními charakteristikami, výsledky se brzy dostaví.

Karel Habsburský a jeho politická činnost poskytla prvorepublikovému mediálnímu světu neocenitelný materiál. Příslušník rodu, který naši zemi „utlačoval“ téměř čtyři staletí, usiluje o politickou rehabilitaci. Sleduje soukromé zájmy. Restaurační hnutí je navíc propojeno s Maďarskem. V dobách Rakouska-Uherska platili Maďaři za národ, který ostatní (slovanské!) sousedy cíleně utlačoval. I tato skutečnost hraje v Karlův neprospěch.

Odsouzení zahraničního dění se stává nástrojem budování vnitřní soudržnosti. Poválečné Československo čelilo mnoha výzvám. Jednou z nich byla změna statusu, přesun z opozičních lavic. Pasivní kritiku vystřídalá přímá odpovědnost. Ostré vymezení vůči bývalému mocnáři můžeme nahlížet jako snahu československé mediální a politické scény o prosazení v poválečném světě. Československý stát demonstroval svou suverenitu zevnitř i navenek.

3 ZÁVĚR

Bakalářská práce je věnována poslednímu císaři rakousko-uherské monarchie, Karlu Habsbursko-Lotrinskému. Bádání se zakládalo na studiu novinových zpráv deníku *Národní politika* z let 1918 až 1922, které se zabývaly zvolenou historickou postavou. Výzkumná otázka směřovala k identifikaci klíčových tematických okruhů, v jejichž spojitosti je Karlovi Habsburskému vyhrazen mediální prostor. První část práce staví na kvantitativních přístupech. Její výsledky poskytly materiál pro dílčí kvalitativní studii, rozbor novinových příspěvků, které analyzovaly stěžejní kauzy.

Zvolila jsem osobnost, která se významným způsobem angažovala ve veřejné sféře. Na základě této skutečnosti jsem formulovala výzkumnou hypotézu. Předpokládala jsem, že největší objem studovaného materiálu bude věnován veskrze politické kategorii, restaurační otázce. Tato domněnka byla pomocí kvantitativní obsahové analýzy potvrzena. Celkem 71 zpráv z celkového počtu 176 novinových článků (40 %) spadalo do tematického okruhu *Restaurační otázka*. Daná problematika je ústředním motivem výzkumu. Ze shrnutí kvantitativní části vyplývá, že Karel Habsburský nebyl prvorepublikovému mediálnímu světu, respektive společnosti, lhostejný. Těsně po válce však nezaznamenáme signifikantní zájem o excísařovu osobu. Situace se promění v momentě, kdy se pokusí o restauraci dřívějších poměrů. Tento akt je interpretován jako bezprostřední ohrožení demokratického zřízení československého státu, mírových smluv a potažmo celé střední Evropy. Od onoho okamžiku je Karel Habsburský setrvale monitorován a jakýkoliv záchvěv politické činnosti je posuzován s největší ostražitostí.

Výstup kvantitativní části určil výběr novinových zpráv pro hermeneutickou interpretaci. Čtyři z pěti příspěvků analyzovaly Karlovu politickou činnost v průběhu roku 1921; opakovaný návrat do Maďarska a zápas o svatoštěpánský stolec. Poslední článek patří do druhé nejfrekventovanější kategorie, *Osobních zpráv*. Vrací se ke Karlově smrti, události, která se v běžném životě odehrává v úzkém rodinném kruhu. Kvalitativní analýza přinesla velice zajímavé výsledky, které, byť v omezené míře, poskytly komplexnější pohled na zkoumanou problematiku. Zjistila jsem, že politická činnost bývalého monarchy propůjčila prvorepublikovému tisku nástroj k budování národní identity. Jakmile lokalizujeme „veřejného nepřítele“, automaticky posilujeme vnitřní soudržnost. Karel Habsburský je propojen s legitimistickými kruhy a dalšími živly, jejichž cílem je narušit křehkou rovnováhu poválečného uspořádání. Nebezpečí nečíhá pouze za hranicemi. Nalezneme jej také ve

vlastních řadách. Řešení spočívá v jednotě. Jasná stanoviska se snoubí se společným postupem, a to na úrovni národní i mezinárodní. Politická uskupení jsou zárukou, že žádný narušitel, kupříkladu dříve vládnoucí dynastie, neohrozí společenský řád. Československo stálo v letech 1918 až 1922 na počátku své historie a mezi stěžejní úkoly patřila obhajoba vlastní existence. Nový stát musel dokázat sám sobě a politickým partnerům, že je suverénním hráčem. Karel Habsburský do tohoto konceptu nezapadal.

Domnívám se, že provedená kvalitativní sonda odkryla další z rovin studované problematiky a poskytla podnět pro navazující výzkum. Průřezová studie by odhalila rozdílné vnímání badatelské otázky v návaznosti na stranickou příslušnost titulu. Longitudinální šetření by přispělo k zmapování vývoje tematické agendy v souvislosti se změnou politického režimu. Kombinace obou přístupů vytváří plastický obraz vytčeného problému, vyžadovala by však dlouhodobou časovou investici a spolupráci skupiny badatelů.

Na počátku stál zájem o Karla Habsburského jako jedinečnou historickou postavu. Každý jedinec je komplexem rolí. U politicky činných osobností je však hranice mezi soukromým a veřejným životem zpravidla těžko postřehnutelná. Hodnocení výkonu úřadu splývá s hodnocením osobnosti. Na úvod jsem vyslovila otázku, zda nám mohou velikáni světových dějin předat nějaké poselství. Svět se neustále mění. Co fungovalo včera, neplatí dnes. Hovořit o univerzálně platném odkazu se v současné pluralitní společnosti rovná téměř zločinu. Záleží na každém z nás, zda si z historie, z konání našich předků vezmeme ponaučení. Pokud bych měla vyzdvihnout několik momentů, které mne na osudu Karla Habsburského upoutaly, shrnula bych je do následujících vět. Zaujala mne nezdolnost, se kterou čelil nejrůznějším životním zkouškám. Karel Habsburský šel proti proudu, a to i v momentech, kdy bylo jasné, že nemůže *vyhrát*. Jeho víra v hodnoty mu poskytla nebývalou životní jistotu. Dokonce ani ty nejtragičtější události nevzbuzují beznaděj, pokud jsme přesvědčeni o jejich smyslu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.

BERÁNKOVÁ, Milena, Alena KŘIVÁNKOVÁ a Fraňo RUTTKAY. *Dějiny československé žurnalistiky*. 1. vyd. Praha: Novinář, 1984, 315 s.

BLODIGOVÁ, Alexandra. *Dějiny českého novinářství a českých novinářských spolků: výstava k dějinám českého tisku na území České republiky : Státní ústřední archiv v Praze - archivní areál Chodovec 12. listopadu - 15. prosince 2002*. Praha: Státní ústřední archiv, 2002, 99 s.

BORSKÝ, Lev. Maďarská otázka. *Národní politika*, 1921, č. 291, s. 1. Dostupné také z :
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?it=0&id=7999731&picp=&idpi=13812746>

GAY, Ernest. Dobrodružství excísaře Karla. *Národní politika*, 1921, č. 319, s. 1.

Dostupné také z :

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=8000219>

GRIESSER-PEČAR, Tamara. *Zita poslední císařovna*. Praha: Mladá fronta, 1994, 279 s.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

CHURÁŇ, Milan. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. I. A-M. I. vyd.* Praha: Libri, 1998, 467 s.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. 2., opravené vyd. Praha: Libri, 2003, 571 s. ISBN 80-7277-195-72.

KONČELÍK, Jakub, Pavel VEČEŘA a Petr ORSÁG. *Dějiny českých médií 20. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 310 s. ISBN 978-80-7367-698-8.

KRONICK, Jane C. Alternativní metodologie pro analýzu kvalitativních dat. *Sociologický časopis*, 1997, č. 33, s. 57-67. ISSN 0038-0288. Dostupné také z:
<http://sreview.soc.cas.cz/cs/archive>.

MALÍŘ, Jiří a Pavel MAREK. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. Brno: Doplněk, 2005, 1826 s. ISBN 80-7239-178-x1.

MAREK, Pavel. *Tisk a politické strany: sborník referátů připravených pro nerealizovanou konferenci "Tisk, jeho místo a role v dějinách a současnosti politických stran na území českých zemí a Československu v letech 1860-2000" v Olomouci ve dnech 24.-25. října 2000*. Olomouc: Moneta-FM, 2001, 196 s. ISBN 978-80-900965-5-4.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 4., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Portál, 2009, 639 s. ISBN 978-80-7367-574-5.

Národní politika. Praha: Politika, 1918-1922. ISSN 1802-5110.

NIKOLAU, Stanislav. Poučení z Karlova návratu. *Národní politika*, 1921, č. 91, s. 1.

Dostupné také z:

kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7996805&picp=&it=&s=djvu

PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova, 1980, 441 s.

PERNES, Jiří. *Poslední Habsburkové: Karel, Zita, Otto a snahy o záchranu císařského trůnu*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 1999, 286 s., fot. ISBN 80-85947-30-7.

SCHULZ, Winfried, Lutz M HAGEN, Jakub KONČELÍK, Helmut SCHERER a Irena REIFOVÁ. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004, 149 s. ISBN 80-246-0827-8.

THOMPSON, John B. *Média a modernita: sociální teorie médií*. 1. české vyd. Praha: Karolinum, 2004, 219 s. ISBN 80-246-0652-6.

TRAMPOTA, Tomáš a Martina VOJTĚCHOVSKÁ. *Metody výzkumu médií*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 293 s. ISBN 978-80-7367-683-4.

Záruky proti reakci. *Národní politika*, 1921, č. 94, s. 1. Dostupné také z :
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=7996839&picp=&it=&s=djvu>

ZWETTLER, Otto, Libor VYKOUPILO, Jaroslav VACULÍK a František ČAPKA. *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996, 119 s. ISBN 80-210-1366-4.

ŽÁK, Karel. Excísař Karel zemřel. *Národní politika*, 1922, č. 91, s. 2. Dostupné také z :
<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPageDoc.do?id=8002332>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Tituly/podtituly novinových článků z deníku Národní politika

Příloha č. 2: Originální texty článků

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Tituly/podtituly novinových článků z deníku Národní politika

<i>Datum</i>	<i>Hlavní nadpis/titul</i>	<i>Podtitul</i>
28.10.1918	Armádní a loďní rozkaz císaře Karla	-
28.10.1918	Císař a císařovna ve Vídni	-
31.10.1918	Všecko c. k. loďstvo odevzdáno jihoslovanskému státu	-
31.10.1918	Velké demonstrace ve Vídni	-
3.11.1918	Německo-rakouská státní rada u císaře	Dohodové podmínky míru
5.11.1918	Císař Karel vzdal se vrchního velitelství armády	-
12.11.1918	Císař Karel odstoupil	-
12.11.1918	Císař Karel odstoupil	Projev císaře Karla oznamující jeho odstoupení
12.11.1918	Bývalý císař Karel internován v Schönbrunně	-
12.11.1918	K odstoupení císaře Karla	Císařští manželé v Eckartsau
12.11.1918	K odstoupení císaře Karla	Opatření proti očekávanému monarchistickému převratu
12.11.1918	Bývalý císař Karel vzdává se účastenství na řízení státních věcí v Uhrách	-
23.11.1918	Z Maďarské republiky	Co se vypravuje ve vládních kruzích o císaři Karlovi
25.11.1918	Tajný dokument	-
3.12.1918	Z rozmluvy s hr. Czerninem	-
6.12.1918	Bývalý císař Karel trpí nedostatkem různých potřeb	-
17.12.1918	Bývalý císař Karel a čtyři jeho děti onemocněli chřipkou	-
14.1.1919	Rozházené kapitoly	-
29.1.1919	Císař Karel se dá rozvést?	-
19.2.1919	Bajky o Karlovi	-
24.2.1919	Bývalý císař Karel chce zůstat na bývalé rakouské půdě	-
13.3.1919	U císařů se mají dobře	-
20.3.1919	Z německého Rakouska	K chystanému přesídlení býv. císaře Karla do Švýcar
21.3.1919	Úmysl bývalého císaře Karla odstěhovati se do Švýcar není dobrovolný	-
21.3.1919	Úmysl bývalého císaře Karla odstěhovati se do Švýcar není dobrovolný	Prohlášení německorakouské vlády o býv. císaři Karlovi
21.3.1919	Ke zprávám o odjezdu býv. císaře Karla do Švýcar	-
23.3.1919	O bývalém císaři Karlovi	-
24.3.1919	Bývalý císař Karel odejel do Švýcarska	-
26.3.1919	Býv. císař Karel odmítl podepsati listinu o své abdikaci	-
7.5.1919	Pikle císaře Karla ve Švýcarsku	-

10.6.1919	Bývalý císař Karel nepodal protest proti zabavení svého jmění	-
10.6.1919	Nezdařená demonstrace v Linci pro Habsburky	-
8.8.1919	Nový převrat v Maďarsku	Karel Poslední nevzdal se stále ještě naděje
8.8.1919	Nový převrat v Uhrách	Bývalý císař Karel odmítl?
9.8.1919	Bývalý císař Karel	-
10.9.1919	Československá republika	Proti republice
12.9.1919	Plány rakouských monarchistů	-
19.9.1919	Plány rakouských monarchistů	-
19.9.1919	Ještě k Erzbergrovým odhalením	-
23.10.1919	Z Černínových pamětí	Dopis císaře Karla korunnnímu princí německému- Karel chtěl odstoupiti Německu Halič- Všemocný Ludendorff
8.11.1919	Jak se rozloučili Poláci s bývalým císařem Karlem	-
11.12.1919	Bývalý císař Karel nevzdává se naděje	-
4.1.1920	Z dokumentů o tajném poslání prince Sixta	-
13.1.1920	Vzpomínky prince Windischgratze	-
1.2.1920	Bývalý císař Karel	-
11.2.1920	Rozprášené jmění císařské	-
15.2.1920	"Čestné slovo" excísaře Karla	-
18.2.1920	Excísař Karel lhal, protože Czernin vydíral	-
26.2.1920	Maďarsko	Dnes se rozhodne v Národním shromáždění, kolik přívrženců má v něm ještě Karel Habsburk
16.3.1920	Odhalení generála Gramona	-
24.3.1920	Události v Maďarsku	Maďarští důstojníci pro návrat bývalého císaře Karla na maďarský trůn
31.5.1920	Bývalý císař Karel v Pešti?	-
31.7.1920	Vzpomínky posledního vídeňského kata	-
4.9.1920	Návrat bývalého císaře Karla do Maďarska?	-
15.10.1920	Z Maďarské republiky	Snahy o umožnění návratu bývalého krále Karla ještě před ratifikací mírové smlouvy
27.10.1920	Bývalý císař Karel se omlouvá	-
28.11.1920	Habsburské rejdy ve Švýcarsku	-
22.12.1920	Karel si předchází Tyroláky	-
27.1.1921	Švýcarsko neví o žádných intrikách excísaře Karla	-
11.2.1921	Bývalý císař Karel tuberkulozní?	-
30.3.1921	Býv. císař Karel návštěvou v Pešti	Jeho nucený návrat
30.3.1921	K náhlé návštěvě Karla Habsburka v Pešti	-
31.3.1921	"Výlet" Karla Habsburka do Maďarska	-
31.3.1921	"Výlet" Karla Habsburka do Maďarska	Spojenci spoléhají na okamžitý odjezd Karlův- Švýcarsko proti Karlovi- Španělsko jeho novým útočištěm
31.3.1921	"Výlet" Karla Habsburka do Maďarska	Karel prý prohlásil, že Maďarsko živ neopustí?- Hr. Teleki podezříván, že předem věděl o návratu
31.3.1921	"Výlet" Karla Habsburka do Maďarska	Nepříznivý dojem na straně Karlových přívrženců
31.3.1921	"Výlet" Karla Habsburka do Maďarska	Úsudek Karlova vídeňského důvěrníka dr. Schagera

31.3.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	-
31.3.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Karlova vojenská diktatura v západním Maďarsku?– Monarchisti. demonstrace v Subotišti-Tažení proti Pešti?
31.3.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Karel s falešnou černou bradou- Noc ve Vídni- Kompromitovaní monarchisté
31.3.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Co vypravuje odb. přednosta dr. Schager
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	-
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Dohoda bývalého císaře s maďarskou vládou
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	K odjezdu Karla Habsburka vše připraveno
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Návštěvy excísaře Karla u maďarských přívrženců
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Kdo pomáhal Karlovi do Maďarska
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Stanovisko Francie ke snahám o znovunastolení Habsburků- Rozhodný odpor Rumunska
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Úsudek v politických kruzích bělehradských
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Polské stanovisko k návratu Karla Habsburka
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	-
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Karel prý by rád zůstal v Maďarsku jako soukromník- Chce prý odstoupit ve prospěch svého syna Otty- Pokleslá nálada v Subotišti
2.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Porady ve Vídni
3.4.1921	Poučení z Karlova návratu	-
3.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Odjezd Karlův opět odložen
3.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Waadtský kanton nestrpí Karla nadále na svém území
3.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Karlův návrat do Švýcarska
3.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Úplná shoda v Malé Dohodě o společném postupu proti Maďarsku
3.4.1921	Karlovo dobrodružství v Maďarsku	Itálie dovolí Karlovi cestu přes svoje území- Itálie byla připravena
3.4.1921	K dobrodružství Karla Habsburka v Maďarsku	-
6.4.1921	Bývalý císař Karel odejel ze Subotiště	Odjezd excísařův
6.4.1921	Bývalý císař Karel odejel ze Subotiště	Sdělení min. předsedy hr. Telekiho
6.4.1921	Bývalý císař Karel odejel ze Subotiště	Jako pomáhal Karlovi princ Windischgratz
6.4.1921	Československá republika	Ministr dr. Beneš o stanovisku čsl. vlády k otázce návratu Habsburků
6.4.1921	Bývalý císař Karel odjel ze Subotiště	Cesta přes Rakousko
6.4.1921	Bývalý císař Karel odjel ze Subotiště	Karel prý si diktoval podmínky odjezdu
6.4.1921	Bývalý císař Karel odjel ze Subotiště	Francie neměla na Karlově výletu účastenství
6.4.1921	Po Karlově odjezdu z Maďarska	Však já se vrátím...
6.4.1921	Po Karlově odjezdu z Maďarska	Předpověď Karlova dobrodružství v pekingském listě
7.4.1921	Záruky proti reakci	-
7.4.1921	Dozvuky ke Karlovu pobytu v Uhrách	Plukovník Lehár podal demisi
7.4.1921	Dozvuky ke Karlovu pobytu v Uhrách	Stanovisko Jugoslávie k návratu excísaře Karla
7.4.1921	Dozvuky ke Karlovu pobytu v Uhrách	Bouřlivé uvítání excísaře Karla v Mostě n. M.
9.4.1921	Švýcarsko povolilo několikadenní pobyt Karlovi	-
12.4.1921	Hr. Wedel o dobrodružném podniku excísaře Karla	-

12.4.1921	Politické vyznání víry býv. císaře Karla	-
16.4.1921	Karel Habsburk věří v brzký svůj návrat do Maďarska	V červenci chce být zas v Pešti - Plukovník Lehar chystá pro Karla vojenskou pomoc
21.4.1921	Král Alfons a Karel Habsburk	-
20.5.1921	Karel Habsburk opustí Švýcarsko	-
18.6.1921	Z Maďarska	Hr. Apponyiho vyznamenal býv. císař Karel
19.6.1921	K spojení mezi habsburskými monarchisty v Maďarsku a ve Švýcarsku	-
2.7.1921	Karlova žádost ve Španělsku i Anglii odmítnuta	-
3.7.1921	Karel Habsburk odjede na Rivieru?	-
4.8.1921	Excísař Karel je v Maďarsku?	-
7.8.1921	Kam s Karlem?	-
18.8.1921	Excísař Karel a jeho bratr Max napáleni o 20 milionů korun	-
18.8.1921	Republika rakouská	Monarchistické projevy ve Vídni
18.9.1921	Švýcarsko přiznává býv. císaři Karlovi právo exterritoriality?	-
23.10.1921	Maďarská otázka	-
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Nový zločinný a hazardní podnik bývalého císaře- Zakročení zástupců Malé Dohody a Itálie v Pešti
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Protest dohodových zástupců
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Karel musí opět s nepořízenou odejít
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	V Tyrolsku rozhazovány monarchistické letáky z letadel - Výhrůžky pro případ karlistického pokusu o převrat
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Excísař porušil slovo dané švýcarské vládě
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Excísař v čele Ostenburgova pluku
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Také Zitta jest v Maďarsku- Karel přijel do Pešti
23.10.1921	Karel Habsburk v Maďarsku	Přijetí Karla Habsburka v Šoproni- Jeho vyhlídky v Pešti
25.10.1921	Pohotovost	-
25.10.1921	Neslavný konec Karlova zločinného podniku	Karel a Zita zajati po porážce vojska Ostenburgova- Karlovo vojsko poraženo- Podmínky peštské vlády pro ukončení boje- Karel má se vzdát trůnu
25.10.1921	Neslavný konec Karlova zločinného podniku	Operace po skončení příměří- Pověst o zajetí Karla
25.10.1921	Neslavný konec Karlova zločinného podniku	Anglické listy mluví o spojitosti událostí v Německu a Maďarsku
25.10.1921	Neslavný konec Karlova zločinného podniku	Podrobnosti Karlova výletu
25.10.1921	Národní shromáždění o obranných opatřeních vlády	Mimořádná schůze poslanecké sněmovny
25.10.1921	Národní shromáždění o obranných opatřeních vlády	Jak se chovali Maďaři a maďarská vláda
26.10.1921	Význam mobilisace	-
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Maďarská vláda vyzývá Karla, aby se vzdal trůnu a uznal zánik pragmatické sankce
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Sesazení celého habsburského rodu
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Stanovisko Itálie ke Karlovu pokusu

26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Rumunsko v naprostém souhlase s Velkou i Malou Dohodou
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Jak přijala různá vyslanectví zprávu o návratu Karlovi - Na československém s úsměvem
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Proklamace Horthyho
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Maďarské projevy proti Karlovi
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Účinek Karlova pádu na Rakousko
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Co vypravuje Zitina matka
26.10.1921	Žalostné konce Karlovy výpravy do Maďarska	Karel měl být zajat československým vojskem
26.10.1921	Korunované bídáctví	-
26.10.1921	Národní shromáždění- Senát	-
26.10.1921	Rozházené kapitoly	-
26.10.1921	Karlův konec	-
28.10.1921	Po Karlově fiasku	Převezení Karla do Tihany- Vyjednávání s ním o abdikaci
28.10.1921	Po Karlově fiasku	Karlovo dětinské jednání
29.10.1921	Po Karlově fiasku	Bývalý král v novém „asylu“
29.10.1921	Po Karlově fiasku	Karel nechce povolit
30.10.1921	Karlův konec	Karel zdráhá se podepsat abdikaci- Hr.Bethlén hrozí demisí
2.11.1921	Válka odvrácena	-
3.11.1921	Bývalý císař Karel vyvezen již z Maďarska	Cesta býv. krále Karla
20.11.1921	Dobrodružství excísaře Karla	-
22.11.1921	Příjezd Karla a Zity do Funchalu	-
22.11.1921	K apanáži excísaře Karla	-
22.11.1921	K otázce Karlovy apanáže	-
12.2.1922	Býv. císař Karel v peněžní tísní	-
9.3.1922	Habsburská propaganda	-
12.3.1922	Události v Německu	Erzberger u císaře Karla
12.3.1922	Události v Německu	Císař Karel ve špatné společnosti
17.3.1922	-	-
2.4.1922	Excísař Karel zemřel	-
3.4.1922	Ke skonu bývalého císaře Karla	Další zprávy z Funchalu- Jak se Karel loučil se světem
3.4.1922	Ke skonu bývalého císaře Karla	Arcikníže Otto následníkem Karlovým?
3.4.1922	Ke skonu bývalého císaře Karla	Hlasy tisku vídeňského
3.4.1922	Ke skonu bývalého císaře Karla	Hlasy německo-říšských časopisů
6.4.1922	Z německého tábora	Hlasy o Karlovi Habsburském
6.4.1922	Habsburkové mezi sebou	-
6.4.1922	Ke skonu bývalého císaře Karla	Zatímní pohřeb
15.6.1922	Tyrolané žádají převezení mrtvoly Karlovy do Vídně neb Tyrol	-
22.6.1922	Chtějí z Karla dělati světce	-
1.11.1922	Kdo je koupí?	-
14.11.1922	Habsburské cíle ve střední Evropě	Závěť excísaře Karla, jeho rady synu Ottovi a deník z Funchalu

Příloha č. 2: Originální texty článků

Článek č. 1: Poučení z Karlova návratu (3.4.1921)

„Právě na emauzskou pouť oslavující náhlé zjevení se Krista apoštolům, objevil se v Uhrách sesazený monarcha Karel. A když jsme už při biblických obrazech, můžeme si vzpomenout na pokusy, jimiž Noe pátral z archy své, zda vody opadly. Vysílal holubici a zkoušel, zda je možno vystoupiti na zemi.

Ta potopa světové války, za níž se vzduly vody a miliony lidstva zahynuly, také se nyní končí a znova vylétají ptáci – sesazení panovníci – zkoušejíce, zda je chvíle k obnovení staré vlády.

Vrátil se do Řecka Konstantin, uvítán vřele lidem, naříkajícím, že Venizelos nutí stát do války. A po nemnoha týdnech je Řecko za Konstantina také ve válce.

Po úspěchu Konstantina vyletěl ze Švýcar druhý pták – Karel a šel se do budínského hradu hlásit o trůn maďarský. Kdyby se to povedlo, nelze ani dost málo pochybovat, že by z Holandska uletěl krkavec – Vilém II. a přišel tišit vlny neodpovědně vzbouřené německými komunisty.

Kdyby nebylo důsledků Karlovy cesty do Uher, působila by jeho cesta tklivě a dojemně. Přichází tu bývalý panovník z vyhnanství, otec šesti dětí, který byl tak rád císařem a králem, nerad se pletl do ostatních záležitostí, ponechávaje všechno své kamarille. Jaký to krásný život být králem, císařem a při tom se nestarat o nic! Mohli bychom se diviti, že tohoto slabocha jala touha znova po takové vládě, že přišel říci někdejšímu svým poddaným: „Já bych Vám zase vládl.“ A když čekal odmítnutí, prohlásil: „Já odtud živ nepůjdu (středník) mne odtud živého nedostanete, já chci být králem...“

Není pochyby, že skoro dojímá tato prostota duše, tato naivnost, kdyby právě nebyla daleko nebezpečnější než silná vůle. Z historie známe, že Maďaři dovedli točit se svými králi, že za každé uznání musili tito platiti jim ústupky, které v současné době nebyly nikde známy. Král byl tak loutkou v rukách šlechty, která se skrývala za trůnní křeslo, které zaslepovala září majestátu zraky davu, žádajícího na šlechtě ústupků. A tak i nyní zůstal by Karel zase prostým pozlátkem, ale nebezpečným pro celou Evropu.

Jeho původ, jeho někdejší vladařství povzbudilo by reakční kruhy celé střední Evropy k práci na zvrácení dnešního stavu, jenž se pomalu už usazuje, urovnává, aby střední Evropa se mohla konečně oddat vážné práci hospodářské.

Proto jakkoliv Karlův návrat působí na oko naivně, přece má hluboké pozadí a právem pobídl všechny sousedy k energickému zároku, povzbudil i ty, kteří se dušují od několika let, že jsou proti každé intervenci v cizím státě... Na maďarskou vládu se sesypal takový déšť ostrých not, že poznali hned, že není tu vhodná chvíle k této avantuře. Stanovisko československé vlády bylo Horthymu známo už dávno, a o názoru jihoslovenské, italské i rumunské vlády nemohl býti v pochybě. A to je více rozhodující, než noty i vzdálených velmocí, které se loyálně také postavily po bok sousedům Maďarska, kromě – Rakouska a Polska.

Zde už jsou citelny rozpaky. Ve Vídni se dokonce zjevně ozvaly sympatické hlasy pro Karla, což svědčí, že tyto kruhy nepřestaly doufat v návrat Habsburků.

Žádnému pilnějšimu pozorovateli jistě neušlo, že nelze pokus Karlův pokládat za samostatný čin, či jak říkávaly vojenské zprávy neblahé paměti „z vlastního popudu“. Nesamostatný Karel je nesporně hříčkou neúnavných činitelů, dnes prozatím tajných, dokud se pokus nezdaří docela. Ale přes to mnoho jich se kompromitovalo i ti, jejichž smýšlení není lhostejno pro rozhodnutí maďarské vlády.

Ostatně i projevy Národního shromáždění maďarského mají jednu důležitou mezeru, totiž definitivního zřeknutí se možnosti restaurace Habsburků. Snad kdyby v sousedních státech nastala roztržka, mohlo by se mysliti spíše na úspěch, jenž by byl zajištěn silnou armádou, stále vyzbrojovanou.

Ani to odium uznání Habsburků Maďary by nemuselo nésti Národní shromáždění, to by vyřídily vojenské sbory, jež se snadno mohou státi pretoriány, dosazujícími vladaře.

Kdybychom se my stavěli proti tomu, aby si Maďaři volili jakéhokoliv krále, bylo by to mísení do vnitřních záležitostí státu. Ale to si musíme vyhražovati, že namadarský trůn nesmí se vrátiti Habsburk, jehož jméno znamená program. V tomto programu je hlavním bodem snaha o ujařmení československého národa.

Jelikož se maďarské Národní shromáždění nezřeklo jasně Habsburka, zůstává tato otázka nevyřízená a je tedy svatou povinností vlády našich spojenců žádati záruky, že se tak nestane.

Návrat Karlův zůstane epizodou, ale výstražnou epizodou pro evropskou diplomacii. Je jen záhodno, aby z ní čerpala poučení pro podobné možné konstellace.

Ale nejenom diplomacie evropská, také naše politické strany musí mnoho přemýšlet o podobných možnostech. A když se náš i nejrudější krajan zamyslí o tom, jistě dojde k tomu přesvědčení, že by mohl pak býti jednou velmi rád, kdybychom měli zdatnou armádu, schopnou akce, kdybychom měli schopnou administravu jak vnitřní tak zahraniční, nebo-li, že není vhodno provozovat politiku samé negace, kritiky a i ostouzení státní správy. Stan. Nikolau“¹²⁴

---

¹²⁴ NIKOLAU, Stanislav. Poučení z Karlova návratu. *Národní politika*, 1921, č. 91, s. 1.)

Článek č. 2: Záruky proti reakci (7.4.1921)

„Při oceňování důsledků nezdařeného Karlova pokusu o obnovu habsburského panství v Maďarsku nutno přihlížeti ne tak k osobnosti bývalého panovníka, jako spíše k těm, kdož ho k této dobrodružné cestě přiměli. Karel sám není tak silný a vlastnostmi svými vynikající jedinec, aby mohl být považován za vůdce hnutí, jehož konečným cílem jest obnova monarchie. On naopak jest veden, podněcován a utvrzován v domněnce, že jeho nucený pobyt mimo hranice dřívějšího Rakousko-Uherska jest pouze dočasný, že nové poměry a formy státního života zemí vzniklých na troskách jeho jsou pomíjejícího rázu a že tedy přijde zas doba, kdy rod habsburský v obnovené říši pohládne. Tuto víru udržují v Karlovi i ostatních příslušnících habsburských všichni ti, kdož mají při tom na zřeteli své známé zájmy – především pak všichni stoupenci reakce v dnešním Rakousku i Maďarsku, jejichž čelné osobnosti z kruhů šlechtických i jiných byly a jsou s Habsburky ve Švýcarsku v stálém i přímém spojení. Je-li pravda, že Karel při svém odjezdu ze Subotiště z vozu svého okázale volal, že se zase vrátí, bylo by to dokladem, jak hluboce jest přesvědčen o domnělé nezbytnosti svého dalšího panovnického poslání a jak i přes velké fiasko svého nynějšího pokusu stále ještě spoléhá na ony živly, které svými řečmi a celým svým chováním v onom přesvědčení patrně ho posilují.

Tu ovšem jest důležité, aby větší pozornost než Karlovi samému byla věnována právě těmto živlům a aby všichni, jimž na zajištění vnitřního klidu a pokojného rozvoje střední Evropy vážně záleží, nasadili zde všechny páky k náležitému zabezpečení oněch záruk, jichž k zamezení dalšího opakování reakčních pokusů nevyhnutelně jest zapotřebí. Je to především Maďarsko samo a v něm v první řadě oni činitelé, kteří všemožně a namnoze i okázale přičiňovali se o to, aby veřejnost o jejich habsbursko-monarchickém smýšlení nebyla v žádných pochybnostech. Nikdo nechce a nebude předpisovati Maďarsku, jakou státní formu má si zvoliti, že však sousedé jeho nemohou připustit, aby na trůn uherský dosedl Habsburk, to bylo odůvodněno před celým světem tak přesvědčivě a pádně, a jest vzhledem ku všem předcházejícím událostem tak samozřejmo a pochopitelno, že jen očividná zlovůle mohla to popírati. Ústřední kruhy maďarské snažily se smýti se sebe podezření, jako by byly zapleteny do případu Karlova (středník) ale přes to vše různé zjevy nasvědčují tomu, že tato nevinnost jejich není tak bělostná. Ani Národní shromáždění za Karlova pobytu v Subotišti nedospělo k jasnému a nepokrytému odmítnutí habsburských nároků, takže Karel mohl si je vykládati dokonce i na prospěch svůj. Že právě v území kolem Subotiště, kam se Karel odebral, bylo

shromážděno již od dřívějšíka značné množství vojska, což původně uvádělo ve spojitost s napětím mezi Maďarskem a Rakouskem pro spor o západní Uhersko, může dnes též pokládati se za výmluvný příspěvek k objasnění tohoto opatření.

V každém případě vše to, co předcházelo příjezdu Karlovu a co se dalo za jeho pobytu na uherské půdě, musí utvrditi malou i velkou Dohodu v tom přesvědčení, že nelze důvěřovati těm kruhům, jež dnes mají ve svých rukou správu Maďarska a že nutno podle toho pro budoucnost i jednati. S Československem zahájilo Maďarsko vyjednávání o obnově pravidelných obchodních a hospodářských styků, maďarští ministři projevovali naději, že nastane také zlepšení ve vztazích politických – a zatím v těžké době už byl připraven nejen ve Švýcarsku ale jistě také v Maďarsku plán k cestě a opětnému nastolení Karla Habsburka na trůn uherský. Od říjnového převratu zažili jsme s Maďary již tolik zkušeností, že na příště ne slova, ale jenom skutky maďarské vlády mohou být pro nás směrodatným vodítkem. A aby to byly činy, jež neznamenají vážně znepokojování sousedů a ohrožování střeoevropského klidu, o to nutno postarati se nyní zjednáním záruk. Mír trianonský musí být zcela proveden a zajištěn, ochrana hranic všude zabezpečena, vojenská moc Maďarska nesmí přesahovat onu míru, která postačí jeho vnitřním potřebám. V tom smyslu a duchu musí být dány záruky, že nebudou dále obnovovány pikle s Habsburky.

Jsme přesvědčeni, že v malé Dohodě jest nyní jasno, jak si nutno vésti vůči Maďarsku, aby nemohl se již opětovati pokus Karlův. Ale také velká Dohoda, jejíž autorita pasivním ztrpěním návratu Konstantinova do Řecka nikterak nezískala a strůjce reakčních převratů všude jen posílila, musí se vzchopit k plnému zdůraznění svého odmítavého stanoviska proti Habsburkům. Jinak nejen nepomine, ale ještě více se vzpruží troufalost oněch kruhů, jimž záleží na brzkém návratu starých časů a pro něž zločinně pracují také všichni ti, kdož ve vnitřní politice našeho i ostatních spřátelených států udržováním strannických bojů a zmatků maří společnou a pokojnou práci na prospěch celku. Také zastavení těchto rušivých zjevů jest nezbytnou zárukou proti nebezpečí stále bdělé reakce.“¹²⁵

---

¹²⁵ Záruky proti reakci. *Národní politika*, 1921, č. 94, s. 1.

Článek č. 3: Maďarská otázka (23.10.1921)

„Není ještě zcela vyřízena otázka západních Uher a již má Evropa zase novou otázku celých Uher se týkající, návrat Karla Habsburka na královský trůn maďarský.

Nezdar prvního jeho pokusu před půl rokem nezdržel bývalého krále, aby se nesnažil nyní zase pokusem druhým dosednouti na trůn sv. Štěpána. S hanbou a veřejnou ostudou musel tehdy Karel opustiti „své“ království, pod dozorem dohodových důstojníků a rakouských sociálních demokratů musel odejeti po druhé již do vyhnanství svého ve Švýcarech. Lehkomyslně podnikl onen zájezd první a zločinně lehkomyslně podniká nyní druhý zájezd za trůnem, z něhož Maďaři vyhnali ještě roku 1848 předka jeho.

Nezdá se ani možným, že by – ne Karel – ale jeho rádcové byli obnovili pokus o jeho znovunastolení, kdyby byly poměry tytéž jako za pokusu prvního. Co se zatím změnilo, takže se nebojí ani Habsburk ani jeho věrní fiaska, s nímž skončilo dobrodružství první? Mají nějakých záruk nebo aspoň slibů, že se změnilo stanovisko států interesovaných k otázce znovunastolení Habsburků v Uhrách? Že neskončí tento druhý pokus jako skončil první?

Musíme připustiti, že se změnilo mnoho od oněch dnů. Změnilo se dogma o neporušitelnosti mírových smluv a právě mír trianonský, týkající se Maďarska, byl za účasti a pod patronací Italie nalomen tak, že mohla vzniknouti v maďarských kruzích naděje, že se podaří prolomiti také jeho ustanovení o Habsburcích. Konference velvyslanců v Paříži strpěla porušení mírové smlouvy za krise burgenlandské a není divu, dostali-li vítězní Maďaři odvahu věřiti, že Velká dohoda strpí také porušení svého usnesení proti obnovení panství Habsburků. Tehdy stála politika italská pod vedením hr. Sforzy po boku Malé dohody. Italská politika pod vedením nynějšího zahraničního ministra della Toretty odklonila se od tehdejší své linie tak, že mohli snad horkokrevní Maďaři už kalkulovati, že už neplatí rapalská úmluva, kterou Italie přistoupila k protihabsburskému závazku států Malé dohody. O změně stanoviska vlády francouzské mají opět zprávy vídeňské listy, tvrdící, že Karel si zajistil souhlas Francie závazkem, že Maďarsko pak vstoupí do Malé dohody a že svou armádu postaví pod francouzské instruktory. Tak jako po prvním zájezdu se ukázaly zprávy o francouzské podpoře falešnými, tak bude tomu také asi nyní. Skutečně se změnily poměry ve prospěch Karlův v Maďarsku samotném, jak dokazuje včerejší řeč ministerského předsedy hr. Bethlena, v níž byla jen výhrada, že napřed musí vláda podmínky znovunastolení Karlova s ním závazně ujednati, než bude moci dojíti k jeho návratu.

Dnes se už zdá, že se rozpočty rádců Karlových na změněnou situaci ukážou lichými a planými. Hlavní spekulace na rozpory Itálie a Malé Dohody zdá se býti už pochována, neboť zakročení vyslanců Malé Dohody v Pešti se včera účastnil také vyslanec Itálie. Tím už padá celý domek z karet, vybudovaný ve švýcarském zátiší dvora habsburského.

Není pochyby o tom, že Malá Dohoda sama jest dosti silna, aby si vynutila odstranění Karlovo vojensky sama. Ale součinnost Itálie dává možnost, ba pravděpodobnost, že nevítaný král bude odstraněn tak jako na jaře pouhou cestou diplomatickou bez zakročení vojenského a tj. jen vítati. Kdyby však jakýmkoli způsobem nedošlo k onomu velkému kroku nebo kdyby počáteční společná akce se během věci zmírnila jen na akci Malé Dohody, pak zůstává jako činitel rozhodující vůle Malé Dohody nestrpěti za žádnou cenu znovunastolení Habsburků v Uhrách. Jest známo rozhodné stanovisko vlády československé, jejíž nynější chef už jako zahraniční ministr prohlásil návrat Habsburků za casus belli. Toto odhodlání Prahy jest sdíleno plně v Bělehradě a v Bukurešti, jak znovu dokázalo včerejší vyjednávání mezi těmito centry Malé Dohody. Vláda naše jest tu podporována jednohlasnou vůlí všeho obyvatelstva, jak dokazují hlasy všech stran a jak dokážou na pondělí svolané zahraniční výbory jak sněmovny poslanců, tak senátu. Ministerská rada svolaná na dnešek na 9. hodinu ukáže Maďarsku, že její stanovisko jest pevné, že jest rozhodnuta zakročiti se vši rozhodností už proto, aby hnízdo stálého znepokojování střední Evropy bylo už jednou vybráno, aby byla zkrocena definitivně už peštská hazardnost. Obrátí-li se vláda v tomto duchu k obyvatelstvu našemu, dojde nejen plného porozumění, ale i plné podpory. Že se může spolehnouti plně na naši pohotovost vojenskou, vidno z informací, kterých se nám dostalo od vysokého štábního důstojníka (jež otiskujeme níže).

Obyvatelstvo naše může tedy klidně vyčkati vývoje událostí. Karel Habsburk musí nejprve zlomiti odpor nynějšího vladaře maďarského admirála Horthy-ho, jehož vláda už včera prohlásila, že král Karel nesmí po smyslu zákona I. Z r. 1920 převzítí vladařskou moc a že musí opět opustiti území maďarské. I když nelze věřiti maďarské úřední proklamaci této, nutno vyčkati, bude-li Karel dosti silný, aby si vynutil uznání země případně i vojensky. Pak teprve, tedy po několika dnech, převezme-li Habsburk skutečně moc panovnickou s novou vládou prý Rakovského, Grätze a Apponyiho, pak teprve bude možno přehlédnouti situaci. Ta jest dnes ještě tak nejasná, že se ani neví, nezůstane-li Karel v Šoproni, kdež nevládne ani Vídeň ani Pešť, nýbrž bezmocná dohodová komise a nad ní Osztenburgovi četníci.

Jest nesporné, že aféra jest tentokráte vážnější než na jaře, ale jest stejně nesporné, že jest to naposledy, co Karel Habsburk uvádí v neklid střední Evropu. Rozhodně, ale s klidem bude tentokráte rozetnuta otázka habsburská. Lev Borský“¹²⁶

---

¹²⁶ BORSKÝ, Lev. Maďarská otázka. *Národní politika*, 1921, č. 291, s. 1.

Článek č. 4: Dobrodružství excísáře Karla (20.11.1921)

„Vzpomínky na prince Ludvíka Napoleona, pozdějšího císaře Napoleona II., ruší spánek excísáře Karla, který se bezpochyby domníval, že jeho dvě výpravy do Pešti jej uvedou znovu na trůn Habsburgů, tak jako nerozvážnosti boulogneská a štrasburská připravily vstoupení synovce velkého Napoleona na trůn francouzský. Jakými omyly byly nerozvážné kousky Karlovy! Bylo průkazem nedostatečné kvalifikace Karla jako psychologa, že tento претенdent nepostihl rozdílů – ba propasti, jaká je mezi synovcem Františka Josefa a synovcem Napoleona I. Je to tatáž propast, jako byla mezi císařem rakouským Františkem a velkým císařem Francouzů, jehož vítězství, přivozená nevyrovnatelnou geniálností, uvedla v údiv celý svět. To je důkazem, že není císař jako císař, synovec jako synovec. V případě Karlovi jde o synovce, jenž se nudil a měl dosti volného času ve Švýcarsku a jenž se odhodlal ke své druhé výpravě, aby si opatřil nějaké sociální postavení.

Ať je jakkoliv – na výpravu Karlovu do Maďarie nutno hledět s hlediska politiky a účinků, jež by měla, kdyby se byla zdařila. Ve Francii byla tato střeštěnost Karlova posuzována velmi přísně; schvalovali ji jen ti, kdož mají záliby a styky monarchistické. „Figaro“, „Gaulois“, hlavně však „Action Francaise“ projevíly své sympatie pro gesto, které celkem vzato nepřinášelo žádného nebezpečí pro jeho původce. A tyto žurnály neobávaly se, obvinít naši vládu, která dle jejich názoru nerozpakovala se bítí příliš silně maďarský lid proto, poněvadž je slabý. Od této ostré formulace obžaloby byl jen krok k obhajobě excísáře, která vyvrcholila ve tvrzení, že Karel nepozbyl sympatií Dohody, která mu prý měla býti nevšedně vděčna za to, že chtěl s ní uzavřít separátní mír!

Ustane se už s vypravováním této legendy o těchto křivých nabídkách separátního míru? Stačilo by jen trocha znalosti situace Rakousko-Uherska před rokem 1914. K nabytí přesvědčení, že „mírová vyjednávání“, zahájená princem Sixtem bourbonským, byla předem odsouzena k žalostnému neúspěchu. Přes to se přiznávám, že jsem byl překvapen při četbě knihy, kterou vydal tento princ, aby vylíčil nabídku separátního míru Rakouska z let 1915 a 1917, neboť jsem si nepředstavoval, že by bylo možno vzít vážně takovou nabídku.

Rakousko-Uhersko rozpoutalo válku a aby zachránilo i zdání i kousek své državy, vzalo v úvahu možnost opustit Německo, svého zločineckého spoluvinníka, ba obrátit zbraně proti němu. A diplomacie se o této možnosti radila! Věru, člověk se domnívá, že sní. Lituji, že nemohu v rámci jediné stati uvést důvody, které by předem rozbořily neužitečné pohádky. Řeknu však hlasitě, že separátní mír byl nemožný, poněvadž Rakousko-Uhersko bylo by

musilo zaplatit je třemi čtvrtěmi svého území. Bylo šílenstvím, zaměstnávat se i jen jediný okamžik tímto projektem. Přes to kolik autentických listin je uveřejněno v knize prince Sixta bourbonského! Bylo by třeba četných stránek, aby byla prokázána jejich nicotnost.

Přes to vše nebo právě proto je tato kniha prince Sixta poučná. Přináší však zároveň mnoho zmatku pro přítele Československa a Slovanů. Kdo ve skutečnosti neví, že Bulharsko se spojilo se střeoevropskými mocnostmi, protože Dohoda nemohla opustit hrdinného Srbska a protože musila dodržet sliby, které mu učinila? Jde však o mezeru hroznou, velikou a nečestnou: ve všech těchto vyjednáváních, tak sebevědomě roztahovaných, neproslovi politikové ani jednou slova „Čechy“, nezaměstnávali se jimi, jako by Češi nebyli bojovali po našem boku a pro nás, jakoby Československo nebylo mělo státi se nezávislým! Konstatuji tuto skutečnost s udivením, s ustrnutím. Nerozšiřuji se o ni, neboť moji čtenáři vyvodí si jistě z ní své úsudky.

Vracím se k dobrodružství pěštskému. Vyslovil jsem tu již tolikrát své názory o Malé Dohodě, že je skoro neužitečno, vracet se k tomuto předmětu. Řeknu jen, že můj přítel ministerský předseda Beneš prokázal svou genialitu, utvořiv, rozšířiv a zdokonaliv Malou Dohodu. Řeknu jen opět, že Malá Dohoda zná obdivuhodně své zájmy, hájí zájmy našich hájíc zájmy svých a je přední stráží světového míru. Mohu však bez neskromnosti říci, že lámu oštěpy v boji proti těm, kdož útočí na Malou Dohodu, kdož, neznajíce ani slova z této otázky, obviňují postup Vašeho velkého státníka Beneše, jehož dostatečnou obranou proti nespravedlivým a nerozváženým útokům je ovšem vědomí vykonané povinnosti. Doufám, že Malá Dohoda prokázala velkou službu humanitě a civilizaci tím, že způsobila ztroskotání výpravy excísařovy do Maďarie a sesazení Habsburgů. Nenít pro nikoho pochybno, že úspěch dobrodružství Karlova byl by býval nebezpečím pro Evropu vůbec a pro Československo a jeho sousedy zvlášť. Toť pravda, která bije do očí, neboť Karel, kdyby se byl usadil na trůně Maďarie, byl by se pokusil o znovunabytí toho, čeho dualistická monarchie pozbyla. Pešť byla vosím hnízdem, které ministerský předseda Beneš zničil.

Bud'te přesvědčeni o tom, že ve Francii jste milováni a váženi. Ve Francii se ví, že národové francouzský a československý jsou provždy spojeni, že naše demokracie nedovedla by shostit se svých povinností vůči Vaší mladé republice. Můžete spolehati na nás, jako my spoleháme na Vás. Politikové však mají rozdílné a proměnlivé zájmy, dle okolností, a dle nich znetvořují nestoudné věci, komentující tendenční zprávy, jež přicházejí z Vídně a z Berlína. Hle – v tom spočívá zlo a nebezpečí! Kdybyste mohli čelit těmto hnízdům zmijí správnými, přesnými informacemi, uvádějícími vše na pravou míru, odhalujícími zjevné a reální lži lidí, majících

zájem na falšování pravdy – uviděli byste, že ve Francii tato menšina upírů by hezky spěšně zatáhla své jedovaté zuby a nemohla by již rozsévati pochybnosti v myslích neklidných a nevědomých. Tím by získal všecken svět. Nemohu, než opakovati: Malá Dohoda a Velká Dohoda musí existovati v zájmu světového míru! Ernest Gay“¹²⁷

---

¹²⁷ GAY, Ernest. Dobrodružství excísaře Karla. *Národní politika*, 1921, č. 319, s. 1

Článek č. 5: Excísar Karel zemřel (2.4.1922)

„S výhradou správnosti Reuterovy funchalské depeše konáme žurnalistickou povinnost, psáti poslednímu rakouskému císaři a poslednímu formálnímu českému králi nekrolog. Zemřel mlád – v třicátémčtvrtém roku svého věku – ve vzdáleném, politicky bezvýznamném vyhnanství, nenaleznuv poslední útěchy v dozvucích úcty nebo vážnosti svých někdejších „poddaných“, zanechav sedm dětí v útlém věku a mladou vdovu před nedalekým narozením pohrobka. Z tohoto hlediska lze říci, že v tomto předčasném konci dřívějšího panovnického života jeví se Nemesi, bohyně pomsty. Její nesmiřitelná, drtící a smrtící ruka jakoby dle antické tradice trestala nejen vinu individuální, ale i vinu zděděnou, rodovou, převzatou.

Chaos, který jako hipokratický rys, prozrazující blížký konec, jevil se již několik desetiletí ve všem státním životě Rakousko-Uherska, byl půdou také pro trůnní nástupnictví Karlovo. Jediný syn císaře Františka Josefa, korunní princ Rudolf, zemřel r. 1889 způsobem dosud nevysvětleným – sebevraždou zároveň s vraždou milenky nebo ubitím ranami opilých kumpánů orgií nebo žárlivých spolumilenců na zámku Mayerlingu. Nástupnictví přešlo na arciknížete Františka Ferdinanda, jehož dlouholeté provokace Jihoslovanů a Slovanů rakouských vůbec přivodily jemu a jeho choti, Žofii z Hohenbergu, smrt výstřely mladých jihoslovanských vlastenců v Sarajevě.

Syn arciknížete Oty, pověstného svými pijáckými a pohlavními výstřednostmi a zemřelého r. 1906 bídně nevylercitelnou orientální příjicí, stal se po smrti Františka Josefa I. dne 21. listopadu 1916 jeho nástupcem. Jsa synem degenerovaného, pohlavně těžce nemocného otce, byl útlého zdraví, a churavěl vždy slabostí plic, které také nyní podlehl. Nebyl vychováván k úkolům příštího panovníka, sílením vůle a charakteru. Nebyl ani vychováván v státních vědách, které měl nastávající panovník znáti. Za pobytu Karlova v Praze před rokem 1914 stal se pokus, zjednat mu na rychlo prostřednictvím několika profesorů české a německé university pražské jakýmsi encyklopedickým způsobem nejnntnější právnícké, státovědecké a národohospodářské vědomosti. Jeden z tehdejších jeho učitelů vypravoval za přítomnosti pisatele této stati, že Karel sledoval jeho výklady obyčejně – zíváním. Byl nevyspalý po pitkách, ke kterým v Brandýse n.L. a v Praze zval důstojníky pluku, u něhož sloužil.

Pro takového slabocha byla hledána energická žena, která byla nalezena v princezně Zitě bourbonsko-parmské. Majíc 18 sourozenců, nevyrostla v přílišném blahobytu, a soudilo se, že proto bude míti moudřejší a praktičtější životní nazírání a větší odolnost, než jiná princezna z panujícího rodu. Svatba Karlova se Zitou byla slavena r. 1911. Události však ukázaly, že

energie císařovny Zity, živená mezinárodními klerikálně-dynastickými vlivy, stala se Karlovi spíše škodlivou, než, jak bylo očekáváno, prospěšnou. Politika Bourbonů-Parmů ve světové válce objevila se v pravém světle, když tři z bratrů Zitiných „bojovali“ v táboře středoevropských mocností, dva z jejich bratrů v táboře dohodovém. Politika Bourbonů-Parmů ve světové válce jevila se v ostrém světle také v tom, když Karel zjevně podroboval se úplně svému spojenci a diktátoru Vilému II., za jeho zády však současně chtěl jej zradit svou pověstnou mírovou nabídkou prezidentovi Poincaréovi. Francouzský ministerský předseda Clemenceau zavčas odhalil před veřejností tuto šalebnou hru.

Poslední státnická naděje starého Rakouska, Arnošt Koerber, musil krátce po nastoupení Karlovi na trůn opustit úřad ministerského předsedy rakouského a jeho nástupci byli naprosto neschopní dvořané Hussarek a Seydler. Vše v Rakousku se již řítilo – vojenské fronty, výživa lidu, soudržnost národů, byla-li do té doby ještě vůbec nějaká – když Karel povolal k úřadu ministerského předsedy pacifistu prof. Lammasche a nabízel federalisaci Rakouska i korunovaci českému národu. Bylo již pozdě – kolísající, neprozíravý, pošetilý, věci „panovnických“ neznalý, pravý stav situace sám si zastírající mladý císař byl již jen stínem mocnáře. Bulharsko se shroutilo, Turecko bylo smrtelně raněno, německý postup na západním bojišti byl maršálem Fochem a americkými a anglickými vojsky nezáchranně, definitivně zastaven, a posléze došlo k úplnému zničení rakousko-uherské fronty na Piavě. A v Pešti byla revoluce již v plném plápolu, když Karel Poslední se ještě domníval, že Maďaři jej chtějí nadále i panovníkem.

Manifestem ze dne 11. listopadu 1918 „zřekl se“ Karel „dočasně vykonávání vládních záležitostí v Rakousku“ manifestem ze dne 13. listopadu roku 1918 učiněno stejné prohlášení vůči Uhrám. V listopadu roku 1918 byli Karel a celá habsburská dynastie prohlášeni provždy sesazenými československým národním shromážděním. Rakouským zákonem ze dne 3. dubna 1919 byl Karel prohlášen za zbavena svých panovnických práv a jiných přednostních práv v Rakousku a spolu s ostatními členy svého rodu vypověděn ze země. Karel se svou rodinou pobýval ještě nějaký čas v Maďarsku, ale když i tam stala se půda pro něj horkou, byl na zakročení Belgie převezen do Švýcarska. Tam „panoval“ dále: udílel řády i šlechtictví, vydržoval dvůr i vládu, politické kanceláře, agentury a agenty, a snažil se získati pro sebe anglické a francouzské legitimistické kruhy. S jejich pomocí a zřejmě pod vlivem své choti Zity podnikl své dva pokusy o státní převrat svými zájezdy do Maďarska. Oba byly zmařeny: první prostým zakročením Dohody, druhý československou mobilisací.

Při svém příjezdu do Švýcarska slíbil Karel tamní vládě slavnostně, dokládaje se svou ctí, že bude se chovati politicky indiferentně a že nebude provádět žádných pretendentských machinací. Jak kavalírsky dodržel své mocnářské slovo, dokázal svými výlety do Maďarie. Měl konečně za následek, že byl spolkovou radou ze Švýcarska vypověděn a po dlouhém hledání místa vyhnanství internován konečně na portugalském ostrově Madeiře. Tam nyní podlehl zápalu plic, jenž byl následkem chřipky.

„Nástupcem“ Karlovým stává se nyní jeho devítiletý synek František Josef Otto – lze-li mluvit o nástupnictví, které zůstává na papíře. Nebo se bude historie opakovat? Zjeví se – jako druhdy Marie Terezie se svým synkem, pozdějším císařem Josefem II. na ruce – kterého dne „královna Zita“ se svým synkem v parlamentě na budínském hradě? A zvolaj maďarští magnáti, jak učinili před Marií Terezií, vytasivše meče: „Moriatur pro rege nostro!“ („Zemřeme pro svého krále!“)? – „Chi o so?“ („Kdož to ví?“), řekne asi Italo-Francouzská Zita. Ale tato politická a intrikánská žena, spadši společně se zesnulým svým chotěm ze shrouťivšího se trůnu lotrinsko-habsburgského, je si jistě vědoma, že v nově vzniklých státech, sousedících s Maďarií, i v dohodových velmocích budou jednolite vůle i dostatečně mocné bdělé toho – aby se historie neopakovala. Karel Žák“¹²⁸

---

¹²⁸ ŽÁK, Karel. Excísař Karel zemřel. *Národní politika*, 1922, č. 91, s. 2.